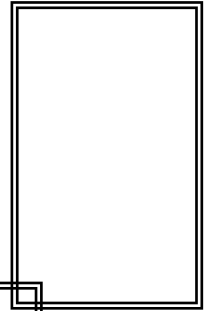

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ "ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ
НАН УКРАЇНИ"

Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України

Наукова доповідь

За редакцією

**акад. НАН України Гейця В.М.,
чл.-кор. НААН України Осташко Т.О.,
чл.-кор. НАН України Шинкарук Л.В.**

УДК [339.543.624 : 061.1ЄС] (477) (042)
ББК 65.5 (4Укр)
О-93

Автори:

чл.-кор. НААН України Осташко Т.О. (пп. 2.1.1, 2.1.2, 6.1, 6.2, резюме), Прокопа І.В. (пп. 5.4); **чл.-кор. НААН України:** Бородіна О.М. (пп. 5.4, резюме); Шинкарук Л.В. (п. 1, пп. 6.2, резюме); **д-ри екон. наук.:** Богдан Т.П. (пп. 4.1, резюме), Береславська О.І. (пп. 4.3), Дейнеко Л.В. (резюме), Крисанов Д.Ф. (пп. 2.1.6, 2.1.8); Луніна І.О. (пп. 5.2, резюме), Попова О.Л. (пп. 5.4); Шубравська О.В. (пп. 2.1.1, 2.1.4, 2.1.5, резюме); Шелудько Н.М. (пп. 4.2, резюме), Якубовський М.М. (пп. 2.2.2); **канд. екон. наук:** Барановська І.В. (п. 1), Близнюк В.В. (п. 3, резюме), Брус С.І. (пп. 4.2), Бублик Є.О. (пп. 4.2), Венгер В.В. (пп. 2.2.1), Гахович Н.Г. (пп. 2.2.2, 5.1.2), Гуменюк В.В. (пп. 5.3, резюме), Жовнір С.М. (пп. 3), Завгородня М.Ю. (пп. 2.2.6, 5.1.2), Зарудна О.С. (пп. 2.2.7), Карпов В.М. (пп.2.3), Киризюк С.В. (пп. 5.4); Кобута І.В. (пп. 2.1.2, 5.1.1, 6.1, 6.2), Купчак П.М. (пп. 2.2.4), Лір В.Е. (пп. 6.1), Никифорук О.І. (пп. 2.3, резюме), Олефір В.К. (пп. 2.2.5.2, 6.1), Подолець Р.З. (пп. 2.2.3, резюме), Прокопенко К.О. (пп. 2.1.1, 2.1.4, 2.1.5), Риковська О.В. (пп. 5.4), Романюк І.М. (пп. 2.2.5.1, 5.1.2), Серебренников Б.С. (пп.2.2.3), Шелудько Е.І. (п. 5.1.2), Шкляр А.І. (пп. 4.2), Шовкун І.А. (пп. 5.1.2), Шпенюк О.Є. (пп. 4.1); **канд. техн. наук:** Дячук О.А. (пп. 2.2.3); ; **м.н.с.:** Биконя О.С. (пп. 6.1), Булана О.О. (пп. 5.2), Герасімова О.А. (п. 1); Ленінова Г.В. (пп. 2.1.3, 2.1.7), Рожкова К.І. (пп. 4.2), Чепелев М.Г. (пп. 2.2.3).

Рецензенти:

академік НААН України, д-р екон. наук, професор **Пасхавер Б.Й.** (ДУ "Інститут економіки та прогнозування НААН України" – Київ)
чл.-кор. НААН України, д-р екон. наук, професор **Даниленко А.І.** (ДУ "Інститут економіки та прогнозування НААН України" – Київ)
д-р екон. наук, професор **Лагутін В.Д.** (Київський національний торговельно-економічний університет – Київ)
д-р екон. наук, професор **Скрипниченко М.І.** (ДУ "Інститут економіки та прогнозування НААН України" – Київ)
канд. екон. наук **Балакірєва О.М.** (ДУ "Інститут економіки та прогнозування НААН України" – Київ)

Затверджено до друку Постановою Вченої ради ДУ "Інститут економіки та прогнозування НААН України" від 29 квітня 2014 р. № 45

О-93 Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України : наукова доповідь / за ред. акад. НААН України **В.М.Гейця**, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук **Т.О.Осташко**, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук **Шинкарук Л.В.** ; НААН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НААН України". – К., 2014. – 102 с. .
ISBN 978-966-02-7245-3

У доповіді обґрунтовано та оцінено наслідки імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС для економіки України. Розкриваються перспективи та аналізуються ризики для окремих галузей, товарних, фінансових ринків, ринку державних закупівель і ринку праці.

Для науковців, працівників державних органів управління, галузевих асоціацій, викладачів ВНЗ, аспірантів, студентів.

УДК [339.543.624 : 061.1ЄС] (477) (042)
ББК 65.5 (4Укр)

ISBN 978-966-02-7245-3

© Національна академія наук України, 2014

© ДУ "Інститут економіки та прогнозування НААН України", 2014

РЕЗЮМЕ

Для України відкриття європейського ринку і підписання Угоди про асоціацію з ЄС є безумовно значущим і необхідним для забезпечення її подальшої інтеграції у глобальний економічний простір. Достатніми умовами успішності інтеграції економіки України у світове співтовариство виступає вирішення комплексу проблем, ключовою серед яких є забезпечення позитивних зрушень у структурі національної економіки та відповідних структурних реформ. На сьогодні економічна інтеграція України характеризується відсутністю широких виробничо-технологічних зв'язків з країнами ЄС, через що експорт України представлено переважно продукцією з низьким ступенем обробки. Водночас в Україну з країн ЄС імпортується готова продукція, в тому числі інвестиційного призначення, що має більш високу додану вартість. Саме тому визначальним для України є не лише розширення доступу до європейських ринків, а й використання отриманих від підписання Угоди можливостей для реформування і підвищення конкурентоспроможності національної економіки, що має забезпечити зростання експорту українських високотехнологічних товарів, а значить, формування умов для збільшення заробітної плати працівників на основі підвищення продуктивності праці і таким чином зростання споживчого попиту на внутрішньому ринку. Особливо важливо в цьому процесі забезпечити включення окремих видів діяльності у технологічні ланцюги промислового виробництва країн ЄС, багато з яких інтенсивно реалізують нові промислові стратегії.

Зміни торговельного режиму внаслідок підписання Україною Угоди діятимуть у короткостроковому періоді і виражатимуться насамперед у змінах існуючих ставок імпортного мита шляхом відміни ЄС імпортного мита щодо українських товарів та поступового зниження Україною імпортного мита щодо товарів з ЄС упродовж наступних п'яти років (доповнення А, В до Угоди)

Угода також передбачає поглиблення співробітництва шляхом залучення українських суб'єктів господарювання до спільних науково-дослідницьких, комунікаційних та інформаційних проектів (що передбачається розділами

IV "Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею" та V "Економічне та галузеве співробітництво" проекту Угоди), тому, враховуючи порівняно високий науково-технічний потенціал розвитку економіки України, можна очікувати зростання українського експорту окремих видів високотехнологічних товарів та відповідних послуг.

Реалізація Угоди з 1 січня 2014 р. могла сформувати підґрунтя для таких макроекономічних ефектів за підсумками року, як: зростання випуску на 20,6 млрд грн ВВП – на 11,1 млрд грн у постійних цінах 2010 р. (1,0 в.п.), експорт – на 11,9 млрд грн. (2,4 в.п.), імпорт – на 8,2 млрд грн (1,2 в.п.), завдяки чому приватне споживання додатково могло зрости на 3,7 млрд грн (0,7 в.п.) та інвестиції – на 0,8 млрд грн (0,5 в.п.).

Для окремих галузей економіки України наслідки від підписання Угоди у 2013 р. щодо зміни обсягів випуску могли б мати такий вимір:

– **у реальному секторі: найбільше зростання випуску у сільському господарстві** (3,1 млрд грн), харчовій (3 млрд грн), легкій (1,2 млрд грн), добувній (1,1 млрд грн), деревообробній (0,7 млрд грн) галузях промисловості, металургії (2,2 млрд грн), машинобудуванні (1,0 млрд грн); **скорочення випуску – у хімічній промисловості** (на 0,9 млрд грн вже у 2014 р. і до 4,0 млрд грн у 2018 р.), оскільки завдяки більш високій частці імпорту з ЄС порівняно з експортом до ЄС, обсяги імпорту зростатимуть швидше;

– **у сфері послуг: найбільше зростання обсягів у діяльності готелів та ресторанів** (1,5 млрд грн), у сфері інформатизації (1,9 млрд грн), фінансовій діяльності (0,9 млрд грн) та діяльності у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу, надання послуг підприємцям (0,8 млрд грн).

Непідписання Угоди 28 листопада 2013 р. відтермінувало лібералізацію торговельних режимів для українських експортерів, що унеможливило економію коштів, через скасування імпортних мит, і сьогодні ми можемо вести мову про втрату потенційних можливостей для українських виробників на ринках ЄС за підсумками 2014 р.

Втрачені економічні можливості за січень-квітень 2014 р. мають макроекономіч-

ний характер і їх не можна розцінювати лише як втрати експортерів, оскільки вони виражаються у зменшенні очікуваного зростання випуску продукції на 7,0 млрд грн (0,33 в.п.), ВВП – на 3,7 млрд грн (0,36 в.п.), приватного споживання – 1,2 млрд грн (0,23 в.п.), ВНОК – на 0,3 млрд грн (0,16 в.п.), експорту товарів та послуг – на 4,0 млрд грн (0,8 в.п.), імпорту – на 2,7 млрд грн (0,4 в.п.), у т.ч.: у *сільському господарстві* – на 1,0 млрд грн, *харчовій промисловості* – на 1,0 млрд грн, *легкій промисловості* – на 0,4 млрд грн, *добувній промисловості* – на 0,3 млрд грн, *деревообробній промисловості* – на 0,3 млрд грн, *металургії* – на 0,7 млрд грн, *машинобудуванні* – на 0,3 млрд грн, у *діяльності готелів та ресторанів* – на 0,5 млрд грн, *сфері інформатизації* – на 0,6 млрд грн, *фінансовій діяльності* – на 0,3 млрд грн, *діяльності у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу, надання послуг підприємцям* – на 0,3 млрд грн.

ОЦІНКИ ВПЛИВУ НА ОКРЕМІ ГАЛУЗИ ЕКОНОМІКИ І ТОВАРНІ РИНКИ

Сільське господарство

Переваги

Головний позитив ЗВТ з ЄС для сільськогосподарської торгівлі полягає в частковому усуненні несиметричності умов торгівлі між ЄС та Україною, яка посилилася після вступу України до СОТ. Несиметричність зменшується завдяки: безмитному доступу для українських сільськогосподарських товарів у рамках тарифних квот; відмови ЄС від використання експортних субсидій на сільськогосподарські товари при експорті в Україну; закріплення за українською стороною права на використання захисних заходів і додаткових умов торгівлі.

На ринку продукції рослинництва однозначним позитивом для розширення експорту є введення квот на експорт в ЄС зернових за нульовою ставкою ввізного мита. У результаті створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Україна зможе безмитно постачати в країни ЄС 1,6 млн т зернових культур, водночас передбачене поступове збільшення обсягів квот протягом п'яти років до 2 млн т. Квота на ввезення в ЄС пшениці буде встановлена в розмірі 950 тис. т, після чого її буде збільшено до 1 млн т, ячменю – 250 тис. т зі збільшенням до 350 тис. т, а кукурудзи – 400 тис. т і 650 тис. т через п'ять років. Наразі Україна експортує зернові в ЄС на загальних умовах, тому виділення персональної квоти для України можна розглядати як позитивний факт.

Застереження

Нарощування експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції на ринки ЄС стримуватиметься через незначний обсяг імпорتنих тарифних квот ЄС для безмитного ввезення продукції з України та неспроможність більшості вітчизняних виробників сьогодні задовольнити технічні, санітарні, фітосанітарні умови для експорту своєї продукції на ринки ЄС.

Існує небезпека послаблення конкурентних позицій вітчизняних виробників м'яса та м'ясних продуктів, молочних продуктів, овочів та фруктів у результаті зростання імпорту з ЄС. За нашими розрахунками річний обсяг імпорту свинини та м'яса птиці з країн ЄС в Україну після створення ЗВТ з ЄС відповідно збільшиться на 22,4 та 6,1%. Тож річний обсяг реалізації продукції внутрішнього виробника на внутрішньому ринку свинини скоротиться на 4,89 тис. т. Частка країн ЄС в імпорті свинини в Україну збільшиться з 35 до 39%. Виробникам м'яса птиці необхідно буде додатково збільшити експорт своєї продукції на 1,8% для того, щоб компенсувати зменшення обсягів реалізації на внутрішньому ринку внаслідок скасування торгових обмежень.

Загальна вартість витрат на модернізацію виробництва продукції тваринництва та овочівництва за стандартами ЄС оцінюється приблизно у 900 млн євро протягом 10 років імплементації Угоди про асоціацію.

У разі створення ЗВТ з ЄС можливим є застосування країнами ЄС обмежувальних торговельних заходів, зокрема щодо агропродовольчих товарів:

– уведення країнами ЄС нетарифних обмежень на імпорт з України товарів, які становлять найбільшу частку в українському агропродовольчому експорті (сирів, олій, курятини, свинини, яловичини, алкогольних та безалкогольних напоїв, кондитерських виробів);

– уведення країнами ЄС захисних заходів у вигляді додаткового мита на товари українського експорту або зміни митного режиму у разі вимушеного виходу України із ЗВТ СНГ.

Загальні втрати експортерів від уведення країнами МС/ЄС обмежень на торгівлю сільськогосподарськими товарами у разі підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС можуть перевищити 440 млн дол. США.

Промисловість

Чорна металургія

Переваги

Підписання Угоди про асоціацію з ЄС передбачає скасування мит на продукцію вітчизняних металовиробників, що у короткостроковому періоді обумовить незначне (0,4%) зростання обсягів випуску металургійного вироб-

ництва та виробництва готових металів. Саме через скасування мит на окремі товарні групи чорних металів очікується незначне збільшення експортного виторгу вітчизняних виробників металопродукції в межах приблизно 25–30 млн євро. З'являється об'єктивна можливість уникнення торговельних обмежень (антидемпінгових мит) та у зв'язку з цим незначне збільшення експортного виторгу для вітчизняних виробників труб у межах 30 млн євро.

Застереження

Попри певні переваги, Угода про асоціацію з ЄС включає в себе й певні ризики, пов'язані насамперед із необхідністю збільшення витрат на зниження шкідливого впливу металургійного виробництва на довкілля. Наступною загрозою для вітчизняних металовиробників (за песимістичного сценарію) є повне закриття металургійного ринку країн Митного союзу, що об'єктивно призведе до перевиробництва вітчизняної металопродукції в межах 3,6 млн т, яка експортується до цих країн. Також за нашими розрахунками у середньостроковій перспективі очікується незначне (0,2%) скорочення обсягів металургійного виробництва.

Машинобудування

Переваги

Створюється можливість для прискорення модернізації вітчизняного машинобудування завдяки використанню науково-технічних досягнень європейських країн (на сьогодні майже 30% нових технологій і устаткування, що використовуються в модернізації української промисловості, набуті за межами України), адаптації вітчизняного виробництва до технологічних, санітарних та екологічних стандартів європейських країн; встановленню нульових ставок увізного мита на інвестиційні види машинобудівної продукції;

У середньому на 30% знижуються ставки ввізного мита на транспортні засоби, які поставляються з України, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Застереження

Зростає ймовірність збільшення на внутрішньому ринку України конкуруючого імпорту, зокрема, легкових автомобілів, тракторів, зернозбиральних комбайнів.

Зберігаються відносно високі бар'єри входу вітчизняних виробників на європейський ринок, оскільки Україна перебуває на нижчому щаблі технологічного розвитку, ніж країни ЄС. Підтвердженням може слугувати частка експорту високотехнологічної продукції (у % до загального експорту промислової продукції) Україною і окремими країнами ЄС:

Україна – 5%, Угорщина – 29, Фінляндія – 21, Швеція – 17, Франція – 19%¹.

Зростає залежність вітчизняного машинобудування від імпорту високотехнологічної продукції як кінцевого споживання, так і комплектуючих виробів, що використовуються при складанні машин відомих іноземних брендів. Свідченням цього є зростаючий попит на інноваційні високотехнологічні види машинобудівної продукції. У 2013 р. обсяг імпорту машинобудівної продукції в 1,4 раза перевищив обсяг власного виробництва.

Деревообробна промисловість

Переваги

Україна має великий потенціал як експортер продукції з деревини, а ЄС – як найбільший зовнішній ринок збуту для продукції галузі. Так, за прогнозами Європейської економічної комісії ООН в 2015 р. у країнах Європейського Союзу дефіцит круглого лісу становитиме 77 млн куб. м, пиломатеріалів – 8,1 млн куб. м, деревних волокнистих напівфабрикатів – 7,7 млн т, що свідчить про перспективу економічного співробітництва України з ЄС в розширенні зовнішнього ринку продукції деревообробної промисловості.

Застереження

Існує ймовірність зростання імпорту продукції з високою доданою вартістю (плитна продукція, вироби столярні та теслярські, будівельні деталі), частка яких в імпорті продукції деревообробної промисловості у 2013 р. становила понад 75%.

З іншого боку, посилиться тенденція збільшення сировинного експорту – частка лісоматеріалів необроблених та пиломатеріалів у структурі експорту в країни ЄС протягом 2008–2013 рр. коливалась на рівні 50%.

Харчова промисловість

Переваги

Після запровадження режиму вільної торгівлі при експорті в ЄС відбудеться суттєве зниження або поступове скасування тарифних ставок на промислові харчові продукти (близько 85% тарифних ліній), що не охоплені тарифними квотами. Україна має можливість знижувати свої ввізні мита протягом періоду від 0 до 10 років залежно від видів продовольчих товарів.

Україна отримає право на безмитний доступ у рамках виділених тарифних квот на європейські ринки молока, сухого і згущеного молока, вершків, йогуртів, вершкового масла і молочних паст, цукру, сиропів, соків, крохмалю, борошна та деяких інших видів харчових продуктів, а також сигар і цигарок.

¹ Джерело: розраховано за даними Word Development Indicators: [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.CD> >.

Після створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС за умови належного інвестиційного клімату можна очікувати збільшення капіталовкладень у вітчизняну харчову промисловість із країн ЄС.

Значні перспективи щодо збільшення експортних поставок після створення ЗВТ з ЄС відкриваються для вітчизняної кондитерської галузі. Після лібералізації зовнішньої торгівлі і вступу України до СОТ для печива солодкого і вафель, шоколадних виробів і виробів кондитерських з цукру було зафіксовано збільшення експорту до країн ЄС і мінімальні обсяги експансії імпорту на внутрішньому ринку. Це свідчить про високу конкурентоспроможність вітчизняної кондитерської галузі та її потенціал у разі створення ЗВТ з ЄС збільшити експортні поставки на європейський ринок і витримати конкурентний тиск імпорту на внутрішньому ринку.

Серед виробників безалкогольних напоїв можливість збільшити експортні поставки до ЄС після створення ЗВТ мають виробники фруктових і овочевих соків. Виробники мінеральних вод та інших безалкогольних напоїв мають незначний експортний потенціал на ринку ЄС, оскільки після вступу України до СОТ їм не вдалося збільшити експортні поставки. Разом із тим малоімовірно, що експансія імпорту з ЄС після створення ЗВТ зменшить їхню частку на внутрішньому ринку.

Застереження

Існує небезпека послаблення конкурентних позицій вітчизняних харчопереробних підприємств, особливо малих і середніх, унаслідок зростаючої конкуренції на внутрішньому ринку.

На тлі високих нетарифних бар'єрів ЄС для вітчизняної продукції харчової промисловості особливі ризики для галузі становить імовірна втрата ринків країн ЄЕП, особливо Російської Федерації. Мінімальні втрати експортного виторгу в харчовій промисловості можуть досягти 147 млн дол. США на рік.

Виробництво текстилю та одягу

Переваги

Оскільки одразу після набуття чинності Угоди ЄС обнулить ставки ввізних мит на текстиль та одяг, а Україна матиме перехідний період для зміни ставок на товари, вироблені в ЄС, поступово знижуючи ставку ввізного мита у виробництві текстилю до 0,1 та у виробництві одягу – до 0,2% митної вартості, це створить певний адаптаційний період для українських виробників. Водночас імпортований польський одяг для споживачів стане дешевшим, зрівнявшись за цінами з турецьким.

Застереження

Ризик збільшення імпорту поношеного одягу внаслідок зниження ввізного мита впродовж п'яти років передбачено нівелювати спеціаль-

ними вхідними цінами у євро за кілограм чистої ваги. Вже зараз при базовій ставці України 5,3 спостерігається різке зростання ввезення секонд-хенду іншими країнами, причому частка ЄС в імпорті залишається значною (84,8%). Також можна запропонувати запровадження єдиного митного пункту пропуску секонд-хенду та введення квот на одного отримувача.

Взуттєва промисловість

Переваги

У разі укладання Угоди взуття з ЄС імпортуватиметься в Україну без чинного на сьогодні 10% ввізного мита. Скасування мита не матиме суттєвого негативного впливу на роботу вітчизняних підприємств, зокрема й тому, що протягом останніх років до 90% взуття з ЄС та інших регіонів увозиться в Україну за тінювими схемами. Водночас поступове скасування ввізного мита до ЄС (зараз 8–17%) та інших бар'єрів у торгівлі сприятиме збільшенню поставок українського взуття до країн Європейського Союзу.

Безпечність взуття (окрім спеціального і захисного з визначеними функціями) у ЄС забезпечується через контроль за безпечністю матеріалів, що використовуються для його виготовлення. Установлені в ЄС вимоги до матеріалів аналогічні до чинних в Україні.

У сфері виробництва взуття обов'язкових стандартів ЄС і спеціальних Регламентів ЄС немає.

Позитивним є те, що після підписання угоди про ЗВТ, крім нарощування обсягів експорту взуття на ринок ЄС, ми отримуємо доступ до високих європейських технологій (високотехнологічного обладнання, сучасних матеріалів та сировини, хімікатів для виробництва шкіри та взуття), чого наразі не вистачає у вітчизняній взуттєвій промисловості.

Застереження

У разі створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС є ризик застосування окремими країнами СНД політично вмотивованих санкцій проти українського взуття.

Енергетика

Переваги

Угода про асоціацію між Україною та ЄС закріплює прийняті раніше зобов'язання в рамках Європейського енергетичного співтовариства і встановлює чіткий графік їхньої імплементації з дати набрання Угодою чинності. Ці зобов'язання передбачають імплементацію низки європейських директив, спрямованих на трансформацію як інституційного середовища на ринках електроенергії та природного газу (директиви Другого і Третього енергетичних пакетів), так і техніко-технологічної структури виробничих потужностей і енергетичного балансу загалом (директиви

про енергоефективність, стимулювання використання відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), обмеження викидів шкідливих речовин тощо). Визнаючи об'єктивність мотиваційних факторів запровадження реформ, передбачених міжнародними зобов'язаннями, а також недискримінаційний характер цих угод, поступ у стабілізації енергозабезпечення економіки та інтеграції енергетичної галузі України до континентальних енергоринків залежатиме виключно від ефективності реалізації внутрішніх реформ та їхнього адекватного фінансового забезпечення.

Застереження

Найбільш фінансово відчутним блоком зобов'язань є реалізація проектів з енергоефективності – загальні витрати (включаючи неспоживчі витрати населення) для досягнення цільових показників енергоефективності до 2020 р. можуть становити 86,0 млрд євро. Загальні ж витрати на реалізацію зобов'язань інфраструктурного характеру до 2020 року можуть становити 100,7 млрд євро (додатково до інвестицій, передбачених Енергетичною стратегією України до 2030 р.).

Враховуючи, що понад половину витрат для проведення політики енергоефективності має припадати на сектор домогосподарств, де потенціал енергозбереження є найбільш економічно виправданим, можливість досягнення цільових показників зі скорочення кінцевого споживання енергії залежатиме від ефективності впровадження взаємопов'язаних систем чітких цінових сигналів і компенсаційних механізмів, сформованих за участі держави.

У промисловому секторі реалізація проектів з енергоефективності призведе до збільшення капіталомісткості продукції в середньому на 30%. Крім цього, зростання середньої вартості електроенергії (внаслідок реалізації зобов'язань із дотримання екологічних стандартів і збільшення частки генерації у ВДЕ) в короткостроковій перспективі чинитиме додатковий тиск на обсяги випуску промислових виробників, у проміжному споживанні яких суттєву частку займає продукція галузей – реципієнтів інвестиційних ресурсів. Водночас очевидно, що інтенсифікація інвестиційного процесу до 2020 р. сприятиме збереженню конкурентних переваг українських товарів у довгостроковій перспективі, оскільки дозволить зменшити інвестиційні потреби промисловості протягом 2021–2030 рр. на 10,2% і енергомісткість промислової продукції на 19,5%.

Додаткові зобов'язання, що наразі не прописані в Угоді про асоціацію, проте очікуються у форматі Енергетичного співтовариства (Третій енергетичний пакет, нова директива з енергоефективності), можуть радикально посилити

економічні ефекти, тож їхньому прийняттю повинні передувати ґрунтовна наукова експертиза та фахова підготовка позиції української сторони.

Транспортна інфраструктура

Залізничний транспорт

Переваги

Зросте можливість імпорту нових технологій і технічних рішень для модернізації та технічного переоснащення рухомого складу та колійного господарства залізничного транспорту за умов науково-технічного співробітництва з країнами ЄС, що мають досвід у розвитку швидкісного та високошвидкісного руху.

Підвищиться конкурентоспроможність вітчизняного залізничного транспорту завдяки імплементації законодавства ЄС у сфері технічного регулювання.

Впровадження двох регламентів ЄС щодо пасажирських перевезень зумовить підвищення стандартів щодо умов безпеки перевезень пасажирів залізничним транспортом і змусить дотримуватись європейських принципів і норм відшкодувань при загибелі чи пораненні пасажирів.

Застереження

Якщо взяти до уваги, що одна з перших Директив щодо залізничного транспорту, яку необхідно запровадити в Україні, була прийнята в ЄС у 1991 р., то загальний період впровадження цих директив у країнах ЄС – 21 рік. Україна, на відміну від країн – членів ЄС, має здійснити впровадження цих директив не поступово (step-by-step), а одночасно, й Україні відповідно до Угоди про асоціацію для впровадження всіх зазначених Директив ЄС у національне законодавство відведено лише вісім років, що є неприйнятним у сучасних умовах *реформування* залізничного транспорту України.

Невизначеність зі статусом та організаційною структурою "Укрзалізниці" обумовлюється тим, що процес реформування залізничного транспорту України з 2012 р. лише розпочато з ухваленням Закону України "Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування" від 23.02.2012 року № 4442-VI, відповідно до якого Кабінет Міністрів України повинен був у тримісячний строк прийняти рішення про утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування, тобто до червня 2012 р. На сьогодні всередині 2014 р. цей нормативно-правовий акт досі не ухвалено.

Директиви ЄС накладають вимоги до обмеження управлінської моделі залізничного транспорту в країнах, що їх імплементували. Понад те, Четвертий залізничний пакет ЄС 2012 р. має на меті заборонити холдингову

модель управління залізничним транспортом у країнах ЄС взагалі та розпочати масштабну приватизацію залізничних мереж.

Ринок праці

Переваги

Наслідком лібералізації умов торгівлі, створення сприятливішого бізнес-середовища та інвестиційного клімату, лібералізації умов заснування підприємницької діяльності є перспектива активізації підприємництва і створення нових робочих місць у сільському господарстві, хімічній, харчовій, легкій промисловості.

Режим далекоюсяжної лібералізації торгівлі послугами відкриває перспективу розширення зайнятості у сфері послуг, зокрема, у торгівлі, туристичному бізнесі, зв'язку, ІТ-сфері, інжинірингу, ЗМІ, дослідженнях кон'юнктури ринку, діяльності з працевлаштування тощо.

Очікуваним є створення нових робочих місць у енергетиці, транспорті, будівництві, комунальному господарстві внаслідок реалізації проектів з модернізації енергетичної, транспортної та муніципальної інфраструктури, зокрема, у рамках взаємодії України з Європейським інвестиційним банком, Європейським банком з реконструкції та розвитку.

Застереження

Водночас існує загроза зростання безробіття на ринку праці внаслідок закриття неконкурентоспроможних і неперспективних виробництв. Насамперед кількість зайнятих може скоротитися у машинобудуванні (автомобілебудуванні, суднобудуванні, виробництві машин і устаткування).

Оскільки Україна відстає за рівнем оплати праці, одним із суттєвих ризиків є можливість перетікання кваліфікованих працівників, індивідуальних підприємців, а також молоді, яка здобула освіту за кордоном, в інші країни, якщо це буде передбачено секторальними угодами, а також унаслідок розширення доступу громадян України до нових діючих гнучких схем імміграції громадян третіх країн і членів їхніх сімей до країн ЄС.

Оскільки в умовах Угоди не передбачено свободи руху робочої сили і створення спільного ринку праці між Україною та ЄС, зростає ризик збільшення потоків нелегальної трудової міграції українців до країн ЄС. Також зростає ризик збільшення вхідних потоків мігрантів і біженців з третіх країн – транзитерів до країн ЄС.

Фінансовий сектор

Переваги

Оцінюючи перспективи активізації інтеграційних процесів України з ЄС для фінансового сектора України, необхідно зазначити, що національний фінансовий сектор потребує якісних трансформацій і ця потреба є об'єктивною. У разі підписання Угоди є мож-

ливість забезпечити інтенсивнішу та якіснішу конвергенцію з європейською політикою розвитку і регулювання фінансових ринків. З іншого боку, щоб забезпечити реальну якість таких масштабних перетворень, головне завдання державної політики – запобігти небезпеці подальшого закріплення несприятливого профілю національного фінансового посередництва як механізму обслуговування припливів іноземного капіталу та звуження суверенітету в питаннях монетарної політики.

Переваги валютної інтеграції України з країнами ЄС полягатимуть у: зниженні залежності грошового обігу від долара США; удосконаленні валютної структури міжнародних резервів НБУ та зовнішніх запозичень; розвитку кредитного співробітництва з ЄС; підвищенні ліквідності ринку європейської валюти в Україні; запровадженні прямих котирувань євро до гривні.

Застереження

Слабка інтеграція вітчизняного фінансового ринку в міжнародний і нерозвинена фінансова інфраструктура у разі збільшення відкритості роблять фінансовий ринок уразливим за багатьма позиціями: щодо припливу спекулятивного іноземного капіталу, імпорту криз, посилення залежності від міжнародних фінансових організацій тощо.

Однією з проблем зближення з ЄС є також різні макроекономічні умови, в яких перебувають Україна та більшість країн – членів ЄС. З одного боку, низькі макроекономічні показники в Україні (ВВП на душу населення, рівень заробітної плати), з іншого – невідповідний розвиток фінансових ринків (капіталізація банків, умови надання фінансових послуг, ліквідність фінансових ринків, обсяги надання фінансових послуг, можливість одержання фондуювання тощо) ставлять вітчизняні фінансові компанії в нерівні умови з європейськими, що приходять на український фінансовий ринок.

Відкриття фінансового ринку України несе в собі певні ризики, пов'язані з можливим припливом іноземного капіталу у вигляді як прямих, так і портфельних інвестицій. Насамперед у зоні ризику може опинитися валютний ринок України. В умовах можливого припливу великих обсягів інвестицій валютний курс гривні опиниться під тиском ревальваційних процесів. Такий досвід Україна вже мала у 2007 р., коли приплив іноземного капіталу порівняно з попереднім 2006 р. зріс майже у 3,5 раза. Конвертація іноземної валюти на внутрішньому валютному ринку сприяла ревальвації гривні майже на 8%. Стосовно припливу портфельних інвестицій, то очікувати великих їхніх обсягів після підписання Угоди не варто.

Беручи до уваги зміст редакції економічної частини Угоди про асоціацію України з ЄС, передбачається повне впровадження положень численних євродиректив у сфері цінних паперів протягом чотирьох років з моменту набрання Угодою чинності. З огляду на те, що упродовж тривалого часу відповідність євродирективам у регуляторній політиці була здебільшого декларативною і вибірковою, а не системною і послідовною, імплементація європейських норм, зокрема на фондовому ринку, буде пов'язана з численними складнощами як для суб'єктів ринку, так і для регулятора.

Інституційне середовище Технічне регулювання

Переваги

Упровадження в Україні технічних регламентів згідно з вимогами ЄС забезпечить відповідність вітчизняних регламентів та процедур європейським регламентам та процедурам, сертифіковані товари вважатимуться такими, що відповідають вимогам ЄС і не потребуватимуть додаткових перевірок. У результаті прийнятих Україною зобов'язань стосовно технічного регулювання промислової продукції за міжнародними нормами та законодавчої імплементації технічні регламенти і стандарти у різних галузях промисловості слугуватимуть важливим сигналом для стратегічних західних інвесторів щодо організації в нашій країні нових виробництв та створення нових робочих місць.

Застереження

Запровадження технічних регламентів ЄС може створити певні технічні бар'єри на шляху товарів з України на ринок країн ЄС. Під дію технічних регламентів ЄС потрапляють товари таких промислових груп згідно з УКТЗЕД, як: 04, 09, 11, 15-24, 50-63, 84-85, 87, 90. Загальна вартість експорту цих груп становить 3,9 млрд дол. США.

Перехід на технічні регламенти ЄС також вимагатиме від промислових підприємств значних фінансових витрат на модернізацію та переоснащення виробництва, освоєння нових технологій. Крім того, гармонізація та адаптація вітчизняного законодавства до європейських норм стосовно технічного регулювання потребує від держави розбудови ефективної системи контролю, що будуватиметься на міжнародному та європейському досвіді, і має забезпечити внутрішній ринок від неякісної та фальсифікованої продукції, в тому числі зарубіжної.

Державна допомога

Переваги

Упровадження регулювання державної допомоги відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС сприятиме підвищенню прозорості процесів прийняття рішень щодо надання державної допомоги, у тому числі завдяки про-

цедурі контролю за законністю її надання, яка передбачає, що в разі виявлення надання незаконної допомоги підприємство зобов'язане повернути надані кошти державі, а також компенсувати інші збитки у вигляді штрафів та відсотків за користування коштами.

Регулювання державної допомоги згідно з Угодою сприятиме зменшенню обсягів державної допомоги та відповідному скороченню витрат бюджету внаслідок скасування найбільш несприятливих для конкуренції видів цієї допомоги.

Застереження

Потенційну небезпеку становить звуження простору для застосування заходів державної допомоги підприємствам: потенційно під скасування або обмеження може потрапити державна підтримка вугільної галузі, авіабудування, суднобудування тощо. Можливий негативний вплив на розвиток економіки від скасування певних заходів державної допомоги для підприємств, що раніше її отримували. Крім того, будуть втрачені інструменти підтримки вітчизняних товаровиробників, які конкурують з більш якісними товарами з ЄС.

Через необхідність створення нової контролюючої ланки ускладняться бюрократичні процедури в процесі затвердження нових заходів державної допомоги і збільшаться витрати бюджету, пов'язані з контролем за наданням державної допомоги.

Державні закупівлі

Переваги

Позитивними інституційними зрушеннями стосовно поступової імплементації норм законодавства ЄС у сфері держзакупівель у зв'язку з очікуваним підписанням економічної частини Угоди про асоціацію та перспективою входження країни до числа країн – членів ЄС є нещодавно ухвалена Верховною Радою України нова редакція Закону України "Про здійснення державних закупівель", яким передбачено скорочення більш ніж учетверо кількості випадків, на які не поширюється дія Закону, вводиться нове поняття замовників закупівель згідно з принципами Директив ЄС, скорочується перелік підстав для застосування неконкурентних процедур закупівлі, забороняється участь у торгах пов'язаних осіб і юридичних осіб, що зареєстровані в офшорних зонах, та ряд інших норм щодо посилення конкуренції учасників торгів.

Зважаючи на зміст окремих положень глави 8 "Державні закупівлі" розділу IV Угоди, слід зауважити, що імплементація відповідних Директив ЄС у національне правове поле має враховувати множинність законодавства України про держзакупівлі та особливості реалізації європейських норм у цій сфері. Необхідно використати правовий механізм Директив ЄС

для застосування Україною ряду застережень і винятків із європейського законодавства про держзакупівлі стосовно як класичного сектора, так і комунального господарства – з метою забезпечення інтересів України та її економічної безпеки.

Очікується, що діяльність у напрямі реалізації вимог Угоди матиме для економіки України і вітчизняних виробників наслідки як позитивного, так і негативного характеру, але загалом альтернативи інтеграції країни в європейський ринок держзакупівель на сьогодні немає.

Застереження

Унаслідок відкриття ринку держзакупівель слід очікувати тенденції до підтримки за рахунок державних коштів іноземних суб'єктів господарювання (забезпечення для іноземних фірм ринків збуту замість підтримки вітчизняних виробників), оскільки під час проведення процедур закупівлі здебільшого вони будуть конкурентноспроможнішими порівняно з вітчизняними.

Якщо вітчизняним суб'єктам господарювання відкриють доступ на ринки держзакупівель країн ЄС, їх очікують труднощі через відсутність досвіду міжнародних тендерів, незнання законодавства та судової практики ЄС, мовні бар'єри (англійська мова не є офіційною для всіх країн ЄС, замовники у кожній окремій країні можуть подавати оголошення про торги чи вимагати подання пропозицій їхньою національною мовою).

Сільський розвиток

Переваги

Хоча наслідки підписання Угоди про асоціацію для сільського розвитку в короткостроковій перспективі будуть неоднозначними, у довгостроковому періоді вони, безумовно, будуть позитивними.

Перспективи сільського розвитку в Україні пов'язані з використанням можливостей запровадження у вітчизняну практику сільського розвитку інституціональних моделей і механізмів (чи їхніх елементів), апробованих у країнах ЄС, і можливість залучення фондів САП (Спільної аграрної політики) ЄС для вирішення проблем сільського розвитку в Україні.

Застереження

Низка положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом опосередковано пов'язана з сільським сектором суспільства, що спонукатиме до відповідних змін у державному регулюванні цього сектора в Україні. Зокрема, фінансова підтримка адаптації селянських товарних господарств до сучасних санітарних, ветеринарних і фітосанітарних вимог при виробництві сільськогосподарської продукції оцінюється у 500 млн грн.

Підходи до зменшення ризиків ЗВТ з ЄС для економіки України

Реалізація Угоди з урахуванням застережень щодо можливих негативних наслідків для економіки України дозволить знизити ступінь ризиків, пов'язаних з імплементацією її положень.

З цієї метою необхідно стимулювати підприємства до розроблення та реалізації інвестиційних програм для виведення на сучасний технологічний рівень. Якщо вітчизняні виробники машинобудування, металургії та хімічної промисловості не вживатимуть дієвих заходів стосовно модернізації виробництва, диспропорції технологічної структури випуску поглиблюватимуться та спричинюватимуть подальші втрати внутрішнього та зовнішнього ринків.

Без модернізації виробництва і включення вітчизняних підприємств у технологічні ланцюги європейських компаній неможливо подолати негативні наслідки від розриву коопераційних зв'язків з підприємствами Російської Федерації. Негативні наслідки можуть частково компенсуватися за рахунок поглиблення співробітництва з ЄС шляхом залучення українських суб'єктів господарювання до спільних науково-дослідницьких, комунікаційних та інформаційних проектів (що передбачається розділом IV "Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею" та V "Економічне та галузеве співробітництво" проекту Угоди).

Важливим завданням є географічна диверсифікація експорту для підприємств, які втрачають ринки збуту в країнах ЄП, для чого здебільшого їм також слід модернізувати виробництво.

Необхідно створити робочі місця для працівників підприємств, що вивільняться в результаті втрати ринків ЄП. Їхня зайнятість може бути забезпечена за рахунок стимулювання припливу прямих іноземних інвестицій в Україну та вдосконалення підприємницького середовища для розвитку малого і середнього бізнесу. Важливо залучити фінансову допомогу ЄС під вирішення цих завдань.

Для зниження ризиків ЗВТ з ЄС важливе посилення ролі галузевих асоціацій і поглиблення співпраці між владою та бізнесом з урахуванням досвіду країн ЄС.

Можливості інтеграції у європейський торговельний простір можуть бути реалізовані тільки за умов вдосконалення інституційного середовища у сфері технічного регулювання, дотримання санітарних, фітосанітарних, екологічних вимог тощо. Імплементація відповідного законодавства у строки 2–3–5–7 років, передбачена Угодою про асоціацію з ЄС, є проблемною і також потребуватиме акумуляції значних коштів у модернізацію технологій. Відповідно до ст. 57 Угоди "Зближення

технічного регулювання, стандартів і оцінки відповідності" допускається зміна графіка імплементації із самостійним визначенням Україною нового графіку імплементації, тому необхідно вести перемови з представниками бізнесу щодо узгодження зміни строків імплементації положень Угоди у сфері технічного регулювання для підготовки проведення переговорів з ЄС у разі необхідності.

Для зниження ризиків, пов'язаних із виведенням з обігу назв, що позначають товар та збігаються з географічними найменуваннями ЄС, в Угоді закладено можливість використання компенсаційного пакета ЄС. Також важливо залучити технічну та фінансову допомогу ЄС для просування на ринки продукції з новими назвами, що також передбачено в Угоді.

Ефективна реалізація положень Угоди та зниження пов'язаних із нею ризиків неможлива без використання інституційних можливостей, які передбачені в Угоді щодо координації виконання її положень. Відповідно до ст. 466 Рада асоціації, створення якої передбачене Угодою, може вирішити сформувати інші спеціальні комітети або органи у конкретних сферах, які утворюватимуть представники урядів України та ЄС. Так, наприклад, у рамках ЗВТ з ЄС передбачено створення Комітету з питань торгівлі та низки підкомітетів, зокрема, підкомітету з управління санітарними і фітосанітарними заходами (СФЗ), який регулярно проводитиме моніторинг імплементації процесу наближення українського законодавства до європейського з метою підготовки рекомендацій щодо заходів стосовно наближення (ст. 74). Для підтримки позиції України в створених у рамках Асоціації комітетах і підкомітетах необхідно активно залучати галузеві асоціації.

На фінансову підтримку виконання положень Угоди спрямований Пакет підтримки України, схвалений Європейською комісією 5 березня 2014 р., що становить 11 млрд євро, з яких 5 млрд євро надійдуть від Європейського банку реконструкції та розвитку². Обсяги підтримки України співставні з обсягами підтримки країн – кандидатів на вступ до ЄС (відомо, що найбільші обсяги фінансової підтримки від ЄС у період підготовки до вступу отримала Польща; за даними Комітету європейської інтеграції Польщі протягом 1990–2003 рр. загальна сума підтримки вступу Польщі до ЄС становила 5,7 млрд євро³). Па-

кет підтримки України частково буде спрямовано на підтримку політичних та економічних реформ включно із визначеними в Угоді про асоціацію / поглиблену та всеохоплюючу ЗВТ з ЄС. Економічна підтримка надаватиметься у формі макрофінансової допомоги (кредити на суму 1,6 млрд євро) та пакету підтримки розвитку у формі грантів на суму 1,4 млрд євро, що надаватиметься упродовж семи років.

² European Commission's support to Ukraine. European Commission [Електронний ресурс]. – МЕМО/14/159 05/03/2014. – Доступний з : <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-159_en.htm>.

³ Pre-accession funds. Polish experiences [Електронний ресурс] / Office of the Committee for European Integration. – Warszawa – Доступний з : <<http://archiwum-ukie.polskawue.gov.pl/HLP/files.nsf/0/8A25581477E1ED88C>

1256FE10047F1A9/\$file/Pre-accession_funds_Polish_experiences-publikacja.pdf>.

ЗМІСТ

Резюме	3
Зміст.....	12
1. Експертна оцінка можливих наслідків покращення торговельних режимів у результаті підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.....	13
2. Оцінки впливу на окремі галузі економіки і товарні ринки.....	17
2.1. Сільське господарство	17
2.2. Промисловість.....	25
2.3. Транспортна інфраструктура	44
3. Ринок праці.....	50
4. Фінансовий сектор	54
4.1. Рух капіталів.....	54
4.2. Фінансові інститути та фінансові ринки	61
4.3. Валютна інтеграція	63
5. Зміни інституційного середовища	65
5.1. Технічне регулювання.....	65
5.2. Державна допомога	66
5.3. Державні закупівлі	70
5.4. Сільський розвиток	75
6. Підходи до зменшення ризиків ЗВТ з ЄС для економіки України	80
6.1. Оцінка втрат у торгівлі України від втрати ринків ЄП.....	80
6.2. Напрями зниження ризиків ЗВТ з ЄС для економіки України	82
Додатки.....	84

ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА МОЖЛИВИХ НАСЛІДКІВ ПОКРАЩЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ РЕЖИМІВ У РЕЗУЛЬТАТІ ПІДПИСАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

1

РОЗДІЛ

Зміни торговельного режиму внаслідок підписання Україною Угоди діятимуть у короткостроковому періоді і виражатимуться у змінах існуючих ставок імпортного мита (табл. 1.1) шляхом відміни ЄС імпортного мита щодо українських товарів та поступового зниження Україною імпортного мита щодо товарів з ЄС упродовж наступних п'яти років (доповнення А, В до Угоди) (табл. 1.2).

Угода також передбачає поглиблення співробітництва шляхом залучення українських суб'єктів господарювання до спільних науково-дослідницьких, комунікаційних та інформаційних проєктів (розділи IV "Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею" та V "Економічне та галузеве співробітництво" Угоди), тому враховуючи високий потенціал розвитку України в цих галузях, можна прогнозувати зростання експорту окремих видів послуг (табл. 1.3).

Реалізація Угоди з 1 січня 2014 р. з огляду на базовий розвиток економіки України (табл. 1.4) могла би сформувати підґрунтя для таких макроекономічних ефектів (табл. 1.5):

– **у 2014 р.** зростання випуску на 20,6 млрд грн, ВВП – на 11,1 млрд грн у постійних цінах 2010 р. (1,0 в.п.), експорту – на 11,9 млрд грн (2,4 в.п.), імпорту – на 8,2 млрд грн (1,2 в.п.), завдяки чому приватне споживання додатково зросло би на 3,7 млрд грн (0,7 в.п.) та інвестиції – на 0,8 млрд грн (0,5 в.п.);

– **у 2018 р.** зростання ВВП на 25,7 млрд грн (2,4 в.п.), експорту – на 37,5 млрд грн (7,0 в.п.), імпорту – на 17,6 млрд грн (2,3 в.п.), приватного споживання – на 2,2 млрд грн (0,3 в.п.) та інвестицій – на 0,8 млрд грн (0,36 в.п.), темпи зростання яких можуть уповільнитися за умов зниження обсягів інвестування.

Для окремих галузей економіки України наслідки від підписання Угоди у 2013 р. щодо зміни обсягів випуску могли би мати такий вимір:

- **у реальному секторі:**
  - **найбільше зростання випуску в 2014 р.** у *сільському господарстві* (3,1 млрд грн), *харчовій* (3 млрд грн), *легкій* (1,2 млрд грн), *добувній* (1,1 млрд грн), *деревообробній* (0,7 млрд грн) галузях промисловості, *металургії* (2,2 млрд грн), *машинобудуванні* (1,0 млрд грн);

– **скорочення випуску** – у *хімічній промисловості* (на 0,9 млрд грн уже в 2014 р. і до 4,0 млрд грн у 2018 р.), оскільки завдяки більш високій частці імпорту з ЄС порівняно з експортом до ЄС обсяги імпорту зростатимуть швидше;

– **максимальне скорочення випуску до 2018 р.** у *виробництві меблів, іншої неметалевої мінеральної продукції та машинобудуванні*, що пояснюється перевалюванням імпорту цієї продукції над експортом та поступовою відміною ввізного мита;

- **у сфері послуг:**

– **найбільше зростання обсягів у 2014 р.** у *діяльності готелів та ресторанів* (1,5 млрд грн), у *сфері інформатизації* (1,9 млрд грн), *фінансовій діяльності* (0,9 млрд грн) та *діяльності у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу, надання послуг підприємцям* (0,8 млрд грн);

– **зростання обсягів за період 2014–2018 рр.** у разі за всіма видами сфери послуг, окрім діяльності транспорту.

Через відтермінування підписання Угоди, і, відповідно, одномоментного обнулення ставок увізного мита для українських виробників, слід констатувати втрачені можливості для національної економіки за січень-травень 2014 р., що виражатиметься у зменшенні очікуваних обсягів:

– **на макроекономічному рівні** – випуску – на 7,0 млрд грн (0,36 в.п.), ВВП – на 3,7 млрд грн (0,33 в.п.), приватного споживання – на 1,2 млрд грн (0,23 в.п.), ВНОК – на 0,3 млрд грн (0,16 в.п.), експорту товарів та послуг – на 4,0 млрд грн (0,8 в.п.), а імпорту – на 2,7 млрд грн (0,4 в.п.);

– **на рівні галузей економіки випуску:** у *сільському господарстві* – на 1,0 млрд грн, *харчовій* – на 1,0 млрд грн, *легкій промисловості* – на 0,4 млрд грн, *добувній* – на 0,3 млрд грн, *деревообробній* – на 0,3 млрд грн, *металургії* – на 0,7 млрд грн, *машинобудуванні* – на 0,3 млрд грн, у *діяльності готелів та ресторанів* – на 4,5 млрд грн, у *сфері інформатизації* – 0,6 млрд грн, *фінансовій діяльності* – на 0,3 млрд грн, у *діяльності у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу, надання послуг підприємцям* – на 0,3 млрд грн (табл. 1.6).

Зважені ставки ввізного мита у 2013 р. за видами економічної діяльності, % **1.1**

ТАБЛИЦЯ

Вид діяльності	Зважені ставки ввізного мита	
	в Україну для країн ЄС	до країн ЄС для України
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	6,6	10,9
Лісове господарство та пов'язані з ним послуги	1,7	6,0
Рибальство, рибицтво	2,5	10,9
Добування вугілля, лігніту і торфу; добування уранової і торієвої руд	0,0	3,4
Добування вуглеводнів та пов'язані з ним послуги	0,5	4,2
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	2,0	4,4
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	9,7	16,1
Легка промисловість	9,8	12,4
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини; целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0,5	7,5
Виробництво коксу; виробництво ядерних матеріалів	1,6	3,7
Виробництво продуктів нафтоперероблення	1,3	5,4
Хімічна та нафтохімічна промисловість	3,4	6,3
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	6,5	8,8
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	2,0	6,5
Машинобудування	3,4	6,5
Інші галузі промисловості	6,5	11,1

Джерело: розраховано за даними: Закон України "Про Митний тариф України" від 05.04.2001 р. № 2371-III (із змінами) (чинний, редакція від 01.01.2013 р.) [Електронний ресурс] / офіц. сайт Верховної Ради України. – Доступний з : <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2371-14>>; International Trade Statistics [Електронний ресурс] / International Trade Centre. – Доступний з : <<http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/>>; Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу [Електронний ресурс] / Статистична інформація Державної служби статистики України. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

Динаміка зважених ставок ввізного мита в Україну для країн ЄС за видами економічної діяльності, % **1.2**

ТАБЛИЦЯ

Вид діяльності	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	6,6	4,6	2,3	0,7	0,2	0,1
Лісове господарство та пов'язані з ним послуги	1,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Рибальство, рибицтво	2,5	1,8	0,9	0,3	0,0	0,0
Добування вугілля, лігніту і торфу; добування уранової і торієвої руд	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Добування вуглеводнів та пов'язані з ним послуги	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	2,0	1,0	0,3	0,1	0,0	0,0
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	9,7	4,9	1,7	0,2	0,0	0,0
Легка промисловість	9,8	1,6	0,3	0,0	0,0	0,0
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини; целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Виробництво коксу; виробництво ядерних матеріалів	1,6	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Виробництво продуктів нафтоперероблення	1,3	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Хімічна та нафтохімічна промисловість	3,4	0,8	0,1	0,0	0,0	0,0
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	6,5	4,6	2,3	0,7	0,2	0,1
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	2,0	1,4	0,7	0,2	0,1	0,0
Машинобудування	3,4	2,4	1,2	0,6	0,3	0,2
Інші галузі промисловості	6,5	4,6	2,3	0,7	0,2	0,1

Джерело: розраховано за даними: Проект Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом і його державами-членами [Електронний ресурс] / офіц. сайт Кабінету Міністрів України. – Доступний з : <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535>; Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу [Електронний ресурс] / Статистична інформація Державної служби статистики України. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

**Можлива щорічна зміна обсягів експорту послуг унаслідок підписання
Угоди про асоціацію між Україною та країнами ЄС**

1.3

ТАБЛИЦЯ

Послуга	Додатковий приріст, %
Діяльність готелів та ресторанів	10
Фінансова діяльність	2
Операції з нерухомим майном	2
Оренда машин та устаткування; прокат побутових виробів і предметів особистого вжитку	2
Діяльність у сфері інформатизації	20
Дослідження та розробки	5
Діяльність у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу; надання послуг підприємцям	5
Державне управління	5
Діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг	10

Джерело: експертні оцінки авторів.

Базовий прогноз розвитку економіки України, % до попереднього року

1.4

ТАБЛИЦЯ

Показник	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП	100,8	102,7	103,9	103,7	103,8
Приватне споживання	103,8	103,5	104,4	104,1	103,8
Державне споживання	99,2	101,5	101,6	101,7	101,8
ВНОК	100,8	105,5	105,8	106,2	106,5
Експорт	100,4	102,0	102,0	102,0	102,1
Імпорт	104,1	103,6	103,1	103,3	102,8

Примітка: – у 2013 р. – за показниками МВФ у консенсус-прогнозі МЕРТ за серпень 2013 р. знижено ВНОК до 90%, збільшено приватне споживання до 103,6%, відповідно до цих показників ВВП становив 100,1%, імпорт – 98,1% до попереднього року;

– при збереженні торговельного режиму з РФ на рівні 2013 р.

Джерело: 2013 р. – за тенденціями прогнозу МЕРТ, 2014 р. – консенсус-прогнозу МЕРТ (серпень 2013 р.), 2015 – 2018 рр. – прогнозу МВФ (Database Outlook, April 2013).

**Прогнозні зміни основних макроекономічних показників після підписання Угоди
про асоціацію між Україною та країнами ЄС відносно базового прогнозу України, %
до базового сценарію розвитку економіки**

1.5

ТАБЛИЦЯ

Роки	Випуск продукції	ВВП	Приватне споживання	ВНОК	Експорт	Імпорт
2014	1,07	0,97	0,67	0,47	2,39	1,19
2015	1,07	1,11	0,51	0,49	3,28	1,52
2016	1,27	1,41	0,42	0,42	4,32	1,77
2017	1,62	1,84	0,36	0,38	5,53	2,00
2018	2,09	2,39	0,34	0,36	6,96	2,25

Примітка: – при збереженні торговельного режиму з РФ на рівні 2013 р.

Джерело: складено авторами за результатами розрахунків.

Економічна оцінка втрачених можливостей для національної економіки внаслідок відтермінування підписання Угоди про асоціацію між Україною та країнами ЄС, у постійних цінах 2010 р.

1.6

ТАБЛИЦЯ

Вид економічної діяльності	Випуск продукції		Експорт		Імпорт	
	млн грн	в.п.	млн грн	в.п.	млн грн	в.п.
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	1040,6	0,51	443,7	1,26	72,5	0,38
Лісове господарство та пов'язані з ним послуги	26,6	0,55	14,6	0,73	0,2	0,39
Рибальство, рибництво	9,7	-3,31	0,8	0,55	5,4	0,10
Добування вугілля, лігніту і торфу; добування уранової і торієвої руд	103,5	0,47	32,9	0,73	49,2	0,28
Добування вуглеводнів та пов'язані з ним послуги	0,0	0,00	0,3	0,07	165,9	0,19
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	269,9	0,62	184,0	0,77	46,9	0,35
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	1005,8	0,46	575,4	1,04	393,0	0,85
Легка промисловість	389,6	2,44	336,4	2,76	252,4	0,76
Оброблення деревини та виробництво виробів із деревини; целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	239,8	0,55	106,5	0,82	83,4	0,40
Виробництво коксу; виробництво ядерних матеріалів	74,2	0,43	12,4	0,31	4,7	0,49
Виробництво продуктів нафтоперероблення	68,9	0,19	56,0	0,44	142,5	0,35
Хімічна та нафтохімічна промисловість	-299,1	-0,68	131,7	0,37	767,0	0,73
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	40,8	0,13	13,1	0,35	64,9	0,57
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	723,1	0,49	585,7	0,59	177,7	0,39
Машинобудування	336,7	0,33	210,5	0,30	263,8	0,21
Інші галузі промисловості	-1,1	-0,01	-28,1	-0,53	23,7	0,21
Виробництво та розподілення електроенергії	156,4	0,27	0,0	0,00	0,0	0,00
Виробництво та розподілення газу	9,7	0,16	0,0	0,00	0,0	0,00
Постачання пари та гарячої води	30,5	0,13	0,0	0,00	0,0	0,11
Збирання, очищення та розподілення води	9,8	0,15	0,0	0,00	0,0	0,00
Будівництво	127,4	0,13	8,7	0,33	0,3	0,02
Ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	67,7	0,25	0,0	0,00	2,8	0,25
Діяльність готелів і ресторанів	494,5	1,85	461,4	3,33	15,1	0,11
Діяльність транспорту	80,2	0,08	0,0	0,00	103,2	0,21
Діяльність пошти та зв'язку	111,7	0,23	0,0	0,00	8,1	0,18
Фінансова діяльність	287,4	0,31	13,5	0,67	36,3	0,31
Операції з нерухомим майном	212,9	0,20	14,1	0,67	1,7	0,10
Оренда машин та устаткування; прокат побутових виробів і предметів особистого вжитку	16,5	0,34	2,9	0,67	4,2	0,29
Діяльність у сфері інформатизації	623,1	3,19	471,0	6,67	4,9	0,20
Дослідження та розробки	93,6	0,83	81,5	1,67	4,7	0,30
Діяльність у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу; надання послуг підприємцям	282,8	0,46	105,8	1,67	39,5	0,30
Державне управління	0,0	0,00	0,0	0,00	0,0	0,00
Освіта	14,6	0,02	2,7	0,67	0,0	0,00
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	16,6	0,02	0,0	0,00	0,0	0,03
Санітарні послуги, прибирання сміття та знищення відходів	19,3	0,03	0,0	0,00	0,4	0,07
Діяльність громадських організацій	17,4	0,17	0,0	0,00	0,0	0,15
Діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг	0,0	0,00	0,0	0,00	0,0	0,00
Надання індивідуальних послуг	156,6	0,75	123,1	3,33	8,8	0,21
УСЬОГО	12,0	0,20	0,0	0,00	0,6	0,07
УСЬОГО	6869,8	0,36	3960,5	0,80	2743,7	0,40

Джерело: складено авторами за результатами розрахунків.

2.1 Сільське господарство

2.1.1. Торговельні режими

Початкові умови для створення ЗВТ між ЄС та Україною є несиметричними щодо сільського господарства України. Для ЄС характерна наявність великої кількості специфічних та комбінованих ставок увізного мита, тоді як в Україні ставки увізного мита переважно адвалерні. На відміну від України ЄС використовує складну структуру комбінованих ставок увізного мита та систему вхідних цін. Крім того, ЄС використовує експортні субсидії та спеціальні захисні заходи для сільськогосподарських товарів, на застосування котрих Україна не має права.

Ринки сільськогосподарських товарів є найбільш захищеними в ЄС⁴. Діюча середня ставка увізного мита на сільськогосподарські товари становить в ЄС 13,7%, тоді як в Україні – 9,2%. Найвищий рівень тарифного захисту має ринок молока та молочних продуктів ЄС, де середній тариф у 2012 р. становив 54,7%, тоді як в Україні – лише 10%. У результаті застосування тарифних квот максимальні тарифи на продукцію тваринного походження в ЄС перевищують 200%.

ЄС підтримує тарифні квоти на 4,8% тарифних ліній, в основному це сільськогосподарські продукти. Тарифні квоти введені для 15,1% тарифних ліній сільськогосподарських продуктів. Україна ж використовує тарифну квоту лише на цукор з тростини імпортом тарифом 50% понад тарифну квоту.

Закономірно виникає питання, чи передбачено в Угоді про асоціацію з ЄС повне або часткове усунення несиметричності торговельних режимів ЄС та України? Як показує аналіз тексту Угоди, створення ЗВТ з ЄС частково усуває несиметричність торговельних режимів між її сторонами.

У розділі IV Угоди передбачено, що протягом перехідного періоду в максимум 10 років,

починаючи з дати набрання чинності Угодою про Асоціацію, кожна Сторона зменшить або анулює ставки увізного мита на товари походженням з іншої Сторони відповідно до Графіків, встановлених у Додатку I-A до Угоди. Відповідно до умов угод про вільну торгівлю в рамках СОТ повна лібералізація має охоплювати не менш ніж 95% тарифних ліній або обсягу товарообігу між сторонами залежно від того, якого з цих двох показників буде досягнуто першим. Стосовно решти 5% встановлюється "інший режим" на умовах, які визначає кожна Сторона окремо.

Ці вилучення стосуються насамперед сільськогосподарських товарів. Відповідно до тарифної пропозиції ЄС із 9699 тарифних ліній ЄС тільки 8674 будуть лібералізовані одразу після запровадження ЗВТ, ще 732 – протягом періоду від 1 до 7 років, а на 362 тарифні лінії будуть встановлені тарифні квоти, з яких переважну кількість ліній (339) представляють сільськогосподарські товари. Це означає, що тарифні квоти встановлюються на 15% тарифних ліній сільськогосподарських товарів.

Слід зазначити, що угода з Україною не є винятком. Усі ЗВТ, створені між ЄС та іншими країнами і групами країн, мають вилучення, що стосуються саме сільського господарства. Найбільш лібералізованими є умови торгівлі сільськогосподарськими товарами у ЗВТ, які вони створюють із майбутніми членами ЄС.

Приклади ЗВТ ЄС з іншими країнами показують, що, як і в тексті Угоди про асоціацію з Україною, основним інструментом обмежень у торгівлі сільськогосподарськими товарами є тарифні квоти, в рамках яких забезпечується безмитний доступ. Загалом головна перевага ЗВТ з ЄС для сільськогосподарської торгівлі полягає в частковому усуненні несиметричності умов торгівлі між ЄС та Україною, яка посилилася після вступу України до СОТ. Несиметричність зменшується завдяки:

- безмитному доступу для українських сільськогосподарських товарів у рамках тарифних квот;

⁴ World Tariff Profiles 2013. Printed by WTO Secretariat [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tariff_profiles13_e.pdf>.

- відмови ЄС від використання експортних субсидій на сільськогосподарські товари при експорті в Україну.

Для сільського господарства України важливими є отримання та використання тарифних квот на товари, які традиційно експортуються в ЄС і мають перспективу експорту.

У межах своїх річних тарифних квот ЄС виділить Україні певні обсяги для ввезення з нульовим тарифом м'ясної продукції, частини молочної продукції, зерна та продуктів його переробки, цукру, меду, часнику, соків, томатної пасти та інших продуктів (наприклад: яловичини – 12 тис. т; сухого молока – 1,5 тис. т із доведенням до 5 тис. т протягом п'яти років від початку імплементації Угоди; вершкового масла – 1,5 тис. т із доведенням до 3 тис. т через п'ять років; меду – 5 тис. т із доведенням до 6 тис. т через п'ять років; часнику – 0,5 тис. т; томатної пасти – 10 тис. т; цукру – 20 тис. т).

У зобов'язаннях щодо імпорتنних тарифів, взятих на себе Україною та ЄС, має місце деяка асиметрія щодо тарифів на агропродовольчу продукцію. Наприклад, на м'ясо та їстівні субпродукти (група 02) ЄС за незначним винятком не скасовуватиме імпорتنні тарифи для України, а застосовуватиме тарифні квоти (які Україна не зможе використати доти, доки не стандартизує свою продукцію відповідно до вимог ЄС). Що ж до яловичини, то Україна застосовуватиме переважно нульову ставку ввізного мита (хоча і з певним перехідним періодом), а до м'яса та субпродуктів птиці – квотуватиме імпорт з ЄС лише частково (Додаток I-A Угоди).

Аналогічна ситуація й щодо молока та молочної продукції (група 04), зокрема, стосовно молока та вершків, йогуртів, масла, частково яєць ЄС уводить тарифну квоту, а Україна – з деякими винятками нульовий тариф (із перехідним періодом) (Додаток I-A).

На помідори та огірки свіжі або охолоджені, столовий виноград, яблука, груші (коди ТН ЗЕД відповідно 0702, 0707, 08061010, 0808108090, 0808205090) Україна протягом п'яти років має знизити мито з 10 до 5%, а ЄС застосовуватиме вільну адвалерну ставку мита, котра визначатиметься кон'юнктурою внутрішнього ринку ЄС і постійно змінюватиметься, що становитиме додаткові ризики для експортерів. Така ж ставка застосовуватиметься і до кабачків, артишоків, багатьох видів фруктів, тоді як Україна встановить на них нульовий тариф (із перехідним періодом) (Додаток I-A).

Асиметрія виявлятиметься й у взаємній торгівлі зерновими. Так, Україна запроваджуватиме на зернові культури та більшість видів продукції борошномельно-круп'яної промисловості, крохмаль тощо нульове мито (з перехідним періодом), а ЄС передбачає значною мірою квотувати відповідний імпорт.

Обсяги виділених Україні квот для меду, м'якої пшениці та кукурудзи є мізерними (54%, 60% та 6% відповідного експорту до ЄС у 2012 р.). Поза цими квотами митні тарифи становитимуть відповідно 17,3% та 95 і 94 євро за 1 т, що значно обмежить такий експорт (Додаток I-A та Доповнення до нього).

Крім того, враховуючи вітчизняний виробничий потенціал, насиченість ринку та фактичне отримання виробниками дозволу від ветеринарних служб ЄС на експорт продукції птахівництва (яєчного порошку та м'яса птиці), відносно незначними є квоти й для продукції птахівництва.

Протягом 10 років відмінюються експортні мита на живих тварин (група 01), насіння соняшнику та льону (група 12), шкури (група 41) і на 15 років вводяться захисні заходи щодо вивізного (експортного) мита на умовах, визначених у Додатку I-D. Проте застосовувати такий спеціальний захід можна, лише коли впродовж будь-якого однорічного періоду, який настає після набрання чинності Угодою про ЗВТ з ЄС, сумарний обсяг експорту з України до ЄС перевищить встановлений граничний обсяг. Так, для насіння соняшнику це 100 тис. т. Однак протягом 2010–2012 рр. середньорічний експорт такого насіння до ЄС становив трохи менше 90 тис. т і лише у 2011 р. перевищив визначений ліміт. Це означає, що за збереження вивозу насіння соняшнику в попередніх обсягах експортне мито на нього протягом перехідного періоду все ж поступово зменшуватиметься, а після закінчення зазначеного періоду зростання експорту олійного насіння взагалі нічим не стримуватиметься.

За невідповідності вітчизняної агропродовольчої продукції стандартам ЄС преференційний режим торгівлі у межах ЗВТ та дозволені нульові ввізні мита не будуть використані українськими виробниками для розширення асортименту експорту агропродовольчої продукції в ЄС, натомість імпорт з ЄС сільськогосподарської та продовольчої продукції, яка вже відповідає всім технічним регламентам, буде безперешкодно надходити в Україну, створюючи тиск на вітчизняного виробника на внутрішньому ринку.

Крім цього, через неузгодженість відповідних стандартів якості на український ринок зможе потрапити низькоякісна продукція, що не знаходить збуту на ринку ЄС.

2.1.2. Зернові

Для сільського господарства України важливим є отримання та використання тарифних квот на товари, які традиційно експортуються в ЄС. На ринку продукції рослинництва вирішальними для розширення експорту є резуль-

тати переговорів щодо квот на експорт в ЄС зернових за нульовою ставкою ввізного мита.

У результаті підписання угоди про ЗВТ Україна зможе безмитно постачати в країни ЄС 1,6 млн т зернових культур, водночас передбачено поступове збільшення обсягів квот протягом п'яти років до 2 млн т. Квота на ввезення в ЄС пшениці буде встановлена в розмірі 950 тис. т, після чого вона буде збільшена до 1 млн т, ячменю – 250 тис. т зі збільшенням до 350 тис. т, а кукурудзи – 400 тис. т і 650 тис. т через п'ять років. Наразі Україна експортує зернові в ЄС на загальних умовах, тому виділення персональної квоти для України можна розглядати як позитивний факт.

Як Україна, так і ЄС є чистими експортерами пшениці, причому масштаби чистого експорту країн ЄС перевищують обсяги чистого експорту пшениці з України. Хоча ЄС є чистим експортером пшениці, країни ЄС імпортують пшеницю з України, яка переважно використовується ними як фуражна. Ринок ЄС надзвичайно перспективний для України: країни ЄС споживають до 60 млн т фуражної пшениці. У 2008–2009 рр. Україна експортувала в ЄС відповідно 2,8 та 2,4 млн т пшениці, що становить близько 5% обсягу ринку фуражного зерна ЄС. Проте в останні роки обсяги експорту пшениці в ЄС знизилися і становили 1,4–1,5 млн т у 2011–2012 рр. та 100,5 тис. т у 2013 р. Тим не менше, частка експорту пшениці в ЄС у загальному експорті пшениці з України залишається високою. Отже, виділення Україні тарифної квоти в розмірі 950 тис. т із доведенням до 1 млн т протягом п'яти років від початку імплементації Угоди створює нові можливості для стимулювання її виробничого та експортного потенціалу. За необхідності українські експортери зможуть скористатися квотою для третіх країн за пільговою ставкою ввізного мита у 12 євро/т, що дозволить поставити ще 1 млн т. Так, у 2012/13МР тарифна квота на ввезення пшениці середньої і низької якості в ЄС для третіх країн, куди входить Україна, становила 2378 тис. т, окремі обсяги квот були виділені для США і Канади – 572 тис. т і 38 тис. т відповідно. Зазначимо, що у рамках цих квот діє преференційна ставка імпортного мита у розмірі 12 євро/т, але у 2012/13 рр. через дефіцитний баланс зернових у країнах ЄС вона була обнулена. Поставки пшениці понад обсяг квоти потрапляють під дію ставки ввізного мита у розмірі 95 євро/т.

Таким чином, сумарно обсяг можливого імпорту української пшениці до ЄС на пільгових умовах може досягти 2 млн т, що є цілком задовільним результатом.

Україна є чистим експортером кукурудзи, а ЄС – її чистим імпортером. Внутрішнє споживання кукурудзи в ЄС на кормові потреби становить до 45 млн т, отже, у 2013 р. частка української кукурудзи у внутрішньому споживанні ЄС становила близько 16%. Отже, у ЗВТ з ЄС Україна отримає перспективу розширення виробництва і експорту кукурудзи, збільшення надходжень від експорту кукурудзи.

Проте, враховуючи, що експорт кукурудзи, у тому числі в ЄС набрав динамізму протягом останніх двох років, розмір тарифної квоти на імпорт в ЄС було встановлено на відносно невисокому рівні – 400 тис. т щорічно з початку імплементації Угоди із поступовим збільшенням до 650 тис. т протягом п'яти років. Це становить усього 5,6% від обсягів експорту кукурудзи в ЄС у 2013 р.

2.1.3. М'ясо і м'ясопродукти

Найбільші застереження у зв'язку зі створенням ЗВТ виникли щодо товарів м'ясної групи (м'ясо та продукти його переробки), які виявилися найбільш чутливими до зниження митних тарифів та рівня нетарифного захисту після вступу України до СОТ.

Для аналізу наслідків створення ЗВТ між ЄС та Україною для ринків свинини та м'яса птиці було застосовано підхід, який дозволяє оцінити зміни в обсягах двосторонньої торгівлі при пом'якшенні торговельних бар'єрів на основі цінової еластичності імпорту. Такий підхід також дозволяє розділити збільшення обсягів імпорту з країни, з якою укладено торговельну угоду, за рахунок витіснення внутрішнього виробника з внутрішнього ринку та за рахунок витіснення імпорту з третіх країн (переорієнтація торгівлі).

Цінова еластичність імпорту була оцінена економетричними методами на основі моделі часткової рівноваги ринків і становила (-2,18) для імпорту свинини з ЄС в Україну та (-0,56) для імпорту м'яса птиці з ЄС в Україну. Отже, ризики від створення ЗВТ для виробників свинини, імпорт якої є більш еластичним за ціною, є вищими, ніж ризики виробників м'яса птиці.

Обсяги торгівлі, створеної та переорієнтованої внаслідок пом'якшення торговельних умов торгівлі, визначаються як:

$$TC_i = M_i \mu_i (\alpha t_i / (1 + t_i)), \quad TD_i = TC_i (MN_i / M_i),$$

де: TC_i – обсяг чистої торгівлі товаром i , створеної внаслідок укладення ЗВТ; M_i – обсяг імпорту товару i з країн – членів угоди про ЗВТ протягом останнього періоду перед створенням ЗВТ; μ_i – цінова еластичність попиту на імпорт товару i ; α – частка, на яку буде знижено імпортне мито на товар i при введенні в дію ЗВТ; t_i – базове мито на імпорт товару i ; TD_i – обсяг переорієнтованої торгівлі товаром i ; MNi – обсяг імпорту товару i з країн, які не є учасниками ЗВТ; Mti – загальний обсяг імпорту товару i . Зміни в обсягах реалізації товарів внутрішнього виробника на внутріш-

ньому ринку визначаються як різниця між обсягом створеної торгівлі та обсягом переорієнтованої торгівлі.

За результатами розрахунків, унаслідок створення ЗВТ між Україною та ЄС річний обсяг імпорту свинини та м'яса птиці з ЄС збільшиться на 22,4 та 6,1%. Чисті втрати внутрішнього виробника від скасування імпортного мита на свинину становитимуть 0,63% від обсягу виробництва, річний обсяг реалізації на внутрішньому ринку скоротиться на 4,89 тис. т, чисті втрати внутрішнього виробника м'яса птиці становитимуть 2,69 тис. т у рік, або 0,02% обсягу внутрішнього виробництва м'яса птиці в Україні.

З іншого боку, для української сторони принципним є встановлення квоти для вивезення свинини в ЄС на рівні 20 тис. т.

Що стосується вітчизняної продукції тваринного походження, дозвіл від ветеринарних служб ЄС отримано на експорт продукції птахівництва (ячного порошку та м'яса птиці). За повідомленням Союзу птахівників України, обсяги експорту м'яса птиці в ЄС становитимуть 20–30 тис. т⁵, із них 16 тис. т вітчизняні птахівники зможуть експортувати в рамках безмитної тарифної квоти в разі введення в дію положень щодо ЗВТ Угоди про асоціацію. У разі відкриття додаткової тарифної квоти для імпорту м'яса птиці з ЄС в Україну в розмірі 20 000 т тарифна квота ЄС для вітчизняних експортерів збільшиться на 20 000 т м'яса птиці на рік.

На жаль, виробники свинини, баранини, м'яса ВРХ та молочних продуктів поки що не завершили процедур сертифікації їхніх виробництв для експорту в ЄС. Таким чином, основними бар'єрами для розвитку експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції на ринки ЄС залишаються нетарифні бар'єри. Технічні, санітарні, фітосанітарні заходи, які застосовують країни ЄС для захисту своїх ринків, можуть стримувати нарощування експорту вітчизняної продукції в рамках виділених Україні квот. Подолання нетарифних бар'єрів для експорту в ЄС, як показав досвід виробників м'яса птиці, вимагатиме спільних зусиль бізнесу та влади для модернізації виробництва, вдосконалення нормативної бази та проведення довготривалих переговорів і неодноразових інспекцій відповідних служб ЄС.

2.1.4. Овочі та фрукти

Аналіз динаміки обсягів та умов зовнішньої торгівлі України та країн ЄС у розрізі овочів, фруктів, продуктів їхньої переробки дозволив

виявити серед них найбільш значимі для України товари та оцінити потенційні можливості розширення/звуження їхнього експорту/імпорту в результаті інтеграції з ЄС.

Насамперед треба відзначити, що в розрізі овочів, фруктів та продуктів їхньої переробки відповідно до угоди про ЗВТ з ЄС потенційною перевагою може стати **уведення нульових тарифів на імпорт з України значної кількості товарів не лише сировинної групи (наприклад сушеного гороху), але й продукції поглибленої переробки (ряду видів консервованої продукції)**. При цьому на переважну кількість української плодоовочевої продукції імпортні тарифи знижуються швидше, ніж для європейської.

Очікуваними потенційними небезпеками при створенні ЗВТ з ЄС щодо наведених вище видів продукції можуть бути такі:

– поступове посилення присутності на внутрішньому ринку такої європейської продукції, як свіжі помідори, огірки, яблука, консервовані й перероблені овочі, фруктові-овочеві соки;

– застосування МС обмежень для українського експорту. При підписанні Угоди про ЗВТ з ЄС можуть бути анульовані преференції України щодо експорту її продукції в країни МС та СНД. Із перелічених видів агропродовольчої продукції це насамперед стосуватиметься свіжих, консервованих і перероблених овочів та плодів, які експортуються переважно у цьому напрямку.

Загальна оцінка ймовірного впливу від інтеграції з ЄС на розвиток експорту української плодоовочевої продукції та імпорту відповідних видів продукції наведена у табл. 2.1.

2.1.5. Олійні

У розрізі насіння олійних культур та олії потенційними перевагами, крім введення нульових тарифів, можуть також стати:

– тимчасове збереження Угодою з ЄС (хоча й з поступовим скороченням протягом 10 років) експортного мита на насіння соняшнику та льону. При цьому зниження експортного мита може компенсуватися додатковим збором, і застосовувати такий спеціальний захід можна впродовж будь-якого однорічного періоду, який настає після набрання створення ЗВТ з ЄС, а сумарний обсяг експорту з України до ЄС перевищить встановлений граничний обсяг (для насіння соняшнику – це 100 тис. т) (Додаток I-D "Спеціальні заходи для вивізного (експортного) мита" до Угоди). Однак упродовж 2010–2012 рр. середньорічний експорт такого насіння до ЄС становив трохи менше 90 тис. т і лише у 2011 р. перевищив визначений ліміт. Це означає, що за збереження

⁵ Україна готова начать экспорт мяса птицы в Европу [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://latifundist.com/novosti/35761-ukraina-gotova-nachat-eksport-myasa-ptitsy-v-evropu>>.

вивозу в обсягах, що склалися, експортне мито все ж поступово зменшуватиметься, а стрімке нарощування експорту стримува-тиметься відповідними митними зборами;

– уведення експортного мита на насіння ріпаку (на 10 років із поетапним скороченням) (Додаток І-С "Графік скасування вивізного (експортного) мита" до Глави 1 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС). Це може як посприяти розвитку відповідних переробних виробництв в Україні, так і обмежуючим чином позначитися на прибутках вітчизняних агро-виробників (за умови певного зниження закупівельних цін на ріпак).

Загальна оцінка ймовірного впливу інтеграції з ЄС на розвиток експорту українського насіння олійних культур і олії та імпорту відповідних видів продукції наведена у табл. 2.2.

2.1.6. Гармонізація стандартів

З кінця 1990-х років із метою реалізації основних положень Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (чинна від 01.03.1998 р.) в Україні було започатковано проведення робіт із гармонізації вітчизняної бази стандартів з міжнародними та європейськими нормативними документами (НД): директивами, регламентами, стандартами, рішеннями.

Слід зазначити, що з 2011 р. цілеспрямованої діяльності щодо перегляду застарілих вітчизняних стандартів та їхньої гармонізації з вимогами європейських і міжнародних документів, за винятком завершення розпочатих за окремими НД робіт, практично не проводилося.

Стан діяльності з гармонізації вітчизняних стандартів, що належить до сфери сільського господарства та харчової промисловості, наведений у табл. 2.3.

Порівняння ймовірних здобутків і втрат України в умовах ЗВТ з ЄС у розрізі зовнішньої торгівлі основними видами овочів, фруктів, продуктами їхньої переробки

2.1

ТАБЛИЦЯ

ТН ЗЕД	Імовірні здобутки ¹	Імовірні втрати ¹
7020 <i>Помідори свіжі або охолоджені</i>	Н ²	1) Недоотримання валютних надходжень внаслідок уведення МС імпортного тарифу (-5,25 млн дол.); 2) недоотримання імпортного мита (-0,17 млн дол.) ³
7070 <i>Огірки</i>	Н	1) Недоотримання валютних надходжень внаслідок уведення МС імпортного тарифу (-1,73 млн дол.); 2) недоотримання імпортного мита (-0,01 млн дол.)
7131 <i>Горох сушений</i>	Н	Недоотримання валютних надходжень внаслідок уведення МС імпортного тарифу (-0,05 млн дол.)
802310 <i>Горіхи інші в шкаралупі</i>	Отримання додаткових валютних надходжень від скасування імпортного тарифу ЄС (+0,06 млн дол.)	Недоотримання валютних надходжень внаслідок уведення МС імпортного тарифу (-0,04 млн дол.)
8081 <i>Яблука</i>	Отримання додаткових валютних надходжень від скасування імпортного тарифу ЄС (+0,02 млн дол.)	1) Недоотримання валютних надходжень внаслідок уведення МС імпортного тарифу (-2,54 млн дол.); 2) недоотримання імпортного мита (-0,88 млн дол.)
20029 <i>Томати консервовані без оцту</i>	Отримання додаткових валютних надходжень від скасування імпортного тарифу ЄС (+ 0,05 млн дол.) + велика експортна квота	1) Недоотримання валютних надходжень внаслідок уведення МС імпортного тарифу (- 3,33 млн дол.); 2) недоотримання імпортного мита (-0,00 млн дол.)
200979 <i>Соки фруктові та соки овочеві</i>	Отримання додаткових валютних надходжень від скасування імпортного тарифу ЄС (+14,13 млн дол.)	1) Недоотримання валютних надходжень внаслідок уведення МС імпортного тарифу (- 9,2 млн дол.); 2) недоотримання імпортного мита (-0,00 млн дол.)
Усього здобутків/втрат	Отримання додаткових валютних надходжень від скасування імпортних тарифів: + 14,26 млн дол.	Недоотримання валютних надходжень внаслідок уведення МС імпортного тарифу, а також імпортного мита: - 23,2 млн дол.

¹ Для приблизного розрахунку взято фактичні дані експорту/імпорту Україною відповідної продукції у 2012 р., імовірне розширення чи скорочення обсягів експорту/імпорту не враховувалося.

² Н – нейтральна реакція.

³ Тут і далі обсяги недоотриманого експортного/імпортного мита розраховані лише для першого року перехідного періоду.

Джерело: розраховано авторами на основі даних Держстату України: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу [Електронний ресурс] / Статистична інформація Державної служби статистики України. – Доступний з: <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

**Порівняння ймовірних здобутків і втрат України за умови інтеграції з ЄС
у розрізі зовнішньої торгівлі олійним насінням та олією**

2.2

ТАБЛИЦЯ

ТН ЗЕД	Імовірні здобутки ¹	Імовірні втрати ¹
1201 <i>Соєві боби</i>	Н	Н
1204 <i>Насіння льону</i>	Н	1) Недоотримання валютних надходжень внаслідок уведення МС імпортного тарифу (-0,02 млн дол.); 2) недоотримання експортного мита (- 0,09 млн дол.); 3) недоотримання імпортного мита (- 0,01 млн дол.)
1205 <i>Насіння ріпаку</i>	Отримання експортного мита (+ 6,71 млн дол.);	Н
1206 <i>Насіння соняшнику</i>	Н	1) Недоотримання валютних надходжень внаслідок уведення МС імпортного тарифу (- 0,33 млн дол.); 2) недоотримання експортного мита (-0,33 млн дол.)
1507 <i>Олія соєва</i>	Отримання додаткових валютних надходжень від скасування імпортного тарифу ЄС (+ 2,9 млн дол.)	1) Недоотримання валютних надходжень внаслідок уведення МС імпортного тарифу (- 0,89 млн дол.); 2) недоотримання імпортного мита (-0,00 млн дол.)
1512 <i>Олія соняшникова</i>	Отримання додаткових валютних надходжень від скасування імпортного тарифу ЄС (+ 48,88 млн дол.)	1) Недоотримання валютних надходжень внаслідок уведення МС імпортного тарифу (- 13,76 млн дол.); 2) недоотримання імпортного мита (-0,00 млн дол.)
Усього здобутків/втрат	Отримання додаткових валютних надходжень від скасування імпортних тарифів та запровадження експортного мита на насіння ріпаку: + 58,49 млн дол.	Недоотримання валютних надходжень внаслідок уведення МС імпортного тарифу, а також експортного й імпортного мита (-15,43 млн дол.)

¹ Для приблизного розрахунку взяті фактичні дані експорту/імпорту Україною відповідної продукції у 2012 р., імовірне розширення чи скорочення обсягів експорту/імпорту не враховувалося.

² Н – нейтральна реакція.

³ Тут і далі обсяги недоотриманого експортного/імпортного мита розраховані лише для першого року перехідного періоду.

Джерело: розраховано авторами на основі даних Держстату України: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу [Електронний ресурс] / Статистична інформація Державної служби статистики України. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

Загальна кількість чинних в Україні НД за видами НД та класами ДК 004, що відносяться до агропродовольчого комплексу (станом на 28.02.2013 р.), од.

2.3

ТАБЛИЦЯ

Клас та галузь стандартизації за ДК 004:2008 "Український класифікатор нормативних документів"	Кількість чинних міжнародних (ISO) та європейських (EN) нормативних документів (НД):		Кількість стандартів вітчизняних і колишнього СРСР, чинних в Україні:				Частка національних НД, гармонізованих із міжнародними та європейськими НД, %:	
	загальна кількість	із них міжнародних (ISO)	усього:		із них гармонізовано	у т.ч. з міжнародними (ISO)	із міжнародними (ISO) та європейськими (EN)	у т.ч. з міжнародними (ISO)
			включ. розробл. до 1992 р.	із них ДСТУ *				
65 Сільське господарство	829	507	1365	667	377	319	45,5	62,9
67 Харчова промисловість	1237	701	2285	1191	476	381	38,5	54,4
Разом по агропродовольчому комплексу (65+67)	2063	1208	3650	1858	853	700	41,3	57,9

*ДСТУ (Державні стандарти України) — стандарти, розроблені відповідно до чинного законодавства України, що встановлюють для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики стосовно діяльності чи її результатів з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості, розроблені на основі консенсусу та затверджені уповноваженим органом.

Джерело: офіційні дані Держспоживстандарту України на 28.12.2010 р. та внутрішні дані Департаменту продовольства Мінагрополітики України на 28.02.2013 р.

Найменування систем якості та екобезпечності	Рівень впровадження:			Усього
	функціонує	впроваджується	розробляється	
ДСТУ ISO 9001:2000 „Системи менеджменту якості. Вимоги”	419	13	23	455
ДСТУ 4161-2003 „Системи управління безпекою харчових продуктів” (НАССР)	225	25	45	295
ДСТУ ISO 22000- 2007 „Системи менеджменту безпеки харчової продукції. Вимоги до організації харчового ланцюга”	194	18	32	244
Разом	838	56	100	994

Джерело: внутрішні дані Департаменту продовольства Мінагрополітики України станом на 28.02.2013 р.

Аналізуючи сучасний стан справ у зазначеному напрямі, можна зауважити:

– рівень гармонізації національних НД із міжнародними (ISO) з урахуванням тих стандартів, що перебувають на затвердженні, стосовно агропродовольчого комплексу нині становить 63,2% (763 вітчизняних із 1208 чинних міжнародних);

– для забезпечення згідно з вимогами ЄС досягнення 80% рівня гармонізації бази стандартів АПК (із міжнародними НД) необхідно буде переглянути, узгодити та затвердити трохи більше 200 документів, а для досягнення 100% гармонізації – близько 450. Вартість робіт становитиме відповідно близько **5 млн і 10 млн грн** (у цінах 2012 р. – з урахуванням індексу-дефлятора ВВП за 2006–2012 рр.)⁶;

– для досягнення 100% гармонізації всіх національних стандартів, що відносяться до галузей агропродовольчого комплексу, з міжнародними та європейськими НД, необхідно буде переглянути і затвердити понад 1200 документів, а вартість робіт становитиме понад **27 млн грн**. Оскільки адаптація вітчизняної системи технічного регулювання до відповідної в ЄС відбувається за стандартною схемою (перегляд вітчизняних стандартів і гармонізація до вимог міжнародних і європейських НД – їхнє впровадження на практиці – заходи, що вживаються державою щодо забезпечення дотримання встановлених вимог – оцінювання ефективності досягнутих результатів) і, зважаючи на реальну ситуацію в агропродовольчій сфері, можна стверджувати, що є достатньо підстав для обумовлення певного перехідного періоду (2–5 років) та отримання технічної допомоги ЄС для прискореного вирішення окреслених проблем.

Зазначені системи впроваджені та сертифіковані на 558 підприємствах харчової промисловості, і відповідна діяльність розпочата ще на

68 підприємствах – загалом на 626 суб'єктах господарювання, тобто практично на кожному восьмому-дев'ятому підприємстві харчової промисловості серед тих, що звітували перед органами державної статистики у 2011 р.

У сучасних умовах впровадження чинних стандартів є добровільною справою виробника і тому найбільш об'єктивним показником використання їхніх основних положень і вимог у виробництві виступає розроблення і впровадження систем якості та екобезпечності на підприємствах агропродовольчого комплексу (табл. 2.4).

Частка зазначених підприємств в обсягах виробленої харчової продукції за різними видами становить від 15–20% і вище, зокрема, для тютюнових виробів – понад 70%.

Продукція підприємств, де зазначені вище системи сертифіковані у міжнародних центрах сертифікації (Бюро Верітас, ТЮФ НОРД Україна, Міжнародна служба сертифікації (SGS), BVQI Україна), безперешкодно експортується за кордон. Продукція, вироблена підприємствами, системи якості та безпечності яких сертифіковані національними центрами сертифікації (УкрСЕПРО, УАЯ), при експорті за кордон проходить додаткову перевірку.

2.1.7. Оцінка обсягу інвестицій, необхідних для запровадження стандартів ЄС у секторі тваринництва та галузі виробництва овочів та фруктів

Витрати на гармонізацію законодавства у сфері стандартизації є лише частиною загальних витрат на модернізацію виробництва за європейськими стандартами. На відміну від витрат на гармонізацію законодавства, витрати на модернізацію несуть виробники. Найбільше застережень існує для виробників продукції тваринництва, овочів та фруктів. Для їхньої оцінки можна використати досвід країн, що пройшли шлях євроінтеграції і мають подібну структуру галузі.

⁶ Розраховано на матеріалах 2005 р.: відношення витрат з бюджету на гармонізацію національних стандартів з європейськими та міжнародними НД до кількості фактично гармонізованих стандартів.

Упродовж 2000–2004 рр. Польща витратила приблизно 700 млн євро на модернізацію виробництва м'яса, причому понад половину цих інвестицій було здійснено в 2004 р.⁷ На початок 2004 р. (Польща вступила в ЄС 1 травня 2004 р.) менше 10% підприємств галузі гармонізували власні стандарти виробництва зі стандартами ЄС. Враховуючи, що обсяги виробництва м'яса в Україні в 2012 р. перебували на рівні обсягів виробництва м'яса в Польщі у 2004 р.⁸, можна припустити, що витрати на **повне запровадження** стандартів ЄС у галузі виробництві м'яса в Україні у разі її вступу до ЄС становили би понад 700 млн євро. Враховуючи обставину, що понад половину витрат Польщі на запровадження стандартів ЄС у галузі виробництва м'яса були здійснені у рік її вступу до ЄС, в Україні ці витрати протягом періоду імплементації Угоди про асоціацію не перевищать **350 млн євро**.

На запровадження стандартів ЄС у галузі виробництва молока і молочних продуктів протягом 2000–2004 рр. у Польщі було витрачено приблизно 500 млн євро, майже половина з цих витрат була здійснена в 2004 р. На початок 2004 р. менше 25% підприємств галузі гармонізували власні стандарти виробництва зі стандартами ЄС⁹. Враховуючи, що виробництво молочної продукції в Україні в 2012 р. на 43% переважувало виробництво молочної продукції в Польщі у 2004 р.¹⁰, а структура підприємств є подібною, можна припустити, що обсяг інвестицій, необхідний для запровадження стандартів ЄС у галузі виробництва молочної продукції при імплементації Угоди про асоціацію між ЄС та Україною не перевищить **350 млн євро**.

Отже, з досвіду Польщі можна попередньо припустити, що обсяг інвестицій, необхідних для повного запровадження стандартів ЄС у секторі тваринництва, не перевищує **700 млн євро**, яких буде достатньо для ведення торгівлі в рамках угоди про ЗВТ.

На запровадження стандартів ЄС у галузі виробництва овочів та фруктів у Польщі було витрачено 250 млн євро протягом 2000–2004 рр.,

майже половина інвестицій здійснена в 2004 р.¹¹. Враховуючи, що виробництво овочів та фруктів в Україні у 2012 р. було на 60% більше, ніж у Польщі в 2004 р.¹², а структура галузі подібна, можна припустити, що витрати України на повне запровадження стандартів ЄС у цій галузі перевищать 390 млн євро, однак їхня більша частина буде здійснена після початку переговорів про приєднання України до ЄС. У рамках Угоди про Асоціацію витрати не перевищать **195 млн євро**.

Таким чином, з досвіду модернізації сільського господарства Польщі можна приблизно оцінити загальну вартість витрат на модернізацію виробництва продукції тваринництва та овочівництва за стандартами ЄС приблизно у **900 млн євро протягом 10 років імплементації Угоди про асоціацію**.

2.1.8. Географічні зазначення

Існуюча в країнах Європейського Союзу практика та відповідна законодавча база достатньо чітко закріплюють права виробників товару на місця їхнього виробництва. Основні міжнародні договори, що встановлюють норми з охорони географічних зазначень: Паризька конвенція про охорону промислової власності (від 20.03.1883 р., чинна для України від 25.12.1991 р.); Мадридська угода стосовно припинення неправдивих, або таких, що вводять в оману, зазначень джерела товарів (набула чинності у 1891 р., нараховує 33 учасника; Україна не приєдналася до зазначеної Угоди); Лісабонська угода про захист зазначень місць походження виробів та їхньої міжнародної реєстрації (прийнята 31.10.1958 р., переглянута 14.07.1967 р., нараховує 20 учасників; Україна не є її учасником); Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС від 15.04.1994 р.).

Загалом у ЄС налічується понад 3,2 тис. географічних зазначень, тобто в середньому на одну країну припадає 120 географічних зазначень, а в Україні офіційно зареєстровано лише 16 – стосовно шампанського, вин та спиртних напоїв, мінеральної води тощо.

Правові засади охорони прав на кваліфіковані зазначення походження товарів в Україні та регулювання відносин, що виникають у зв'язку з їхнім набуттям, використанням та захистом регулює Закон України "Про охорону прав на зазначення походження товарів" (від 16.06.1999 р. № 472-ХІУ). На виконання Закону України "Про охорону прав на зазначення походження товарів" (від 16.06.1999 р. № 472-

⁷ Preidl, M. and M.-L. Rau Obligatory and Voluntary Standards in Polish Meat Production/Processing [Електронний ресурс] // Contributions to the 4th Young Scientists Workshop on Agricultural Development in Central and Eastern Europe // Discussion Paper. – 2006. – No. 98. – Halle: Institute for Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO). – Доступний з : <<http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/91964/2/dp98.pdf>>.

⁸ На основі даних з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>> та <www.ukrstat.gov.ua>.

⁹ Preidl, M. and M.-L. Rau () Obligatory and Voluntary Standards in Polish Meat Production/Processing. Contributions to the 4th Young Scientists Workshop on Agricultural Development in Central and Eastern Europe [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/91964/2/dp98.pdf>>.

¹⁰ На основі даних з <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes> та www.ukrstat.gov.ua.

¹¹ Preidl, M. and M.-L. Rau () Obligatory and Voluntary Standards in Polish Meat Production/Processing Contributions to the 4th Young Scientists Workshop on Agricultural Development in Central and Eastern Europe. [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/91964/2/dp98.pdf>>.

¹² На основі даних з <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes> та www.ukrstat.gov.ua.

XIV) було прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України "Про спеціально уповноважені органи для визначення та контролю особливих властивостей та інших характеристик товарів" від 23.04.01р. № 149-р, Положення про Перелік видових назв товарів, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 12.12.00 № 583, Положення про Державний реєстр України назв місць походження та географічних зазначень походження товарів і прав на використання зареєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 13.12.01 № 798.

Після ухвалення закону минуло майже півтора десятиліття, і за цей час структура та кількість об'єктів інтелектуальної власності значно розширилися, а рівень їхнього захисту в світі помітно підвищився.

У цій сфері перед Україною постають дві важливі проблеми:

1) закріплення права інтелектуальної власності й права на його використання у заявника¹³;

2) протидія фальсифікаціям географічних зазначень та їх недотриманню на основі гармонізації національного законодавства у цій сфері з відповідною нормативно-правовою базою країн – членів ЄС тощо.

2.2 Промисловість

2.2.1. Чорна металургія

Виробляючи значні обсяги чорного металу (рис. 2.1) вітчизняні підприємства зацікавлені в його реалізації на світових ринках металопродукції.

Основними продуктовими групами в експорті вітчизняної металопродукції є напівфабрикати, готовий прокат і труба продукція. Зокрема, у 2013 р. за групою 72 "Чорні метали" було експортовано 26,5 млн т металопродукції на суму понад 14,3 млрд дол. США. Найбільшу частку в структурі експорту групи 72 "Чорні метали" займав готовий прокат – 46,7% (7,2 млрд дол. США). Частка напівфабрикатів становила – 41,1% (понад 5,2 млрд дол. США), чавуну – 8,5% (понад 0,8 млрд дол. США), феросплавів – 2,6% (понад 0,9 млрд дол. США),

¹³ Розпорядженням Кабінету Міністрів України "Про спеціально уповноважені органи для визначення та контролю особливих властивостей та інших характеристик товарів" від 23.04.01р. № 149-р на: Мінагрополітики було покладено повноваження щодо визначення та контролю особливих властивостей, певних якостей та інших характеристик товарів сільськогосподарського виробництва; на Мінкультури – щодо виробів художніх народних промислів; на Мінекоресурсів – щодо визначення меж географічних місць, з якими пов'язані особливі властивості, певні якості та інші характеристики товарів; на МОЗ – щодо продуктів харчування, продовольчої сировини та мінеральних природних вод.

відходів та брухту чорних металів – 1,0% (майже 0,1 млрд дол. США) тощо.

За групою 73 "Вироби з чорних металів" у 2013 р. було експортовано 1,8 млн т готових виробів на суму понад 2,6 млрд дол. США. Найбільшу частку в структурі експорту групи 73 "Вироби з чорних металів" традиційно посідають різноманітні труби та фітинги до них – 67,0% (1,6 млрд дол. США).

Географічна структура експорту вітчизняної металопродукції за групами 72 "Чорні метали" та 73 "Вироби з чорних металів" представлена на рис. 2.2.

Через територіальну близькість особливий інтерес для вітчизняних виробників металопродукції представляють досить місткі ринки країн ЄС та Митного союзу (МС). Так, у 2013 р. до країн ЄС було експортовано 27,2% чорних металів та виробів із них на суму майже 4,4 млрд дол. США, а до країн МС – понад 17,3% на суму майже 4,1 млрд дол. США. Проте, якщо на ринках країн ЄС існують чіткі "правила гри", обов'язкові до виконання всіма суб'єктами господарювання, то на ринках країн МС такі "правила гри" залежать не від юридичних законів, а від політичної волі вищого керівництва Російської Федерації. Тому попри надзвичайну важливість металургійний ринок країн МС є ризиковим і ненадійним для вітчизняних виробників, насамперед через налаштованість Російської Федерації постійно вдосконалювати інструментарій створення проблем для українського експорту з політичних мотивів. Так, наприклад, де-факто з 1 липня 2013 р. Російською Федерацією було запроваджено обмеження на ввезення з України труб, виробником яких є ФПГ "Інтерпайп" (у вигляді мит у розмірі 18,9–37,8%).

У серпні 2013 р. неприємною несподіванкою стало впровадження Російською Федерацією особливого режиму перевірки вантажів з України. Попри відсутність офіційних змін режиму в торгівлі між Україною та Російською Федерацією, російські чиновники неодноразово натякали на те, що проблеми з митним контролем вирішувалися б простіше, якби Україна входила до складу Митного союзу. Тож особливе ставлення¹⁴ до української металопродукції на російській митниці – захід, швидше, попереджувальний.

Після підписання Україною 21 березня 2014 р. політичної частини Угоди про асоціацію з ЄС об'єктивно існує можливість того, що всі запобіжні заходи обернуться для України повноцінним торговельним обмеженням від учасників МС. Тобто під потенційною загрозою

¹⁴ Поведінка РФ на митному кордоні з Україною і погрози запровадити мита на українські товари суперечать світовим тенденціям спрощення митного контролю, міжнародним документам ВТО, інтересам самої Росії та країн Митного союзу.

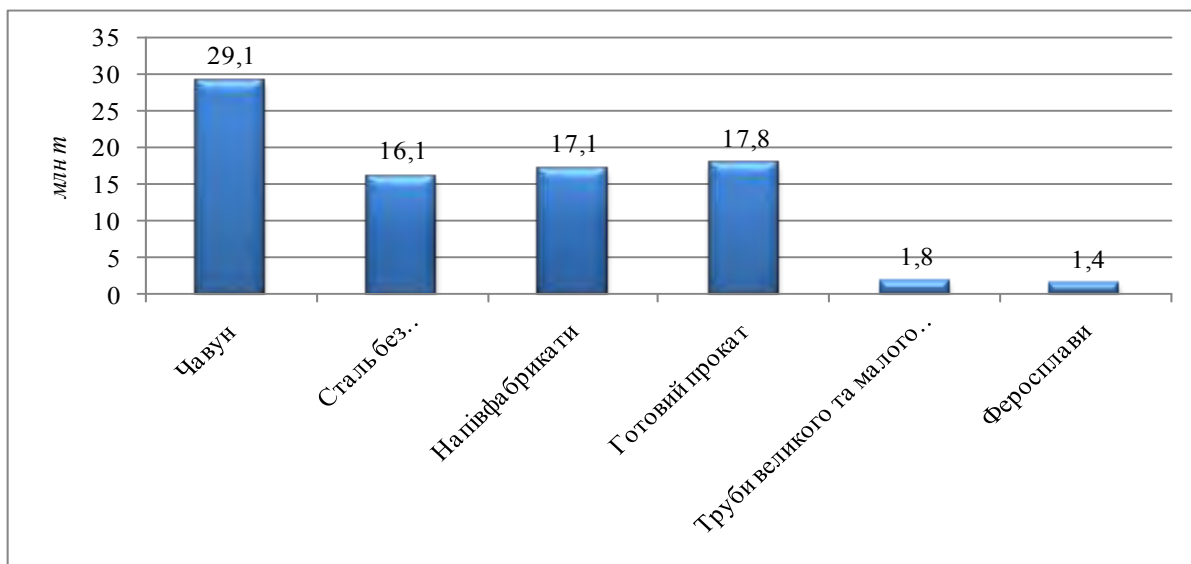
перебуває **майже 4,9 млн т** експорту української металопродукції до країн МС на суму **майже 4,1 млрд дол. США щорічно**. Понад 75,5% цього обсягу становить готовий прокат. Таким чином, за **песимістичного сценарію** – повного закриття російського ринку – україн-

ські виробники намагатимуться переорієнтувати частину металопродукції на Близький Схід або ж до країн ЄС. Однак без втрат у завантаженні потужностей, швидше за все, не обійдеться. Проте оцінити масштаби таких втрат досить складно через політичні мотиви.

Виробництво основних видів металопродукції в Україні у 2013 р., млн т

2.1

рисунок

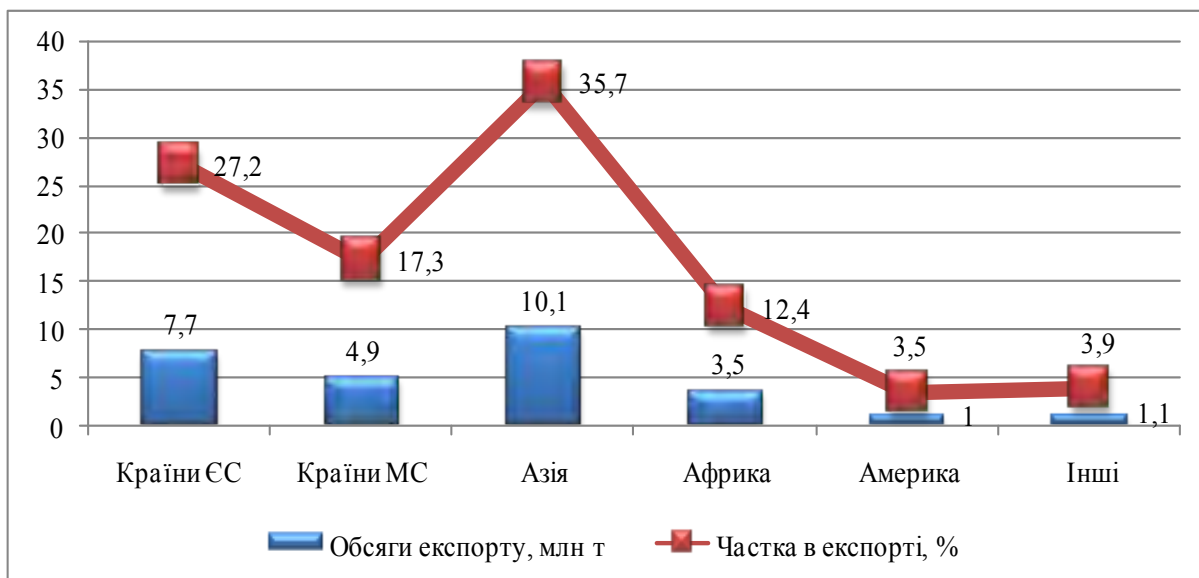

Джерело: складено автором за даними: Виробництво основних видів промислової продукції у 2013 р. [Електронний ресурс] / Держстат. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

Географічна структура експорту продукції чорної металургії у 2013 р.

2.2

рисунок

Джерело: складено автором за даними: Експорт-імпорт за країнами світу за грудень-січень 2013 р. Недорогоцінні метали та вироби з них [Електронний ресурс] / Держстат. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

Вирішення торговельних конфліктів із Російською Федерацією шляхом орієнтації на механізми СОТ¹⁵ теж не дасть швидкого ефекту через *тривалість процедури*.

Нівелювати негативний вплив від реалізації песимістичного сценарію можливо за рахунок часткового або повного зниження обсягів імпорту металопродукції з країн МС. Так, у 2013 р. імпорт металопродукції з країн МС становив 1,3 млн т (сумарно групи 72 та 73) на суму 1,16 млрд дол. США. Попри це, ймовірність втрат Україною в обсягах експорту металопродукції до країн МС залишається досить високою – близько **3,6 млн т**.

За *оптимістичного сценарію* – через переговornі процеси українські виробники металопродукції доведуть відсутність шкоди для економік країн МС, а прийняті політичні рішення керівництва МС враховуватимуть економічні інтереси кінцевих споживачів країн МС.

Водночас, враховуючи той факт, що ринок країн МС у будь-якому випадку залишатиметься для українських виробників металопродукції ненадійним та високоризиковим, вітчизняним компаніям доцільно поступово позбуватися надмірної залежності від ринку країн МС шляхом переорієнтації на інші ринки, насамперед внутрішній.

Що стосується металургійного ринку країн ЄС, то після підписання Угоди про асоціацію з ЄС знижується можливість ініціювання торговельних обмежень країн ЄС щодо України та створюються передумови для продовження інтеграційних процесів на рівні металургійних компаній.

Угода передбачає поступову гармонізацію законодавства України з ЄС у сферах, відсутність реформ у яких спотворює умови торгівлі металопродукцією. До таких сфер відносяться: конкуренція та державна підтримка; інвестиційний клімат і фінансові послуги; охорона довкілля та енергетика.

Надання державної допомоги. Ст. 254 Угоди визначено важливість вільної та неспотвореної конкуренції у торговельних відносинах. Сторони визнають, що антиконкурентні господарські практики та угоди потенційно можуть спотворити належне функціонування ринків та загалом зменшити позитивні наслідки лібералізації торгівлі.

Відповідно у ст. 262 зазначено, що будь-яка допомога, надана Україною або країнами – членами ЄС із використанням державних ресурсів, що спотворює або може спотворити конкуренцію шляхом надання переваг окремим підприємствам або виробництву окремих то-

варів, є несумісною з належним функціонуванням Угоди тією мірою, в якій вона може впливати на торгівлю між сторонами.

Вітчизняний досвід вказує на те, що державна допомога гірничо-металургійному комплексу України надавалася у вигляді податкових пільг під час проведення економічного експерименту. Економічний експеримент розпочався відповідно до Закону України "Про проведення економічного експерименту на підприємствах гірничо-металургійного комплексу України" від 17.07.1999 р. № 934-XIV¹⁶. Режим цього експерименту встановлювався на термін із 1 липня 1999 р. до 1 січня 2002 р. У програмі економічного експерименту взяли участь: у 2000 р. – 66 підприємства ГМК України, а в 2001 р. – 63¹⁷.

Програма державної підтримки була побудована на застосуванні розширення попереднього механізму фінансового оздоровлення – надання пільг і використання м'яких бюджетних обмежень.

Результатами проведеного економічного експерименту стали: зростання рівня чистого прибутку на 57,2%; зростання обсягів експорту металопродукції майже вдвічі; підвищення рівня рентабельності реалізованої продукції до 26,3%; зниження обсягів бартерних операцій з 48,0 до 12,2%; зростання обсягів платежів до бюджетів усіх рівнів на 48,2%; зростання рівня обсягів відрахувань до Пенсійного фонду України на 52,2%; зниження заборгованості з виплати заробітної плати більше ніж удвічі; на 25,4% зросли витрати на модернізацію виробничих потужностей; скоротився дефіцит оборотних засобів – із 3452 млн грн на 01.01.2000 р. до 596 млн грн на 01.01.2001 р. Це свідчить про те, що наслідки проведення економічного експерименту в гірничо-металургійному комплексі України були для нього позитивними.

Після припинення економічного експерименту в ГМК вітчизняна металургія не користується податковими пільгами. Проте існування інших каналів державної підтримки галузі створює підстави для можливого ініціювання та встановлення ЄС торговельних обмежень.

¹⁶ Закон України „Про проведення економічного експерименту на підприємствах гірничо-металургійного комплексу України” від 17.07.1999 р. № 934-XIV (втратив чинність) [Електронний ресурс]. – Доступний з : <zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=934-14>.

¹⁷ Безпосередньо в секторі чорної металургії режим економічного експерименту був поширений на 10 головних підприємств – МК „Криворіжсталь”, Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча, МК „Азовсталь”, Запорізький металургійний комбінат „Запоріжсталь”, Електрометалургійний завод „Дніпроспецсталь” ім. А.М. Кузьміна”, Алчевський металургійний комбінат, Дніпровський металургійний комбінат ім. Ф.Е. Дзержинського і Макіївський металургійний комбінат, металургійні заводи – Єнакіївський і Донецький.

¹⁵ Проте робота з використання механізмів ВТО для захисту інтересів української економіки, українського виробника повинна відбуватися постійно. Сьогодні Україна не використовує й 10% тих можливостей, які надає їй СОТ.

Слід зазначити, що на середину 2013 р. проти української металопродукції діяли спеціальні заходи лише на ринках країн МС: на 2013 р. була встановлена імпортна річна квота на нержавіючі труби у розмірі 5784 т.

Що стосується антидемпінгових заходів, то на середину 2013 р. на зовнішніх ринках їх діяло 17. Зокрема, на ринках країн ЄС зараз діють антидемпінгові мита на ввезення¹⁸: українських джгутів, канатів, тросів з чорних металів – 51,8%; труб безшовних: для ПАТ "Дніпропетровський трубний завод" – 12,3%, ПрАТ "Нікопольський завод безшовних труб", ПАТ "Нижньодніпровський трубопрокатний завод" – 13,8%, ТОВ "Нікопольський завод сталевих труб ЮТіСТ", усі інші компанії – 25,7%; труб зварних: для ПАТ "Нижньодніпровський трубопрокатний завод" та ПАТ "Інтерпайп Новомосковський трубний завод" – 10,7%, інші – 44,1%.

Також антидемпінгове мито на довгомірний прокат, який виготовляють компанії ПАТ "АрселорМіттал Кривий Ріг" і холдинг "Метінвест", встановлено на рівні 51,8%¹⁹.

За нашими підрахунками скасування антидемпінгових мит лише на трубу продукцію обумовило б зростання валютних надходжень від її експорту приблизно **на 30 млн євро щороку**.

Отже, існування торговельних обмежень свідчить про об'єктивну необхідність реформування політики надання державної допомоги згідно з нормами ЄС в ГМК України.

Слід зазначити, що практика надання державної допомоги підприємствам ГМК ЄС була сформульована в Повідомленні Комісії ЄС щодо стану конкуренції у сталеливарній промисловості від 5 жовтня 1999 р. Зокрема, Комісією була зазначена важливість застосування жорстких правил надання державної допомоги підприємствам сталеливарної промисловості²⁰. Так, у §§ 2 та 4 п. 1 Повідомлення Комісії ЄС²¹ було сказано, що надання такої допомоги підприємствам сектора сталеливарної промисловості не сприяє ефективності

таких підприємств і має значний негативний вплив на конкуренцію. Зважаючи на те, що сталеливарна промисловість має надлишкові потужності, а надання допомоги на порятунок та реструктуризацію підприємствам сталеливарної галузі заборонене, було визначено, що пов'язані із закриттям підприємства види допомоги можуть вважатися такими, що узгоджуються з принципами вільного ринку:

1) допомога на виплати робітникам, яких було звільнено у зв'язку зі скороченням персоналу або тим, яких було завчасно відправлено на пенсію; 2) допомога підприємствам, котрі остаточно перестають виробляти продукцію сталеливарного сектора;

3) допомога підприємству, котре остаточно перестає виробляти продукцію сталеливарного сектора та контролюється (прямо або опосередковано) підприємством або контролює (прямо або опосередковано) підприємство сталеливарної галузі.

Значна енергомисткість вітчизняної металургії, високі ціни на природний газ, низький попит на металопродукцію на зовнішньому ринку та незначні обсяги споживання на внутрішньому ринку суттєво погіршують фінансовий стан галузі та збільшують попит на державну допомогу. Проте на відміну від більшості країн, де реструктуризація металургії перед підписанням угоди відбувалася за активної участі держави, український уряд суттєво не переймався докорінною модернізацією вітчизняних металургійних підприємств, поклавши її реалізацію безпосередньо лише на власників. Це означає, що українські металурги останні майже півтора десятиліття не отримували від держави цільової допомоги на модернізацію виробничих потужностей. Водночас відповідно до Угоди (після її підписання) у майбутньому таку можливість вони повністю втратять. Єдиним способом отримання державної допомоги, що не спотворюватиме умов для конкуренції, буде зміна структури державної допомоги в Україні на користь так званих горизонтальних цілей – *охорони довкілля, науково-дослідних розробок і регіональної допомоги*²².

Гармонізація правил і регулювання у сфері довкілля. ГМК України є другим за розмірами після ПЕК забруднювачем повітря у країні. Проте наявна практика встановлення гранично допустимої концентрації шкідливих викидів не стимулює зменшення обсягів забруднення в Україні, а штрафи та збори за забруднення понад встановлені ліміти є для підприємств економічно незначними.

На відміну від України екологічне регулювання в ЄС надзвичайно суворе і обтяжливе

¹⁸ Обмежувальні заходи щодо товарів походженням з України на зовнішніх ринках. Мінекономрозвитку [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.me.gov.ua/Documents/MixedList?tag=ObmezhuvalniZakhodiSchodoTovarivPokhodzhenniamZUkrainiNaZovnishnikhRinkakh>>.

¹⁹ Соколенко Н. Що ми підписали в Брюсселі+ІНФОГРАФІКА про Угоду з ЄС / Н. Соколенко [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://blogs.pravda.com.ua/authors/sokolenko/532c61d74b129/>>.

²⁰ Блінда Д.І. Правове регулювання надання державної допомоги в Європейському Союзі та в Україні. Шляхи адаптації законодавства України [Електронний ресурс] / Д.І. Блінда, Ю.А. Дитюк та ін.. – Доступний з : <<http://www.minjust.gov.ua/file/23476.pdf>>.

²¹ Повідомлення Комісії ЄС щодо реструктуризації та порятунку підприємств сталеливарної галузі (ОJ С 70, 19.03.2002, р. 21–22).

²² Оцінка наслідків угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС / Міжнародний центр перспективних досліджень. – К., 2007. – 320 с. – С. 161.

для підприємств – забруднювачів довкілля. Європейська конфедерація металургійної промисловості (EUROFER) заявляє, що обсяги шкідливих викидів CO₂ можна зменшити лише завдяки скороченню обсягів виробництва, через те що фактичні шкідливі викиди CO₂ у промисловості практично перебувають на рівні теоретичного нижнього ліміту, а запас для майбутнього поліпшення ситуації малий через технологічні та економічні чинники.

Ст. 360 Угоди передбачається, що посилення природоохоронної діяльності матиме позитивні наслідки для громадян і підприємств в Україні та ЄС, зокрема, через покращення системи охорони здоров'я, збереження природних ресурсів, підвищення економічної та природоохоронної ефективності, інтеграції екологічної політики в інші сфери політики держави а також збільшення рівня виробництва завдяки сучасним технологіям.

У додатку ХХІХ до Глави 6 "Навколишнє природне середовище" розділу V "Економічне і галузеве співробітництво" Угоди вказано, що екологічна політика у гірничо-металургійній сфері регулюється *Директивою ЄС № 2010/75/ЄС про промислові викиди (всеохоплююче запобігання і контроль забруднень) (переглянута)*. Положення Директиви застосовуються до об'єктів промислової діяльності, що спричиняють забруднення, та не застосовуються у науково-дослідних і дослідно-конструкторських роботах, для тестування нових продуктів та процесів. Відповідно функціонування установок, спалювальних заводів, заводів зі спалювання відходів або заводів із спільного спалювання відходів має здійснюватися лише за наявності дозволу. Також положення Директиви дозволяють державам – членам ЄС встановлювати для певних категорій установок, спалювальних заводів, заводів зі спалювання відходів або заводів із спільного спалювання відходів загальні обов'язкові норми.

Відповідно до додатку ХХІХ до Глави 6 "Навколишнє природне середовище" розділу V "Економічне і галузеве співробітництво" Угоди Україна зобов'язана:

– упродовж двох років ухвалити національне законодавство та визначити уповноважений орган з питань реалізації положень Директиви № 2010/75 ЄС про промислові викиди (всеохоплююче запобігання і контроль забруднень);

– упродовж п'яти років з дня набуття чинності визначити обладнання, яке потребує дозволу;

– після набрання Угодою про асоціацію чинності, Рада асоціації визначає графік імплементації Україною положень щодо запровадження найкращих наявних методик розрахунку граничних обсягів викидів для забруднюючих речовин з урахуванням висновків

довідкових документів щодо найкращих наявних методик (BREFs) (статті 14(3–6) та 15(2–4) Директиви) для існуючих установок;

– Рада асоціації невідкладно визначає графік імплементації Україною положень для нових та існуючих установок.

Графік імплементації не повинен суперечити строкам, визначеним у Протоколі про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного співтовариства для спалювальних комбінатів, що належать до сфери застосування Договору про заснування Енергетичного співтовариства. Існуючі установки включають об'єкти, що отримали дозвіл протягом п'яти років з дати набрання Угодою чинності і були введені в експлуатацію не пізніше, ніж через шість років з дати набрання Угодою чинності.

Відповідно до Угоди на основі *Директиви № 2003/87/ЄС про встановлення схеми торгівлі парниковими газами в рамках Співтовариства* та внесення змін і доповнень до *Директиви № 96/61/ЄС зі змінами та доповненням*, внесеними *Директивою № 2004/101/ЄС*, Україна протягом двох років зобов'язана: ухвалити національне законодавство та визначити уповноважений орган; встановити систему визначення відповідних споруд/установок та визначити парникові гази; розробити національний план розподілу квот між заводами/комплексами; запровадити дозвільну систему на викиди парникових газів та на квоти, що продаватимуться на національному рівні між заводами / промисловими комплексами в Україні; створити систему моніторингу, звітності, здійснення перевірок і належного впровадження, а також процедури консультацій з громадськістю.

Відповідно до додатку ХХХ до Глави 6 "Навколишнє природне середовище" розділу V "Економічне і галузеве співробітництво" Угоди Україна зобов'язана: здійснити імплементацію Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату 1997 р., включаючи всі критерії відповідності для повного запровадження кіотських механізмів; розробити план дій стосовно пом'якшення змін клімату та адаптації до них на тривалу перспективу; розробити та запровадити довгострокові заходи, спрямовані на скорочення викидів парникових газів.

Тарифні обмеження та захисні заходи. Більшість із тарифних обмежень у торгівлі між Україною та ЄС було усунуто внаслідок вступу України до СОТ (травень 2008 р.) та купівлі українськими металургійними підприємствами прокатних потужностей у Європі. Також позитивним результатом членства країни в СОТ стало скасування квот на експорт українського прокату до ЄС.

У ст. 29 Угоди зазначається, що кожна Сторона зменшить або анулює ставки ввізного мита на товари походженням з іншої сторони відповідно до графіків. Так, зараз на більшість товарів вітчизняних металовиробників встановлено нульові тарифи. Водночас існують незначні тарифи (від 1,7 до 3,7%) на феросплави, відходи та брухт – як ливарного чавуну, так і легованої сталі, виробів з чорних металів тощо. На більшість товарів європейських металовиробників в Україні теж встановлено нульові тарифи. Проте існують також незначні, хоча й дещо вищі (від 2,3 до 7%) тарифи на аналогічну металопродукцію. Разом з тим відповідно до Угоди протягом перехідного періоду (10 років з дня її підписання) тарифи буде анульовано з обох сторін.

Також у ст. 29 Угоди зазначено, що через п'ять років із дати набрання нею чинності сторони, на запит будь-якої сторони, можуть провести консультації з метою розгляду прискорення та розширення сфери анулювання ставок ввізного мита у торгівлі між сторонами.

Ст. 30 Угоди вказує на те, що жодна зі сторін не може збільшити існуючі ставки ввізного мита або схвалити справляння будь-яких нових ставок мита на товар походженням з іншої сторони. Проте це не виключає, що будь-яка зі сторін може: підвищити ставки ввізного мита до рівня, встановленого в її графіку, після скорочення в односторонньому порядку; зберігати незмінними або збільшити ставки ввізного мита, дозволені згідно з рішенням Органу із вирішення спорів СОТ.

У ст. 31 визначено, що сторони не повинні запроваджувати або зберігати в силі будь-які мита, податки або будь-які інші заходи, які мають еквівалентний вплив, що накладається на вивезення товарів або запроваджується у зв'язку з вивезенням товарів на іншу територію.

Проте у додатку 1-Д визначено механізм застосування захисних заходів для вивізного (експортного) мита. Так, упродовж 15 років з дати набрання цією Угодою чинності Україна може застосовувати захисні заходи у формі додаткового збору до вивізного (експортного мита) щодо брухту легованих чорних металів, а саме корозостійкої (нержавіючої) сталі за класифікатором УКТЗЕД (720421, 7204290000, 7204500000)²³.

²³ Зокрема, зобов'язання України в рамках СОТ протягом 2013–2028 рр. перебувають у межах 15%. Рівень вивізного мита для країн ЄС відповідно до Угоди встановлено в 2013 р. на рівні 10%, проте щорічно цей показник знижуватиметься на 1% і вже у 2023 р. становитиме 0%. Граничний обсяг вивезення брухту легованих чорних металів для України щорічно зростатиме (у 2013 р. – 4000 т, а у 2023 р. – 6000 т і залишатиметься на цьому рівні до 2028 р.). При цьому максимальний розмір додаткового збору теж щорічно зростатиме і у 2023 р. становитиме

Також впродовж 15 років з дати набрання цією Угодою чинності Україна може застосовувати захисні заходи у формі додаткового збору до вивізного (експортного мита) щодо сталі нержавіючої у формі зливків та в інших первинних формах, що класифікуються за кодами згідно з УКТЗЕД 721810.²⁴

Загалом слід зазначити, що модернізація галузі за стандартами ЄС є набагато важливішою для України, ніж скасування тарифів у контексті Угоди, адже імпорتنі тарифи на українську продукцію в ЄС уже знижено до рівня 3–7%. *Суттєвих доходів від скасування тарифів на ввезення вітчизняної металопродукції до країн ЄС українські виробники не матимуть* через те, що основна маса продажу цієї групи припадає на ті підгрупи, що не мають жодних мит або квот. Одночасно такі підгрупи, як феросплави та чавун, мають низькі рівні мит, а їх скасування, за нашими підрахунками, **збільшить дохід виробників приблизно на 25–30 млн євро** відповідно до даних 2013 р.

Загалом виконання вимог Угоди матиме позитивні і негативні наслідки як для металовиробників, так і для всієї країни. Зокрема, до **потенційних переваг** для української сторони необхідно віднести: появу можливості уникнення торговельних обмежень (скасування антидемпінгових мит забезпечило б зростання фінансових надходжень від експорту лише трубною продукції на суму приблизно 30 млн євро щорічно); розширення присутності на ринку ЄС через подальшу інтеграцію потужностей; надходження інвестицій на модернізацію потужностей; зменшення рівня шкідливих викидів металургійного виробництва на

10%. Проте, починаючи з 2024 р., цей показник щорічно знижуватиметься на 2% і у 2028 р. становитиме 0%. Тобто дія захисних заходів закінчиться наприкінці періоду, встановленого графіком для зазначених товарів. Зазначимо, що у 2013 р. Україна експортувала брухт чорних металів на 80 млн дол. США (255 тис т), імпортувала – на майже 90 млн дол. США (239 тис т). При цьому експорт брухту легованих чорних металів (корозостійкої (нержавіючої) сталі) за кодами згідно з УКТЗЕД (720421, 7204290000, 7204500000) до країн ЄС у 2013 р. (як і в попередніх роках) був на нульовому рівні. Тобто для ЄС Україна не є важливим постачальником брухту – ЄС купує власний брухт, а із зовнішніх постачальників важливим експортером брухту до ЄС є Російська Федерація. Відповідно скасування будь-яких обмежень суттєвого позитивного чи негативного впливу на вітчизняних продавців металобрухту не матиме. Проте основна проблема, яка існує на вітчизняному ринку металобрухту, – це його зарегульованість, що унеможливує кількісний аналіз впливу угоди з ЄС. Так, нині одночасно існують: експортне мито на брухт чорних металів; квота на експорт брухту в розмірі 900 тис. т і ліцензування експорту брухту.

²⁴ Як і у випадку з брухтом легованих чорних металів, експорт сталі нержавіючої у формі зливків та в інших первинних формах за кодами згідно з УКТЗЕД (7218100000) у 2013 р. як й в попередніх роках теж перебував на нульовому рівні.

довкілля; забезпечення відповідності жорстким екологічним стандартам ЄС; поступову гармонізацію законодавства України з ЄС у сферах, відсутність реформ у яких спотворює умови торгівлі металопродукцією; запровадження у секторі політики, яка відповідає європейським стандартам; за умов скасування мит у короткостроковому періоді очікується незначне (0,4%) зростання обсягів випуску металургійного виробництва.

До **потенційних загроз** для української сторони необхідно віднести: суттєве збільшення витрат на зниження шкідливого впливу металургійного виробництва на довкілля; зміни у тарифній політиці та наданні державної допомоги зумовлять перерозподіл прибутків між галузями гірничо-металургійного комплексу та ПЕК; вищу собівартість продукції порівняно з підприємствами ЄС через більші витрати на сировину (наприклад, газ) та природоохоронні заходи; через нульові тарифи на імпорт прокату посиляться конкуренція; скоротяться бюджетні надходження від експортного мита; за умов скасування ввізних мит у середньостроковому періоді очікується скорочення обсягів випуску металургійного виробництва на 0,2%.

Для європейських металургів негативним буде зростання конкуренції через нульові тарифи на імпорт прокату. Водночас вони матимуть відчутні переваги в частині зниження витрат через аутсорсинг енергомістких етапів виробництва в Україні.

Трейдери металобрухту матимуть переваги у вигляді збільшення цін на внутрішньому ринку та кращий доступ до зовнішніх ринків.

Проте, якщо українська металургія не модернізуватиметься, у середньостроковій перспективі вітчизняні виробники втрачатимуть ринки ЄС та об'єктивно поступляться позиціями на користь таких країн, як Китай, Туреччина або інших, які водночас стануть і низьковитратними, і високотехнологічними виробниками сталі. При цьому конкуренцію за ринок ЄС загострюватимуть і європейські компанії. Це пояснюється тим, що металургійна промисловість ЄС має очевидні технологічні переваги та кращий доступ до великих європейських покупців сталі. Крім цього, ЄС докладатиме ще більших зусиль для забезпечення рівних умов торговельної діяльності. Ймовірно, що європейські виробники надалі ініціюватимуть антидемпінгові розслідування проти українських і проводитимуть ретельний моніторинг будь-яких можливих випадків викривлення конкуренції. Проте такі розслідування будуть здійснюватися в межах правил Угоди.

2.2.2. Машинобудування

Торгівля продукцією машинобудування після створення ЗВТ з ЄС матиме переваги і одночасно наражатиметься на ризики.

Переваги:

– створюється можливість для прискорення модернізації вітчизняного машинобудування завдяки використанню науково-технічних досягнень європейських країн (на сьогодні майже 30% нових технологій і устаткування, що використовуються для модернізації української промисловості, купуються за межами України);

– зросте технічний рівень і конкурентоспроможність української продукції завдяки адаптації вітчизняного виробництва до технологічних, санітарних та екологічних стандартів європейських країн;

– стає можливим скасування застарілих нормативних документів (ГОСТів, ОСТів, РСТУ та технічних умов), які не мають аналогів в ЄС, та активізація роботи з розроблення та прийняття технічних регламентів відповідно до нормативної бази ЄС (*acquis communautaire*), національних стандартів та вимог щодо захисту навколишнього природного середовища, гармонізованих із міжнародними та європейськими стандартами (Додаток III до Глави 3 Список законодавства для адаптації із зазначенням строків для його здійснення);

– у середньому на 30% знижуються ставки ввізного мита на транспортні засоби, які поставляються з України, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції (відповідно до тарифного графіку Угоди мито на імпорт в ЄС транспортних засобів з України (позиція 8703) буде знижено з 10 до 7%);

– встановлення нульових ставок увізного мита на інвестиційні види машинобудівної продукції сприятиме прискоренню технологічної модернізації української промисловості. Це впливає з Тарифного графіка Угоди з ЄС, згідно з яким за позиціями 84, 85, 86 ставки увізного мита будуть анульовані.

Ризики:

– зростає ймовірність збільшення на внутрішньому ринку України конкуруючого імпорту, зокрема, легкових автомобілів, тракторів, зернозбиральних комбайнів. За 2010–2013 рр. імпорт в Україну конкуруючої техніки мав таку динаміку (табл. 2.5):

– не розв'язується проблема захисту внутрішнього ринку легкових автомобілів від експансії імпортних авто, оскільки за п. 9, ст. 44 "Захисні заходів щодо легкових автомобілів" Україні дозволяється висувати будь-які вимоги з усунення правопорушень не раніше ніж через три роки з моменту їхнього виявлення. Такий строк збільшує ризик банкрутства і закриття вітчизняних автомобільних підприємств під тиском зовнішньої експансії з країн ЄС;

Вид продукції	2010	2011	2012	2013
Легкові автомобілі, шт.	106775	189903	204957	173197
Трактори, шт.	61294	146408	104886	158104
Комбайни зернозбиральні, шт.	1734	2619	1647	1571

Джерело: розраховано за даними Держстату України: [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

– зберігаються відносно високі бар'єри входження вітчизняних виробників на європейський ринок, оскільки Україна перебуває на нижчому щаблі технологічного розвитку, ніж країни ЄС. Підтвердженням цього може слугувати частка експорту високотехнологічної продукції (у % до загального експорту промислової продукції) Україною та окремими країнами ЄС: Україна – 5%; Угорщина – 29; Фінляндія – 21; Швеція – 17; Франція – 19% ;

– зростаюча залежність українського машинобудування від імпорту високотехнологічної продукції – як кінцевого споживання, так і комплектуючих виробів, що використовуються при складанні машин відомих іноземних брендів. Свідчення цього є зростаючий попит на інноваційні високотехнологічні види машинобудівної продукції. У 2013 р. обсяг імпорту машинобудівної продукції в 1,4 раза перевищив обсяг власного виробництва.

2.2.3. Енергетика

Угода про асоціацію між Україною і ЄС закріплює (повторює) прийняті раніше зобов'язання в рамках Європейського енергетичного співтовариства і встановлює чіткий графік їхньої імплементації з дати набрання Угодою чинності. Ці зобов'язання передбачають імплементацію низки європейських директив, спрямованих на трансформацію як інституційного середовища на ринках електроенергії та природного газу (директиви Другого і Третього енергетичних пакетів), так і техніко-технологічної структури виробничих потужностей і енергетичного балансу в цілому (директиви про енергоефективність, стимулювання використання ВДЕ, обмеження викидів шкідливих речовин тощо). Визначаючи об'єктивність мотиваційних факторів запровадження реформ, передбачених міжнародними зобов'язаннями, а також недискримінаційний характер цих угод, поступ в стабілізації енергозабезпечення економіки та інтеграції енергетичної галузі України до континентальних енергоринків залежатиме виключно від ефективності реалізації внутрішніх реформ та їхнього адекватного фінансового забезпечення.

Фінансове забезпечення реалізації міжнародних зобов'язань

Першим найбільш фінансово відчутним блоком зобов'язань інфраструктурного характеру є заходи із реалізації потенціалу **енергоефективності** (Національний план дій з енергоефективності до 2020 р. (НПДЕЕ), передбачений Директивою 2006/32/ЄС). Незважаючи на можливість значного скорочення споживання енергоресурсів, одержана від реалізації НПДЕЕ економія фінансових коштів в середньостроковій перспективі (2014–2020 рр.) не зможе покрити обсяги необхідних витрат на модернізацію і придбання нового обладнання. За оцінками ІЕП НАНУ, *інвестиційні витрати* на реалізацію НПДЕЕ становитимуть близько **48,3 млрд євро**, економія фінансових ресурсів кінцевих споживачів від скорочення споживання палива – 23,1 млрд євро. Враховуючи можливість стимулювання і прискорення темпів заміни побутового енергообладнання населенням і в секторі послуг, загальні витрати (включаючи неспоживчі витрати населення) для досягнення цільових показників енергоефективності до 2020 р. становитимуть **86,0 млрд євро**.

Понад половину всіх витрат для досягнення цілей НПДЕЕ має припадати **на сектор домогосподарств**, де потенціал енергозбереження найбільш економічно виправданий. Додаткові середньорічні витрати домогосподарств при цьому до 2020 р. повинні становити **400–450 євро**, що значно перевищить можливі втрати населення від скасування перехресного субсидування та удосконалення системи надання пільг. Тому для стимулювання приватних інвестицій буде потрібно сформулювати взаємопов'язані системи чітких цінових сигналів і компенсаційних механізмів за участю держави. У будь-якому випадку економічний вигаш від політики енергоефективності, як і від інших реформ в енергетиці, слід оцінювати виключно в макроекономічному ракурсі – вплив на зовнішньоторговельне сальдо, конкурентоспроможність продукції, зростання попиту на енергоефективне обладнання, скорочення викидів ПГ.

Другим за обсягом витрат блоком заходів є зобов'язання з реалізації директив ЄС

щодо стимулювання використання **відновлюваних джерел енергії**, більшість з яких були враховані при розробленні Національного плану дій з відновлюваної енергетики до 2020 р. (НПДВЕ). Згідно з розробленим Держенергоефективності проекту НПДВЕ велика частина інвестицій повинна бути сконцентрована в електроенергетиці, комунальній енергетиці та транспортному секторі. Це підтверджується розрахунками ІЕП НАНУ: близько 82% витрат на реалізацію НПДВЕ необхідно спрямувати на будівництво установок з виробництва електроенергії – великих і малих ГЕС, а також ВЕС (вітрових електростанцій) та СЕС (сонячних електростанцій). Зважаючи в розрахунках на цільовий показник за ВДЕ (відновлювальні джерела енергії) великої гідроенергетики, необхідний обсяг інвестицій до 2020 р. буде відносно невеликим – 6,2 млрд євро. Водночас для збереження досягнутої частки ВДЕ в кінцевому споживанні після 2020 р. щорічні інвестиції в цьому секторі повинні збільшитися з 0,9 до 2,8 млрд євро.

Решта витрат включають у себе фінансування проектів з виконання екологічних вимог до енергетичних об'єктів (електростанцій), які повинні набути чинності після 2017 р., розширення галузевої інфраструктури внаслідок збільшення споживання енергії, окремі трансакційні витрати, пов'язані з виконанням зобов'язань інституційного характеру, а також

для збільшення інформованості громадськості про переваги раціонального використання енергії. Зокрема, були враховані підготовлені Міненерговугілля оцінки необхідного обсягу фінансування проектів із модернізації теплових електростанцій (31,26 млрд грн, або близько 2,8 млрд євро) для виконання екологічних вимог відповідно до Директиви 2001/80/ЄС (Наказ Міненерговугілля № 253 від 20.04.2012). Водночас згідно з дослідженням Study on the Need for Modernization of Large Combustion Plants in the Energy Community, виконаним на замовлення секретаріату Енергетичного співтовариства компанією South East European Consultants, Ltd в листопаді 2013 р., відповідні витрати України становитимуть понад 6 млрд євро до 2017 р.

Таким чином, за нашими оцінками, щорічні витрати на реалізацію зобов'язань до 2020 р. можуть становити 14,4 млрд євро (додатково до інвестицій, передбачених Енергетичною стратегією України до 2030 р.), а загальні витрати за цей період – близько 100,7 млрд євро. Припускаючи збільшення потреби в енергії в наступному десятилітті внаслідок економічного зростання, екстраполяція кількісних зобов'язань до 2030 р. потребуватиме збереження темпів інвестування на рівні 7,4 млрд євро на рік (табл. 2.6).

Витрати на реалізацію зобов'язань у сфері енергетики в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, млрд євро

2.6

ТАБЛИЦЯ

Показник	2014–2020 рр.			2021–2030 рр.	
	Середньорічні	Всього за період	Довідково	Середньорічні	Всього за період
Витрати на реалізацію інфраструктурних зобов'язань, у т.ч.	14,4	100,7	110,7	7,4	73,7
– витрати на реалізацію проектів з ЕЕ	12,3	86,0	90,7 ^{а)}	2,6	25,5
– витрати на реалізацію проектів з ВДЕ	0,9	6,0	8,1 ^{б)}	2,8	28,0
– інші витрати, в т.ч. на виконання екологічних вимог ТЕС і ТЕЦ	1,2	8,7	11,9 ^{в)}	2,0	20,2
Економія фінансових ресурсів від скорочення споживання палива	3,3	23,1	15,6^{г)}	8,6	85,6

а) Проект Національного плану дій з енергоефективності до 2020 р. Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України;

б) оновлений варіант Енергетичної стратегії України до 2030 р.;

в) згідно з дослідженням Study on the Need for Modernization of Large Combustion Plants in the Energy Community тільки для виконання екологічних вимог Україні буде потрібно 5,1 млрд євро за Директивою 2001/80/ЄС або 6,0 млрд євро за Директивою 2010 / 75 / EU, що перевищує відповідну оцінку Міненерговугілля на 3,2 млрд євро;

г) розраховано ІЕП НАНУ за даними Проекту Національного плану дій з енергоефективності до 2020 р.

Джерело: складено авторами на основі власних розрахунків за даними Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України.

Продовження членства України в Енергетичному співтоваристві, підтверджене Угодою про Асоціацію, може посилити і розширити спектр її зобов'язань з дотримання вимог нормативно-правової бази Європейського Союзу в енергетичній та екологічній сферах. Радою Міністрів ЄнС вже ухвалено низку обов'язкових для України рішень щодо виконання Директив ЄС, які не були включені до діючих (запланованих) міжнародних угод та план імплементації яких наразі не визначено. Зокрема, це стосується ринкових директив і регламентів Третього енергетичного пакету, окремих регламентів зі статистики енергетики. Крім того, секретаріатом ЄнС розглядається питання щодо поширення на країни співтовариства дії нових євродиректив, серед яких Директива з енергоефективності 2012/27/EU, яка посилює і деталізує вимоги до країн ЄС у галузі енергозбереження до 2030 року. За нашими попередніми оцінками, досягнення Україною безумовного виконання додаткових вимог щодо обмеження обсягів кінцевого споживання енергії, як це передбачено в документі, при існуючих структурних пропорціях економіки буде вкрай складно без радикального збільшення витрат домогосподарств та прискорення модернізації (технологічного оновлення) виробничих фондів підприємств. Тому, враховуючи, що інвестиційна складова вже узгоджених міжнародних зобов'язань і так доволі суттєва, Україні слід максимально вважати підійти до визначення умов імплементації додаткових регуляторних актів, у т.ч. спираючись на механізми узгодження енергетичних стратегій та політики і опрацювання прогнозних сценаріїв, передбачених в Угоді про асоціацію.

Вплив реалізації зобов'язань на рівень цін на енергоресурси

Реалізація Україною зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію з ЄС може активізувати дві групи взаємопов'язаних факторів, котрі здатні обумовити як зростання, так і скорочення цін на електроенергію і природний газ у коротко- і середньостроковій перспективі.

Одним із головних очікуваних ефектів лібералізації енергоринку в Україні традиційно вважається зниження цін на енергоресурси, що має бути спричинене дією таких факторів: збільшення рентабельності і посилення конкуренції між видобувними (генеруючими) та постачальними компаніями; можливість уникнення посередницької ланки (НАК "Нафтогаз України", ДП "Енергоринок") при купівлі природного газу та електроенергії кваліфікованими споживачами; скасування явного або прихованого перехресного субсидування окремих груп споживачів. Також мотиваційним фактором зниження державою цін на електроенер-

гію і газ для промислових споживачів є поточне перевищення внутрішніх цін на енергію і паливо порівняно з цінами у низці країн ЄС.

Водночас досвід країн Східної Європи, де за відносно схожих умов відбувається лібералізація енергоринку, що випереджає лібералізаційний процес в Україні, свідчить про ризики зворотного ефекту від інституційних ринкових перетворень у короткостроковій перспективі. Зокрема, в Російській Федерації внаслідок запровадження механізму двосторонніх договорів, частка яких станом на березень 2011 р. охоплювала близько 35% ринку електроенергії, спостерігалася стрімке зростання цін на електроенергію для промислових споживачів²⁵. Серед основних чинників, що породжували цей процес, виділялися такі: істотні інвестиційні потреби для забезпечення модернізації та створення нових генеруючих та передавальних фондів (за експертними оцінками, приблизно 360 млрд дол. до 2020 – 2025 рр.), які закладалися в ціну електроенергії; зростання цін на вугілля і природний газ; загальні інфляційні процеси в країні. При цьому самі ціни та темпи їхнього зростання були нерівномірними за регіонами РФ та групами споживачів²⁶. На наш погляд, крім названих, важливими причинами, що провокують зростання цін на електроенергію в РФ, принаймні в короткостроковому періоді, є невідповідність між інституційними передумовами, спрямованими на розвиток конкуренції між генеруючими, постачальними компаніями, реалізацію можливості вільного вибору постачальника кінцевими споживачами, з одного боку, та реальною конкурентною ситуацією на енергоринку – з іншого.

Подібні процеси також відбувалися в Польщі, де протягом кризового 2009 р. (активне впровадження Другого енергетичного пакету) ціна електроенергії для кінцевих споживачів зросла приблизно на 32% (на 24% – для населення та 39% – для невеликих промислових споживачів)²⁷.

У країнах ЄС в перші роки після відкриття ринку природного газу спостерігалася аналогічна ситуація зі зростанням вартості палива на 10–30%. В Україні повна лібералізація ринку могла би реально сприяти розширенню власного видобутку газу навіть за збереження

²⁵ Алексеева О. Государство не пускает энергию на рынок [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.gazeta.ru/finacial/2011/03/17/3557685.shtml>>.

²⁶ Кудияров С. Всегда есть другой путь // Эксперт. – № 27. – 2011. – С. 32–34.

²⁷ National Report of the Energy Regulatory Office in Poland to the European Commission in 2010 [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.energy-regulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/NATIONAL_REPORTS/National%20Reporting%202010/NR_En/E10_NR_Poland-EN.pdf>.

ціни для промислових споживачів. Водночас, враховуючи обмеженість обсягів поставок палива на внутрішній ринок, адміністративного утримання тарифів для населення і підприємств комунально-побутової сфери (що, в принципі, допускається європейськими директивами), а також політичної складової в ціні імпортованого газу, вибірковий підхід до впровадження заходів з дерегуляції не створюватиме передумов до зниження ціни, навіть навпаки – може створити умови для зловживання монополічним становищем, особливо на регіональних ринках, де кінцеві поставки вже частково перейшли під контроль приватних компаній.

Таким чином **лібералізація торгівлі та ціноутворення (через двосторонні договори) за умов неконкурентної структури ринку електроенергії та природного газу в коротко- та середньостроковому періодах може призвести швидше до прискореного зростання цін, ніж до їхнього зменшення.** Додатковим ефектом "цінової пружини" в електроенергетиці може виявитись зростання хронічно заниженої ціни електроенергії АЕС України.

На відміну від нафтогазового сектора на рівень собівартості та загальних (середніх) цін в електроенергетиці також чинитимуть вплив зобов'язання інфраструктурного характеру: інтенсивні інвестиційні процеси генеруючих та передавальних компаній в оновлення потужностей; екологічна модернізація теплової генерації до 2018 р.; інтенсивний розвиток ВДЕ.

За нашими оцінками, виконання норм Директиви 2001/80/ЕС до 2018 р. може спричинити істотне зростання середньої ціни ТЕС протягом періоду 2013 – 2017 рр. від 7 до 15% залежно від обсягу інвестування заходів пилогазоочищення (від 2,8 до 6 млрд євро). Отже, належне виконання підприємствами теплової генерації екологічних вимог ЄС є вкрай ускладненим через технічні, фінансові та ринково-інституціональні причини. Термін імплементації директиви (до 01.01.2018 р.) також є істотною перепорою для її реалізації.

Раціональним способом забезпечення екологізації теплової генерації **є поетапне виконання точкової модернізації ТЕС** (особливо тих, з яких здійснюється експорт електроенергії в країни ЄС), спрямованої на поступове виконання норм Директиви 2001/80/ЕС, щоб забезпечити відповідні сигнали для Енергетичного співтовариства (ЕнС) та ЄС про відповідальне ставлення України до міжнародних зобов'язань. Така політика також дасть можливість використовувати відносно "дешеві" кредитні ресурси ЄБРР, ЄІБ, інші форми фінансування відповідних проектів

модернізації ТЕС і ТЕЦ. Строк пролонгації (за досвідом окремих країн ЄС – Великої Британії, Польщі та ін.) екологічних зобов'язань варто прив'язати до строку Енергетичної стратегії України до 2030 р. або строку реалізації галузевого плану модернізації теплової генерації, **оскільки здійснювати заходи екологізації фізично зношених енергоблоків ТЕС і ТЕЦ видається недоцільним.** Натомість такі заходи варто здійснювати лише паралельно з технічною модернізацією цих блоків.

Вплив реалізації зобов'язань на рівень цін і обсяги випуску промислової продукції

Реалізація зобов'язань України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС в частині енергоефективності у промисловому секторі призведе до збільшення капіталомісткості продукції в середньому на 30%. Водночас інтенсифікація інвестиційного процесу до 2020 р. сприятиме збереженню конкурентних переваг українських товарів у довгостроковій перспективі, оскільки дозволить зменшити інвестиційні потреби промисловості протягом 2021–2030 рр. на 10,2% і енергомісткість промислової продукції на 19,5%.

Виконання Національного плану дій з енергоефективності до 2020 р. (НПДЕЕ), передбаченого Директивою 2006/32/ЕС, є найбільш фінансово відчутним зобов'язанням України, оскільки передбачає реалізацію великого спектра заходів з модернізації і оновлення основних засобів підприємств практично всіх секторів економіки. Метою НПДЕЕ є скорочення кінцевого споживання енергії у 2020 р. на 9% відносно базового прогнозу енергоспоживання, який розраховується за середніх питомих витрат енергії за останній статистично доступний період (2005–2009 рр.). При цьому при розробленні НПДЕЕ не висуваються чіткі вимоги до галузевого енергозбереження (за невеликим виключенням), тобто обсяги скорочення споживання енергії за секторами економіки не регламентовані і визначаються кожною країною за критеріями економічної доцільності.

У проєкті НПДЕЕ України до 2020 рр., розробленому Держенергоефективності (ДАЕЕ), передбачається, що обсяг інвестицій, необхідний для реалізації проєктів з підвищення енергоефективності в промисловому секторі, становитиме близько 89,9 млрд грн (8,5 млрд євро), або близько 8,8% від загальних витрат на виконання НПДЕЕ. Оцінки Держенергоефективності підтверджуються розрахунками, проведеними в ДУ "Іститут економіки та прогнозування НАН України" (ІЕП) з використанням ІАС TIMES-Україна: **обсяги необхідних інвестицій у промисловості можуть становити 10,6 млрд євро, а частка промисловості у загальній структурі витрат – до 10% (табл. 2.7).**

Разом із тим реалізація потенціалу енергозбереження у металургії потребуватиме збільшення обсягів щорічних інвестицій протягом 2014–2020 рр. порівняно з 2011 р. у півтора рази, а у хімічній галузі – майже утричі (табл. 2.8). Щоправда й ефект від капіталовкладень буде довготривалим, оскільки у довгостроковій перспективі можна очікувати на скорочення як ресурсомісткості продукції, так і її капіталомісткості.

Припускаючи збереження рівня рентабельності у галузях, де потенціал проектів із підвищення енергоефективності є найбільшим, наслідком реалізації таких проектів може бути як підвищення ціни галузевої продукції, так і відповідне скорочення випуску (табл. 2.9).

Галузева структура реалізації НПДЄЕ в промисловості також подібна: найбільш суттєвий та економічно виправданий потенціал енергозбереження є в металургії і хімічній галузі.²⁸ Враховуючи, що в структурі кінцевого споживання промисловості сумарна частка цих галузей становить близько 70%, частка металургії і хімічної галузі в структурі інвестиційних витрат в промисловості на реалізацію проектів з енергоефективності, за оцінками ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", становитиме 80,8%, що забезпечить 86,3% енергозбереження у промисловому секторі.

Ключовими факторами, які визначатимуть абсолютні значення кількісних характеристик наслідків реалізації заходів з енергоефективності, виступають можливості заміщення ресурсів у процесах виробництва, споживання та особливо зовнішньої торгівлі. Слабка прогнозована реакція виробників та споживачів на зміни цін товарів та послуг суттєво впливають на невизначеність отриманих точкових оцінок та зумовлюють необхідність використання інтервальних показників. При цьому характер співвідношення обсягів необхідних інвестиційних ресурсів та індукованих змін в ефективності процесів виробництва спричинюють розбіжності у зміні обсягів випуску продукції в галузевому розрізі. Додатковим чинником, що впливає на характер отриманих результатів, також виступає структура міжгалузевих зв'язків. Так, значного скорочення обсягів випуску в короткостроковій перспективі можуть зазнати виробники, в проміжному споживанні яких суттєву частку займає продукція галузей – реципієнтів інвестиційних ресурсів.

Враховуючі наведені у цій доповіді оцінки фінансових потреб і можливих наслідків від

реалізації Україною міжнародних зобов'язань в енергетичній сфері та незважаючи на об'єктивний характер мотиваційних факторів реалізації структурних реформ в енергетиці, виконання таких зобов'язань може сприяти активізації як позитивних, так і негативних проявів на національному ринку енергетичних ресурсів.

На перших етапах трансформації ринків електроенергії і природного газу згідно з міжнародними зобов'язаннями України, а також інтенсифікації політики енергоефективності, слід очікувати нерівномірного зростання цін за категоріями споживачів, викликаного, з одного боку, лібералізацією комерційних відносин, а з іншого – інтенсифікацією капітального інвестування як у самі об'єкти енергетики, так і об'єкти енергетичного господарства кінцевими споживачами. Подібний досвід мали країни Східної Європи (Польща, Чехія, Угорщина), РФ.

Водночас наші розрахунки свідчать про значний синергетичний ефект від реалізації комплексної політики (наприклад, досягнення цільових показників енергоефективності та використання ВДЕ, скасування перехресного субсидування), підтверджуючи можливість значного скорочення загальних обсягів використання енергії, що знизить базу для цільових обсягів використання ВДЕ, а також загальні капітальні витрати і посилять екологічний ефект.

2.2.4. Деревообробна промисловість

Переваги ЗВТ з ЄС для деревообробної промисловості полягають у такому:

– здешевлення продукції ЄС для українських споживачів і підприємств деревообробної промисловості, що планують імпортувати сучасні технології обробки деревини, особливо стосовно заготовки, обробки та виробництва нових видів продукції, які відповідають сучасним вимогам ринку;

– Україна має великий потенціал як експортер продукції з деревини, а ЄС – як найбільший зовнішній ринок збуту для продукції галузі. Так, за прогнозами Європейської економічної комісії ООН у 2015 р. у країнах Європейського Союзу дефіцит круглого лісу становитиме 77 млн куб. м, пиломатеріалів – 8,1 млн куб. м, деревних волокнистих напівфабрикатів – 7,7 млн т, що свідчить про перспективу економічного співробітництва України з ЄС у розширенні зовнішнього ринку продукції деревообробної промисловості.

– залучення більших іноземних інвестицій у деревообробну промисловість теж має стати важливою частиною економічної співпраці України.

²⁸ Різниця між оцінками ІЕП та ДАЕЕ може бути обумовлена відмінностями умов макроекономічних сценаріїв, на базі яких визначався цільовий показник зниження кінцевого споживання енергії і, відповідно, проводилася оцінка необхідного фінансування.

Обсяги додаткових інвестицій та скорочення споживання енергії внаслідок реалізації заходів з енергоефективності

2.7

ТАБЛИЦЯ

Галузь	Середньорічне		Всього 2014-2020	
	ІЕП	ДАЕЕ	ІЕП	ДАЕЕ
Металургія				
– обсяг фінансування, млн євро	699,6	786,2	4 897,5	5 503,1
– економія енергоресурсів, тис. тне	1 737,0	1 389,1	12 158,9	9 723,7
Хімічне виробництво				
– обсяг фінансування, млн євро	523,9	25,3	3 667,3	177,3
– економія енергоресурсів, тис. тне	269,5	169,4	1 886,4	1 185,8
Машинобудування				
– обсяг фінансування, млн євро		402,9		2 820,0
– економія енергоресурсів, тис. тне		135,5		948,5
Інші галузі промисловості				
– обсяг фінансування, млн євро	291,3		2 039,4	
– економія енергоресурсів, тис. тне	319,7		2 237,8	
Усього промисловість				
–Обсяг фінансування, млн євро	1 514,9	1 214,3	10 604,2	8 500,3
– Економія енергоресурсів, тис. тне	2 326,2	1 694,0	16 238,1	11 858,0

Джерело: складено авторами на основі власних розрахунків та даних ДАЕЕ.

Зростання інвестицій та скорочення споживання енергії порівняно з базовим модельним сценарієм, %

2.8

ТАБЛИЦЯ

Галузь	2014–2020	2021–2030
Металургія		
– обсяг фінансування	52,8	-20,2
– економія енергоресурсів	-7,2	-24,8
Хімічне виробництво		
– обсяг фінансування	178,4	26,2
– економія енергоресурсів	-16,3	-21,3
Інші галузі промисловості		
– обсяг фінансування	10,7	1,2
– економія енергоресурсів	-4,0	-4,1
Усього промисловість		
– обсяг фінансування	27,7	-10,2
– економія енергоресурсів	-6,9	-19,5

Джерело: складено авторами на основі власних розрахунків.

Зміна випуску і цін галузевої продукції від реалізації заходів з енергоефективності

2.9

ТАБЛИЦЯ

Галузь	ІЕП		ДАЕЕ		Зміна ціни*	
	Зміна випуску, %	Зміна ціни, %	Зміна випуску, %	Зміна ціни, %	ІЕП, %	ДАЕЕ, %
Добування вугілля, лігніту і торфу; добування уранової і торієвої руд	-8,2 – -6,0	-1,8 – 1,0	-9,4 – -5,3	-1,5 – -0,7	1,0	0,0
Добування вуглеводнів та пов'язані з ним послуги	-1,0 – -0,8	-0,5 – 0,1	-0,2 – 0,0	0,2 – 0,6	1,2	0,0
Виробництво коксу	-3,1 – -2,5	-6,5 – -4,7	-9,8 – -5,1	-3,7 – -2,4	0,2	0,0
Виробництво продуктів нафтоперероблення	3,1 – 7,8	-2,1 – -1,9	0,3 – 1,1	0,1 – 0,3	0,0	0,0
Хімічна та нафтохімічна промисловість	-12,4 – -5,0	1,7 – 2,3	3,3 – 6,8	-0,4	4,4	0,2
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	1,2 – 1,3	0,1 – 0,2	0,0 – 0,6	0,2 – 0,3	0,4	0,0
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	-3,3 – -0,5	0,5 – 1,0	-10,3 – -3,7	1,4 – 2,2	2,7	3,1
Машинобудування	1,2 – 2,2	0,4 – 0,5	-3,5 – -1,1	1,3 – 1,5	0,2	1,8
Виробництво та розподілення електроенергії	-11,5 – -5,8	7,8 – 11,6	-11,4 – -5,0	9,0 – 11,9	15,7	15,7

*Зміна цін наведена за припущення, що витрати на додаткові інвестиції будуть повністю включені в ціну продукції.

Джерело: складено авторами на основі власних розрахунків та даних ДАЕЕ.

Поряд із перевагами існують такі *ризики*:

- зростання імпорту продукції з високою доданою вартістю (плитна продукція, вироби столярні та теслярські, будівельні деталі), частка яких в імпорті продукції деревообробної промисловості у 2013 р. становила понад 75%.

- збільшення сировинного експорту. Частка лісоматеріалів необроблених та пиломатеріалів у структурі експорту в країни ЄС протягом 2008–2013 рр. коливалась на рівні 50%.

Протягом 2008–2013 рр. обсяги експорту та імпорту деревини та виробів із неї мали нестабільну тенденцію. Спад у торгівлі майже за всіма групами деревинної продукції в 2009 р. був зумовлений значним зниженням попиту практично на всіх світових ринках унаслідок фінансової кризи. З 2010 р. почалося поживлення економіки і торгівля деревиною почала швидко відновлюватися, а її експорт в 2013 р. становив 1059,7 млн дол. США, а імпорт – 349,3 млн дол. США, що свідчить про експортну орієнтованість галузі. Група товарів 44 "деревина та вироби з деревини" займає значну частку в структурі експорту України в окремі країни ЄС – Люксембург (23,2%), Швецію (18,2) та Румунію (14%), що свідчить про важливість галузі в зовнішній торгівлі з країнами ЄС (додаток А).

У структурі зовнішньої торгівлі продукції деревообробної промисловості основними торговельними партнерами є фірми-імпортери з Туреччини – 47%, Румунії – 14, Угорщини – 5 та Польщі 4%.

Ефективна економічна співпраця деревообробної промисловості України у рамках ЄС вимагає вирішення таких завдань:

- удосконалення державної системи обліку деревини, забезпечення повного і достовірного обліку обсягів заготовленої деревини та її споживання в різних сферах економіки;
- формування умов для реалізації існуючих європейських інвестиційних проектів, спрямованих на істотну зміну структури виробництва і підвищення конкурентоспроможності продукції деревообробних підприємств;
- зміни структури експорту, активного стимулювання експорту продукції з високою доданою вартістю;
- запровадження сертифікації ведення лісового господарства і торгівлі лісовою продукцією за системою FSC, відповідно до норм європейського законодавства;
- освоєння виробництва нових видів імпортозамінної продукції, в першу чергу сучасних деревних плиткових матеріалів і продукції лісохімії.

2.2.5. Харчова промисловість

2.2.5.1. Переваги і ризики ЗВТ з ЄС для харчової промисловості

З огляду на положення, викладені в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, запровадження режиму вільної торгівлі з ЄС має такі переваги:

- суттєве зниження або поступове скасування ЄС тарифних ставок на промислові харчові продукти (близько 85% тарифних ліній), що не охоплені тарифними квотами. Згідно з Додатком 1-А Угоди Україна має право на зниження тарифів протягом періоду від 0 до 10 років залежно від видів продовольчих товарів;

- отримання Україною права на безмитний доступ у рамках встановлених тарифних квот на європейські ринки молока, сухого і згущеного молока, вершків, йогуртів, вершкового масла і молочних паст, цукру, сиропів, соків, крохмалю, борошна та деяких інших видів харчових продуктів, а також сигар і цигарок (згідно з Доповненням до Додатку 1-А Угоди);

- гармонізація національних стандартів із міжнародними та європейськими та адаптація вітчизняної системи технічного регулювання, санітарних і фітосанітарних заходів до європейських та міжнародних вимог (глава 3 "Технічні бар'єри у торгівлі" та глава 4 "Санітарні та фітосанітарні заходи" Розділу 4 "Торгівля і питання пов'язані з торгівлею" Угоди), що дасть додаткові можливості вітчизняним підприємствам для завоювання нових європейських і світових ринків збуту харчової продукції, сприятиме розширенню експорту. Необхідність дотримання вимог технічних, санітарних та фітосанітарних заходів стимулюватиме українські харчопереробні підприємства підвищувати якість та безпечність продукції, оновлювати матеріально-технічну базу з метою підвищення ефективності їхнього виробництва. Водночас це потребуватиме від виробників харчової продукції значних додаткових фінансових витрат, що компенсується в майбутньому стійкою конкурентоспроможністю українського експорту на зовнішніх ринках. Крім того, гармонізація національних стандартів безпечності та якості продукції відповідно до європейських дасть додаткові можливості для захисту вітчизняного продовольчого ринку від імпорту низькоякісної дешевої продукції.

Однак запровадження режиму вільної торгівлі з ЄС може викликати такі небезпеки:

- суттєве зниження або поступове скасування тарифних ставок на промислові харчові продукти (майже 85% тарифних ліній), що не охоплені тарифними квотами, призведе до скорочення податкових надходжень до державного бюджету України;

– послаблення конкурентних позицій та зниження доходів малих і середніх вітчизняних харчопереробних підприємств внаслідок зростаючої конкуренції на внутрішньому ринку. Так, в умовах запровадження режиму вільної торгівлі з ЄС існує ймовірність зростання на українському продовольчому ринку значних обсягів харчової продукції європейського виробництва, що за асортиментом, якістю і ціною конкурує з продукцією вітчизняного виробництва. Через відсутність коштів у вітчизняних малих і середніх підприємств харчової промисловості на забезпечення виробництва продукції згідно з європейськими і міжнародними стандартами безпечності та якості, оновлення матеріально-технічної бази виробництва можлива втрата їх конкурентних позицій на внутрішньому ринку;

– відсутність 100% гармонізації українських стандартів безпечності та якості продукції до європейських може сприяти зростанню на внутрішньому продовольчому ринку дешевих, низькоякісних харчових продуктів європейського походження, що не мають ринків збуту в країнах ЄС;

– скасування експортних мит на насіння соняшнику згідно з Угодою (Додаток 1 до Угоди) може спричинити виникнення проблем із забезпеченням сировиною і спричинити зростання цін на соняшникову олію. Крім того, на думку більшості виробників соняшникової олії, поступове скасування експортного мита стимулюватиме її експорт, водночас підвищуючи внутрішню ціну на цю продукцію. Це, в свою чергу, спонукатиме виробників, які використовують соняшникову олію як сировину (виробництво майонезів, маргаринів, кондитерських виробів, спреїв, сирних та молочних продуктів із вмістом рослинної олії, виробництво готової їжі та страв тощо), перейти на більш дешеву та менш якісну сировину, зокрема пальмову олію.

В умовах зниження або повного скасування тарифних бар'єрів регулювання зовнішньої торгівлі дедалі важливішими стають нетарифні методи захисту внутрішнього ринку, адже, за оцінками експертів, неузгодженості в питаннях технічного регулювання прирівнюються до додаткових 10–15% митного тарифу. Також порушення вимог санітарних, фітосанітарних заходів, технічних регламентів, стандартів і процедур при виробництві та реалізації продовольчих товарів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною і ЄС, не дасть українській стороні можливості отримати максимального ефекту від Асоціації.

Таким чином, із метою найбільш ефективного використання можливостей розширення експорту вітчизняної продукції харчової про-

мисловості в рамках Угоди про асоціацію з ЄС Україні необхідно:

– активізувати зусилля щодо здійснення внутрішньої державної політики, направленої на гармонізацію українських стандартів відповідно до міжнародних стандартів безпечності та якості продукції харчової промисловості;

– створити ефективну систему контролю за якістю та безпечністю продовольчих товарів щодо дотримання українськими харчовими підприємствами міжнародних норм та стандартів;

– створити ефективний механізм державної фінансової підтримки щодо впровадження міжнародних систем управління безпекою харчових продуктів на харчопереробних підприємствах (наприклад, HACCP – система управління безпечністю харчових продуктів);

– брати активнішу участь у розробленні технічних регламентів і стандартів на продукцію харчової промисловості.

2.2.5.2. Кондитерська промисловість і виробництво безалкогольних напоїв

Кондитерська галузь відноситься до провідних виробництв вітчизняної харчової промисловості. Серед продуктів харчування за обсягами реалізованої продукції вона поступається тільки олійно-жировій і м'ясо-молочній. Підприємства з виробництва кондитерських виробів залучили значні обсяги інвестицій і мають великий експортний потенціал. Після вступу України до СОТ вітчизняні виробники отримали додаткові можливості для розширення експорту, а також зіткнулись із конкуренцією імпорту на внутрішньому ринку.

Для оцінки наслідків від інтеграції до ЄС для вітчизняної кондитерської промисловості і виробників безалкогольних напоїв було проаналізовано динаміку торгівлі України з ЄС цими товарами після вступу України до Світової організації торгівлі, що відбувся у 2008 р.

Експорт кондитерських виробів упродовж 2008–2013 рр. як у натуральних, так і у вартісних показниках загалом зростав, але невеликими темпами і не постійно (табл. 2.10). Слід також відзначити, що, починаючи з 2010 р., щорічно зменшувались обсяги експорту шоколаду і виробів кондитерських з цукру. Тобто констатувати, що зростання експорту впродовж 2008–2013 рр. за усіма експортними напрямками (країни Митного союзу (МС), країни Європейського Союзу (ЄС), інші країни світу) відбувалось стабільними темпами і вітчизняні експортери мали надійні зовнішні ринки збуту, не можна.

Експорт кондитерських виробів до ЄС упродовж 2008–2013 рр. мав загальну тенденцію до зростання. За усіма трьома групами товарів обсяг експорту в 2013 р. був не меншим, ніж у 2008 р., а експорт виробів конди-

терських із цукру за шість років збільшився понад удвічі.

Слід зазначити, що динаміка зростання експорту впродовж 2008–2013 рр. була непостійною. Після відносно швидкого зростання у 2008–2010 рр. далі зростання експорту не зафіксовано. На нашу думку, причиною такої динаміки стало загострення боргової кризи в ЄС.

Слабким місцем експортних поставок до ЄС була незначна географічна диверсифікація. Впродовж 2008–2013 рр. експортні поставки кондитерських виробів здійснювалися переважно тільки до країн Балтії і Німеччини. Збільшити експортні поставки до інших країн ЄС поки що не вдалося.

Імпорт кондитерських виробів в Україну протягом 2008–2013 рр. мав тенденцію до повільного зростання (табл. 2.11). Загальний обсяг імпортованих кондитерських виробів усіх видів у 2013 р. порівняно із 2008 р. збільшився

у вартісних одиницях на 50%, у фізичних одиницях – на 4%. У вартісних одиницях зростання імпорту відбулось за усіма видами кондитерських виробів, що можна пояснити загальним зростанням світових цін на продовольчі товари впродовж 2008–2013 рр. У фізичних одиницях помітне зростання імпорту спостерігалось тільки щодо виробів кондитерських з цукру, тоді як імпорт печива солодкого, вафель і шоколаду залишався практично на одному рівні.

Суттєвого зростання фізичного імпорту кондитерських виробів з ЄС впродовж 2008–2013 рр. не сталося. За окремими видами кондитерських виробів, зокрема шоколадними виробами, мало місце навіть зменшення імпортованих поставок. На нашу думку, це свідчить про відносно велику конкурентоспроможність вітчизняної продукції порівняно з продукцією з ЄС на внутрішньому ринку.

Експорт кондитерських виробів, тис. т **2.10**

ТАБЛИЦЯ

Експорт	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Печиво солодке і вафлі						
Усього	125	117	136	153	159	161
в т.ч. до: країн МС	74	67	79	87	96	97
країн ЄС	6	6	6	7	7	6
інших країн	45	44	51	59	56	58
Шоколад						
Усього	175	177	200	196	195	166
в т.ч. до: країн МС	118	115	138	131	134	107
країн ЄС	4	7	9	7	7	6
інших країн	53	55	53	58	54	53
Вироби кондитерські з цукру						
Усього	74	89	101	89	85	80
в т.ч. до: країн МС	37	44	56	51	45	37
країн ЄС	3	6	10	7	8	7
інших країн	34	39	35	31	32	36

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу [Електронний ресурс] / Держстат України. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>> ; розрахунки автора.

Імпорт кондитерських виробів в Україну, тис. т **2.11**

ТАБЛИЦЯ

Імпорт	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Печиво солодке і вафлі						
Усього	24	14	19	22	19	24
в т.ч. з: країн МС	16	8	9	10	8	13
країн ЄС	7	6	10	12	10	11
інших країн	1	0	0	0	1	0
Шоколад						
Усього	57	38	31	73	38	46
в т.ч. з: країн МС	25	18	24	26	28	34
країн ЄС	30	19	6	45	9	10
інших країн	2	1	1	2	1	2
Вироби кондитерські з цукру						
Усього	7	5	13	20	20	21
в т.ч. з: країн МС	3	2	9	14	12	14
країн ЄС	3	2	2	2	4	3
інших країн	1	1	2	4	4	4

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>> ; розрахунки автора.

Значного зростання загального експорту безалкогольних напоїв протягом 2008–2013 рр. не відбулося, крім соків фруктових і овочевих, експорт яких збільшився на 81% (табл. 2.12). Основним експортним ринком для безалкогольних напоїв протягом 2008–2013 рр. залишався Митний союз.

Серед безалкогольних напоїв важливе значення щодо експорту в ЄС упродовж 2008–2013 рр. відігравали тільки фруктові та овочеві соки. Експорт мінеральних вод та інших безалкогольних напоїв мав незначні обсяги і загальну тенденцію до скорочення.

Загальний імпорт соків фруктових і овочевих впродовж 2008–2013 рр. щорічно зменшувався і у підсумку за шість років скоротився на 53% (табл. 2.13). Натомість імпорт вод натуральних мінеральних протягом 2009–2013 рр. щорічно зростав і у 2013 р. пере-

вищував рівень 2008 р. на 83%. Так само впродовж 2010–2013 рр. зростав й імпорт інших безалкогольних напоїв.

Як видно з табл. 2.14, імпорт фруктових і овочевих соків з ЄС до України впродовж 2008–2013 рр. зменшився на 47%; інших безалкогольних напоїв – на 72%, а мінеральних натуральних вод залишився без змін. Таким чином, експансії імпорту безалкогольних напоїв з ЄС на внутрішньому ринку України впродовж 2008–2013 рр. зафіксовано не було. Збільшення імпорту відбувалось із інших країн світу завдяки більш конкурентній ціні.

Таким чином, позитивним наслідком євроінтеграції для вітчизняних виробників кондитерських виробів і безалкогольних напоїв буде залучення до передових європейських технологій, сучасного менеджменту і маркетингу. Однією з основних умов вступу до Європейського

Експорт соків, мінеральних вод та інших безалкогольних напоїв **2.12**

ТАБЛИЦЯ

Експорт	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Соки фруктові і овочеві, тис. т</i>						
Усього	80	76	86	58	108	144
в т.ч. до: країн МС	48	34	46	39	57	60
країн ЄС	11	27	29	9	43	75
інших країн	21	15	11	10	8	9
<i>Води натуральні мінеральні, млн дал</i>						
Усього	1,4	1,1	1,0	0,8	0,8	0,7
в т.ч. до: країн МС	0,8	0,6	0,3	0,2	0,6	0,2
країн ЄС	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
інших країн	0,5	0,5	0,7	0,6	0,2	0,5
<i>Інші безалкогольні напої, млн дал</i>						
Усього	16	11	12	11	11	14
в т.ч. до: країн МС	8	5	6	5	5	6
країн ЄС	2	2	1	1	1	1
інших країн	6	4	5	5	5	7

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу [Електронний ресурс] / Держстат України. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>> ; розрахунки автора.

Імпорт соків, мінеральних вод та інших безалкогольних напоїв **2.13**

ТАБЛИЦЯ

Імпорт	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Соки фруктові і овочеві, тис. т</i>						
Усього	67	43	41	37	31	31
в т.ч. з: країн МС	6	3	3	4	4	5
країн ЄС	19	14	14	12	10	10
інших країн	42	26	24	21	17	16
<i>Води натуральні мінеральні, млн дал</i>						
Усього	3,2	2,4	3,9	4,5	5,8	5,9
в т.ч. з: країн МС	0,4	0,3	0,6	0,7	1,1	1,6
країн ЄС	0,5	0,2	0,3	0,4	0,5	0,5
інших країн	2,3	1,9	3,0	3,4	4,3	3,8
<i>Інші безалкогольні напої, млн дал</i>						
Усього	4,1	1,7	1,0	1,3	2,2	2,2
в т.ч. з: країн МС	2,1	0,9	0,3	0,5	0,8	1,1
країн ЄС	1,8	0,4	0,4	0,4	0,6	0,5
інших країн	0,2	0,4	0,3	0,4	0,8	0,6

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу [Електронний ресурс] / Держстат України. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>> ; розрахунки автора.

Союзу є спроможність витримувати конкурентний тиск на внутрішньому ринку Співтовариства. Тому євроінтеграція є потужним стимулом до запровадження європейських стандартів виробництва і споживання. Після створення зони вільної торгівлі між Україною і ЄС за умови належного інвестиційного клімату можна очікувати збільшення капіталовкладень у вітчизняну харчову промисловість із країн ЄС.

Значні перспективи щодо збільшення експортних поставок після створення ЗВТ з ЄС відкриваються для вітчизняної кондитерської галузі. Після лібералізації зовнішньої торгівлі і вступу України до СОТ для печива солодкого і вафель, шоколадних виробів і виробів кондитерських з цукру було зафіксовано збільшення експорту до країн ЄС і мінімальні обсяги експансії імпорту на внутрішньому ринку. Це свідчить про високу конкурентоспроможність вітчизняної кондитерської галузі та її спроможність у разі створення ЗВТ з ЄС збільшити експортні поставки на європейський ринок і витримати конкурентний тиск імпорту на внутрішньому ринку.

Серед безалкогольних напоїв можливість збільшити експортні поставки до ЄС після створення ЗВТ мають виробники фруктових і овочевих соків. Виробники мінеральних вод та інших безалкогольних напоїв володіють незначним експортним потенціалом на ринку ЄС, оскільки після вступу України до СОТ збільшити експортні поставки їм не вдалося. Разом із тим малоімовірно, що експансія імпорту з ЄС після створення ЗВТ зменшить їхню частку на внутрішньому ринку.

2.2.6. Виробництво текстилю та одягу

Продукція текстильних виробів та одягу займає вагомі позиції в загальному експорті України до ЄС (3,35% у 2013 р.). У загальному експорті текстилю на ЄС припадає 69,2% (табл. 2.14). Значення цієї продукції як з точки зору безпеки для людей та забезпечення потреб населення, так і для розвитку внутрішнього ринку та регіонів змушує особливо приділити увагу митним умовам Угоди щодо готових виробів та одягу, що використовувався, та відповідним технічним регламентам.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС може мати ризики та поглибити проблеми переважання імпорتنних виробів у торговельній мережі, однак і надаватиме можливості для розвитку виробництва одягу та текстильних виробів. Зона вільної торгівлі передбачає потенційні можливості доступу товарів на ринки ЄС. Передбачається уніфікація та адаптація Україною регуляторного зако-

нодавства ЄС, усунення нетарифних (технічних) бар'єрів, розширений доступ до ринку ЄС для українських експортерів, модернізація всіх сфер життя держави і суспільства, підвищення конкурентоспроможності українських виробників, які загартуються під час конкуренції.

Після набуття Угодою чинності ЄС обнулить ставки ввізних мит на текстиль та одяг, а Україна матиме перехідний період для зміни ставок на товари, вироблені в ЄС, поступово знижуючи ставку ввізного мита у виробництві текстилю – до 0,1% та у виробництві одягу – до 0,2% митної вартості. Це дасть українським виробникам перспективи доступу на ринок ЄС. Водночас для споживачів імпортований польський одяг стане дешевшим, зрівнявшись за цінами з турецьким.

Ризик збільшення імпорту поношеного одягу внаслідок зниження ввізного мита впродовж п'яти років¹ завбачено нівелювати спеціальними вхідними цінами у євро за кілограм чистої ваги. Вже зараз при базовій ставці України 5,3% спостерігається різке зростання ввезення секонд-хенду іншими країнами, причому частка ЄС у цьому імпорті залишається значною – 84,8% (табл. 2.15). Також можна запропонувати запровадження єдиного митного пункту пропуску секонд-хенду та введення квот на одного отримувача.

Відбуватиметься спрощення забезпечення підприємств технічним обладнанням, особливо того, що було у використанні.

Ще українські виробники можуть зіткнутися з жорсткими правилами ЄС щодо зобов'язань у сфері захисту прав інтелектуальної власності і матимуть проблеми щодо захисту національних торговельних марок. А взаємний доступ до тендерних процедур несе ризик витіснення вітчизняного товаровиробника європейськими ТНК на тендерах внутрішнього ринку.

Підписання Угоди стимулюватиме залучення до світової практики господарювання та складання комерційних пропозицій українських підприємств (із зазначенням інформації про коди товарів за міжнародною класифікацією, наявність сертифікатів відповідності та якості, ціни, умов поставок та розрахунків).

Підписання Угоди про асоціацію між ЄС та Україною дає можливості отримувати допомогу щодо гармонізації технічних регламентів. Відповідність національних технічних регламентів європейським та можлива участь у їхньому формуванні сприятиме виходу конкурентоспроможної текстильної продукції

¹ П. 1 ст. 29 Угоди: "Для поношеного одягу та інших вживаних речей, що перебувають у межах українського митного коду 6309 00 00, Україна усуне мита на імпорт відповідно до умов, викладених у Додатку ІВ до цієї угоди" та вимога щодо тарифів: до 1.01.14 діятимуть чинні, а потім мито знижується протягом чотирьох років. на 1 в.п., а потім упродовж п'ятого року скасовується взагалі.

на ринок ЄС та третіх країн. Водночас через витрати на гармонізацію можливе підвищення цін на вітчизняну продукцію для українських споживачів. Більш повна гармонізація і впровадження міжнародних і національних стандартів вимагає значних капітальних вкладень в оновлення устаткування, випробувальну базу, навчання.

Очікується продовження та поглиблення політики кредитування малих і середніх підприємств (зокрема, Німецько-Українського фонду в рамках Пілоотної програми з кредитування мікро-, малих та середніх підприємств за пріоритетними галузевими напрямками).

Таким чином, вступивши в асоціацію з ЄС, Україна може отримати стратегічні вигоди від реалізації зобов'язань відносно приведення своїх інститутів, норм, технічних регламентів до європейського рівня.

Водночас вітчизняному товаровиробнику, малому і середньому бізнесу, підприємствам, що впроваджують екологічні нормативи, необхідні преференції в тендерних процедурах, а також опрацювання з ЄС механізмів пільгового кредитування модернізації підприємств під нові технічні регламенти.

У сфері імпортозаміщення необхідна концентрація зусиль на розвитку інфраструктури збуту текстильних виробів та одягу; розвитку франчайзингу; дотримання паритету імпортих і вітчизняних товарів на квадратний метр торгових площ; відродження на новій технологічній базі виробництва синтетичних та штучних ниток і волокон, власного виробництва тканин із відповідними параметрами щодо ширини полотна та сировинної бази текстильного виробництва (льону, вовни тощо).

Актуальним є прийняття технічних регламентів щодо екологічних критеріїв для текстильних матеріалів, назв та правил їхнього маркування (табл. 2.16).

2.2.7. Взуттєва промисловість

Сьогодні Україні потрібно зосередитися на зрівноваженні економічних інтересів усередині країни як підґрунті для розширення збуту та виходу національних виробників на ринки Європейського Союзу. Європейський Союз є перспективним ринком для збуту взуття, де середнє споживання становить 4–5 пар взуття на рік на одного мешканця. За 11 місяців 2013 р. Україна експортувала до країн ЄС 6 млн пар взуття, а ЄС імпортував до України 2,4 млн пар взуття, тобто експортовано пар взуття у 2,5 раза більше, ніж імпортовано. Це свідчить про конкурентоспроможність вітчизняного взуття. Найбільше вітчизняного взуття експортували до Румунії (42%), Італії (24,1%), Польщі (18,9%), Угорщини (8,5%). За 2012 р. сальдо зовнішньоторговельного обігу взуття з країнами ЄС є позитивним (63,1 млн дол. США). Обсяги експорту перевищили обсяги імпорту у 2,3 раза та становили 64,9% експорту всього взуття (табл. 2.17).

Взуття, що імпортується з Італії, Іспанії, займає досить високу цінову нішу, тому загрози вітчизняному виробнику не становить. Українське взуття може успішно конкурувати з імпортованим взуттям з Польщі, Румунії та Угорщини за рахунок достатньо високого рівня якості та асортименту, а також конкурентних цін.

З початку імплементації Угоди взуття з ЄС імпортуватиметься в Україну без чинного на сьогодні 10% ввізного мита. Скасування мита не матиме суттєвого негативного впливу на роботу вітчизняних підприємств зокрема і тому, що протягом останніх років до 90% взуття з ЄС та інших регіонів ввозиться в Україну за тінювими схемами. Водночас поступове скасування ввізного мита до ЄС (зараз 8–17%) та інших бар'єрів у торгівлі сприятиме збільшенню поставок українського взуття до країн Європейського Союзу.

Структура експорту товарів з України до ЄС у 2013 р.

2.14

ТАБЛИЦЯ

Галузь	Вартість, тис. дол. США	Частка в загальному експорті текстилю, %
Текстильні волокна та вироби	561477,92	69,2

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу [Електронний ресурс] / Статистична інформація Державної служби статистики України. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

Імпорт Україною одягу та інших виробів, що були у використанні, тис. дол. США

2.15

ТАБЛИЦЯ

Код 6309	Усього	ЄС	%
	Імпорт	Імпорт	
2011	114197	104456	91,5
2012	116469	94850	81,4
2013	128808	109265	84,8

Джерело: розраховано за даними Держстату України "Товарна структура зовнішньої торгівлі": [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

Імплементація технічних регламентів ЄС **2.16**

ТАБЛИЦЯ

№ з/п	Назва Технічного регламенту	Затверджений Технічний регламент	Відомості про перегляд Технічного регламенту	Приблизна оцінка вартості товарів, які можуть підпадати під вплив Технічних регламентів ЄС
	Технічний регламент щодо назв текстильних волокон і маркування текстильних виробів (Директива Європейського парламенту та Ради 96/74/ЄС від 16 грудня 1996 року про етикетування текстильних виробів)	Постанова КМУ від 14.01.2009 № 13	Застосування вимог Технічного регламенту є обов'язковим з 2012 р.	Під вплив цього Технічного регламенту можуть потрапляти товари, віднесені до груп 50-63.

Джерело: складено автором.

Баланс зовнішньої торгівлі взуття з країнами ЄС, млн дол. США **2.17**

ТАБЛИЦЯ

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Експорт	106,3	122,0	99,7	119,5	144,3	110,8
% до попереднього року	...	114,8	81,7	119,8	120,8	76,8
Імпорт	35,5	48,6	29,4	40,1	54,3	47,7
% до попереднього року	...	136,9	60,4	136,5	135,5	87,9
Сальдо	70,8	73,4	70,3	79,4	90,0	63,1

Джерело: розраховано за даними Держстату України, стат. зб. "Співробітництво між Україною та країнами ЄС": [Електронний ресурс]. — Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

Безпечність взуття (окрім спеціального і захисного з визначеними функціями) у ЄС забезпечується внаслідок контролю за безпечністю матеріалів, що використовуються для його виготовлення. Встановлені в ЄС вимоги до матеріалів аналогічні чинним в Україні. В сфері виробництва взуття обов'язкових стандартів ЄС і спеціальних регламентів ЄС немає.

Позитивним є те, що після створення ЗВТ з ЄС, крім нарощування обсягів експорту взуття на ринок ЄС, ми отримуємо доступ до високих європейських технологій (високотехнологічного обладнання, сучасних матеріалів та сировини, хімікатів для виробництва шкіри та взуття), чого наразі не вистачає вітчизняній взуттєвій промисловості.

Ризиком у разі підписання Україною угоди про ЗВТ з ЄС є ризик застосування окремими країнами СНД політично вмотивованих санкцій проти українського взуття.

комбінованих перевезень, 2 регламенти – пасажирських перевезень (див. додаток ХХХІ до глави 7 "Транспорт" розділу V "Економічна і галузева співпраця" Угоди) (додаток Б). Через це виникає необхідність у: 1) аналізі та співставленні директив із чинним законодавством України, 2) вивченні організаційно-економічних умов залізничного транспорту, за яких ця імплементація відбуватиметься за умов підписання Угоди та 3) систематизації позитивних і негативних наслідків цієї імплементації.

Аналіз впровадження цих директив ЄС у вітчизняні нормативно-правові акти у разі підписання Угоди дозволяє виокремити такі **позитивні наслідки** для залізничного транспорту.

По-перше, це можливість імпорту нових технологій і технічних рішень для модернізації та технічного переоснащення рухомого складу та колійного господарства залізничного транспорту за умов науково-технічного співробітництва з країнами ЄС, що мають досвід у розвитку швидкісного та високошвидкісного руху. Відомо, що залізниці України відстають від західноєвропейських за параметрами швидкості, підвищення якої дасть змогу Укрзалізниці зберегти передові позиції у сфері пасажирських і вантажних перевезень. Основними проблемами при цьому є кардинальне підвищення технічного рівня інфраструктури залізниці, організація виробництва швидкісного рухомого складу та іншої залізничної техніки, створення нових комп'ютерних систем, засобів передачі енергії, інформації, освоєння нових матеріалів, що зу-

2.3 Транспортна інфраструктура

2.3.1. Залізничний транспорт

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачає імплементацію у національне законодавство дванадцяти нормативно-правових актів стосовно залізничного транспорту, з яких три директиви та один регламент стосуються доступу до ринку та інфраструктури, чотири директиви – технічних умов, стандартів та техніки безпеки, одна директива (1969 р.) – стандартизації рахунків та статистики, одна директива –

мовлює потребу в розвитку не тільки транспортної, а й інших галузей економіки, насамперед машинобудування, металургії, виробництва засобів автоматики та обчислювальної техніки, будівельної індустрії, що може позитивно відобразитися на сукупному попиті та валовому випуску цих галузей вітчизняної промисловості.

Проте в цьому питанні є **застереження**. Загальновідомо, що останніми роками основним стримуючим чинником розвитку залізничного транспорту та ринку його послуг в Україні було подальше старіння рухомого складу, тому українські залізниці конче потребують оновлення та модернізації, в тому числі закупівлі рухомого складу (показники зношення основних фондів досягають 90%). **Базова ввізна ставка на поставки товарів до України** групи 86 – залізничні або трамвайні локомотиви, рухомий склад та їх частини; шляхове обладнання та пристрої для залізничних або трамвайних колій та їх частини; механічне (у тому числі електромеханічне) сигналізаційне обладнання всіх видів **буде знижена з 10 до 0%**. Тобто на цей ринок відкривається шлях для європейського виробника рухомого складу залізничного транспорту.

По-друге, – це підвищення конкурентоспроможності вітчизняного залізничного транспорту завдяки приєднанню **до сучасного технічного регулювання в країнах ЄС**. Основи сучасного технічного регулювання в країнах ЄС визначаються принципами Нового підходу до технічної гармонізації і стандартів, прийнятого у 1985 р., і Глобального підходу до технічних умов, випробувань та сертифікації, прийнятого у 1989 р. в Європі. Новий і Глобальний підходи реалізуються через європейські директиви. Основними нормативними документами ЄС у сфері технічного регулювання на залізничному транспорті є Директиви 96/48/ЄС (високошвидкісні залізничні системи) та 2001/16/ЄС (транс'європейські стандартні залізничні системи). Ці директиви встановлюють базові вимоги стосовно інтероперабельних (експлуатаційно сумісних) високошвидкісних і традиційних залізничних ліній і їхніх підсистем: структурних підсистем, інфраструктури, енергопостачання, системи управління і сигналізації, здійснення перевезень і управління ними, рухомого складу, експлуатаційних підсистем, технічного обслуговування і ремонту, систем обробки та передачі даних для пасажирських і вантажних перевезень. *До кожної з цих підсистем розроблено технічні специфікації (TSI) інтероперабельності, яких усього шість і які покривають вісім основних підсистем залізничного транспорту.* Наприклад, технічна специфікація інтероперабельності підсистеми "Інфраструктура" транс'європейської залізничної мережі затверджена Рішенням Комісії ЄС від

30 травня 2002 р. 730-735/2002 відповідно до ст. 6 (абзац 1) Директиви 96/48/ЄС².

Наступною оновленою директивою щодо інтероперабельності була Директива 2008/57/ЄС "Про оперативну сумісність/інтероперабельність залізничних систем у межах Співтовариства", яка відмінила дві попередні директиви, проте технічні специфікації (TSI), порядок їх розробки та введення в експлуатацію структурних підсистем залізниць залишаються діючими. За нашим графіком імплементації директив у законодавство України має бути впроваджена саме остання директива стосовно інтероперабельності та технічні специфікації (TSI), розроблені раніше.

У цьому питанні також є **застереження**. У межах Митного союзу розпочалася масштабна робота стосовно розроблення єдиного *технічного регулювання в сфері залізничного транспорту для країн МС*, що здійснюватиметься на базі саме європейської трирівневої моделі технічного регулювання (міжнародні норми, норми ЄС, національні норми до заміни їх нормами ЄС), що реалізована в Директиві ЄС 2008/57/ЄС стосовно інтероперабельності. Враховуючи те, що українські залізниці входять до простору 1520, технічне регулювання логічно було б приймати спільно з країнами МС.

По-третє, – це підвищення стандартів безпечності перевезень пасажирів залізничним транспортом. Відомо, що в Європі більш жорсткі принципи і норми відшкодувань при загибелі чи пораненні пасажирів. Проте навіть після приєднання України до КОТІФ – Конвенції про міжнародні залізничні перевезення (Закон України від 5.06.2003 р.) Україна залишила за собою право не застосовувати положення Конвенції "до пасажирів, які постраждали у нещасних випадках, що сталися на території України, якщо ці пасажири є громадянами України"³.

Таким чином, імплементація двох регламентів ЄС щодо пасажирських перевезень змусить українські залізниці дотримуватись європейських принципів і норм відшкодувань при загибелі чи пораненні пасажирів.

Окрім цих позитивних моментів, детальний аналіз директив ЄС стосовно залізничного транспорту дозволяє викласти такі **негативні наслідки та застереження**.

По-перше, директиви ЄС стосовно залізничного транспорту, впровадження яких

² Решение Комиссии ЕС от 30 мая 2002 о технической спецификации интероперабельности подсистемы "Инфраструктура" трансъевропейской высокоскоростной железнодорожной сети согласно абзацу 1 ст. 6, директивы 96/48/ЕС.

³ Міжнародні організації, конвенції та багатосторонні угоди в галузі транспорту : в 4-х т. – Т. 3 : Залізничний транспорт / за ред. А. М. Редзюка, І.Б.Матвіїва. – К. : ДП "ДержавотрансНДІпроект", 2009. – С. 48.

прописані в Угоді про асоціацію, стосуються поступового впровадження *першого, другого та третього пакетів залізничних директив ЄС*, які запроваджувались у країнах – членах ЄС поступово, з відповідним перехідним періодом, а саме: перший пакет – 2001–2004 рр. (три роки), другий – 2004–2007 рр. (три роки), третій – 2007–2012 рр. (п'ять років). Четвертий пакет директив передбачає повну приватизацію залізничної інфраструктури та ліквідацію холдингової моделі управління галуззю, і його впровадження у країнах ЄС передбачено до 2019 р. (табл. 2.18). Загалом на впровадження цих директив **для країн – членів ЄС** було виділено **11 років**. Якщо взяти до уваги, що одна з перших директив, яку необхідно запровадити в Україні, в ЄС була прийнята у 1991 р., то цей період можна збільшити ще на 10 років. Тобто **загальний період впровадження цих директив у країнах ЄС – 21 рік**. Україна, на відміну від країн – членів ЄС, має здійснити впровадження цих директив не **поступово** (step-by-step), а **одночасно**, і відповідно до Угоди про асоціацію Україні для впровадження **всіх зазначених Директив ЄС у національне законодавство виділено лише вісім років, що в сучасних умовах реформування залізничного транспорту України є неприйнятним**. Отже, першою проблемою впровадження директив ЄС є **жорсткий період їхнього впровадження, який співпадатиме з процесом реформування залізничного транспорту в Україні**.

По-друге, небезпекою впровадження директив ЄС для залізничного транспорту є **невизначеність зі статусом та організаційною структурою "Укрзалізниці"**, тому що процес реформування залізничного транспорту України, як вже зазначалося, **лише розпочато з 2012 р.** – після ухвалення Закону України "Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування"⁴, відповідно до якого Кабінет Міністрів України повинен був у тримісячний строк, тобто до червня 2012 р., прийняти рішення про утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування. На сьогодні, майже на середину 2014 р., цей нормативно-правовий акт досі не ухвалено.

По-третє, постановка проблемних питань, на які направлені директиви ЄС, для України не зовсім характерні. Дослідження спонукальних мотивів і причин проведення реформування в залізничній галузі в межах

ЄС (через запровадження спільної транспортної політики, що закріплюється в Білих книгах та директивах ЄС) показує, що основними проблемами, які покликані вирішити ініційовані в ЄС залізничні пакети, починаючи з 1991 р., були: 1) **недостатня ефективність залізничних перевезень у межах ЄС** та 2) **незадовільна конкурентоспроможність залізничного транспорту** порівняно з іншими видами транспорту. До речі, вирішення цих проблем залишається актуальним і для четвертого залізничного пакету, направлено на підвищення ефективності та конкурентоспроможності залізничного транспорту в країнах ЄС.

Аналіз ефективності залізничного транспорту в межах ЄС показує, що частка залізничного транспорту в загальному вантажообороті в країнах ЄС (у середньому по 27 країнах) у 2000 р. – на початку активного впровадження положень директив ЄС у залізничній галузі – становить 20%, а через 10 років, у 2010 р. – після впровадження директив – відбулося скорочення показника до 17%⁵. В Україні вантажооборот залізничного транспорту без урахування трубопровідного транспорту становить 80% (рис. 2,3). Також однією з цілей Білої книги ЄС з транспорту до 2050 р., що є Стратегією розвитку транспорту ЄС на довгострокову перспективу, є рішення у 2030 р. підняти обсяги перевезень вантажів у країнах ЄС на залізничному транспорті з 8 до 18%, в Україні вони перебувають на рівні 29% (середній показник за останні три роки).

Аналіз конкурентоспроможності залізничного транспорту ЄС показує, що відповідно до залізничних директив до 2006 р. очікувалося істотне підвищення конкуренції в сегменті вантажних перевезень залізничного транспорту, а до 2010 – повна лібералізація сфери європейського пасажирського сполучення. Тим не менше, багато із запланованого і досі не виконано. **Фактично єдиний внутрішній ринок залізничних перевезень в ЄС так і не створено**, і сектор продовжує втрачати конкурентоспроможність, програючи автомобільному та авіаційному транспорту попри всі декларативні імперативи щодо екологічності цього виду транспорту для довкілля тощо.

По-четверте, директиви ЄС накладають вимоги до обмеження управлінської моделі залізничного транспорту в країнах, що їх імплементували. Основні інструменти, через які впроваджуються норми обмеження управлінської моделі, такі: лібералізація, об'єднання мереж, недискримінаційний доступ до

⁴ Закон України "Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування" від 23.02.2012 року № 4442-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012 – № 49. – Ст. 553.

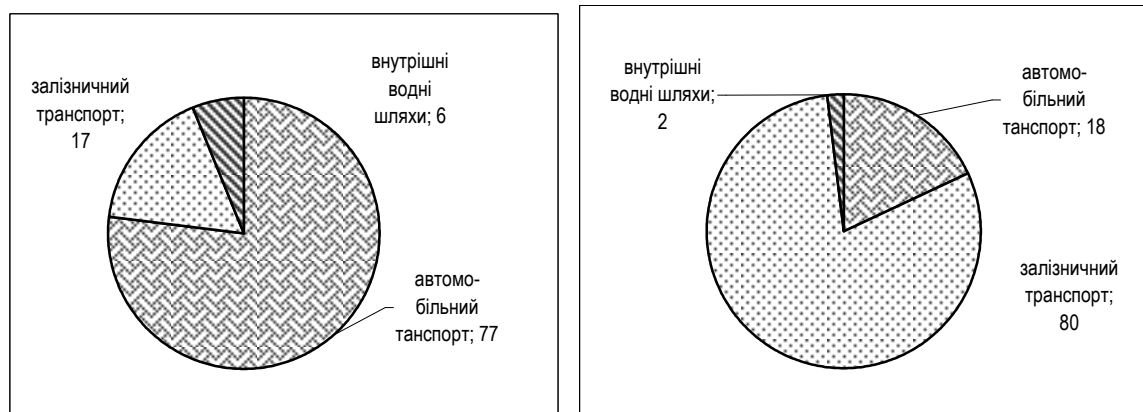
⁵ Energy, transport and environment indicators / Eurostat. – European Union. – 2012.

Основні залізничні пакети директив Європейського Союзу 2.18

ТАБЛИЦЯ

Законодавчі акти в сфері залізничного транспорту в ЄС	Основні директиви, регламенти	Спрямованість основних директив	Роки впровадження законодавчих актів в країнах – членах ЄС	Строк впровадження, років
Римський договір Директиви 1991–1995 рр.	1. Директива Ради 91/440/ЄЕС від 29 липня 1991 р. про розвиток залізниць Співтовариства 2. Директива Ради № 95/18/ЄС від 19 червня 1995 р. про ліцензування залізничних підприємств	Розділення між операторською діяльністю та управлінням інфраструктурою (проте не визначено, в межах якої організаційної моделі)	1991–2001	10
Перший пакет залізничної інфраструктури, прийнятий у лютому 2001 р. Він складається з трьох директив, що поліпшують і оновлюють чинне на той момент законодавство	1. Директива 2001/12/ЄС змінює Директиву 91/440/ЄЕС "Розвиток залізниць співтовариства", оновлюючи її. 2. Директива 2001/13/ЄС змінює Директиву 95/18/ЄС "Ліцензії ж / д підприємств", 3. Директива 2001/14/ЄС стосується розподілу і тарифікації можливостей інфраструктури та сертифікації в галузі безпеки	Повне розділення між "wheel and steel" ("колесами та сталлю") – операторською діяльністю та управлінням інфраструктурою	2001–2004	3
Другий залізничний пакет ЄС і директиви "Безпека" та "Інтероперабельність". Пакет був прийнятий у 2004 р. із його подальшим застосуванням у 2006 р. Він стосується прискорення будівництва європейської ж/д мережі	1. Регламент 881/2004/ЄС про створення Європейського залізничного агентства в Валансьєні. 2. Директива 2004/51/ЄС "Розвиток залізниць співтовариства" змінює Директиву 91/440/ЄЕС та умови використання і доступу до інфраструктури. 3. Директиви 2004/49/ЄС "Безпека" і 2004/50/ЄС "Інтероперабельність"	Директиви "Безпека" та "Інтероперабельність", які є ключовими законодавчими текстами для сучасного залізничного світу	2004–2007	3
Третій залізничний пакет ЄС і директива "Машиністи". Третій пакет, прийнятий у 2007 р., із відстрочкою застосування до 2010 р.	1. Директива 2007/58/ЄС "Залізничні Євросоюзу" з оновленнями. 2. Директива 2007/59/ЄС, що визначає сертифікацію машиністів. 3. Регламент 1371/2007/ЄС про права пасажирів: право на інформацію, відшкодування у разі затримок у розкладі тощо	Спрямований на створення конкурентного ринку послуг пасажирських перевезень	2007–2012	5
Четвертий залізничний пакет ЄС. Єврокомісія з транспорту, ухвалюючи цей документ, ставить за мету відкриття внутрішніх ринків залізничних перевезень та проведення низки реформ галузі. Зміни мають торкнутися ключових сфер: стандартів, підвищення якості послуг, структурних реформ і поліпшення професійних навичок персоналу		У числі першочергових завдань документ визначив повне розділення управління інфраструктурою і операторського бізнесу, а також приватизацію залізничних мереж. У підсумку країни ЄС повинні будуть відмовитися від холдингової моделі управління галуззю. Європейське залізничне агентство видаватиме дозволи на використання локомотивів, рухомого складу та єдині сертифікати для операторів ринку. Очікується, що повністю внутрішні ринки пасажирських залізничних перевезень в ЄС відкриються в кінці 2019 р. Зараз відкриті ринки лише Швеції та Великої Британії. У Німеччині, Австрії, Італії, Чехії та Нідерландах – частково	2012 – 2019	7

Джерело: Европейская реформа железных дорог. Три ж/д пакета [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://1430mm.ru>>.

ЄС (середнє значення по 27 країнах)

Джерело: розраховано за даними Євростату та Держстату.

інфраструктури. Специфічні уявлення Комісії ЄС про ефективність управління надскладним економіко-виробничим комплексом, яким є залізничний транспорт, відобразилися у тому, щоб: 1) позбавити залізниці державного втручання, тобто розподілити адміністративні та господарські функції в управлінні залізницями та 2) розділити операторську діяльність і управління інфраструктурою.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники ефективності залізниць світу на основі аналізу всіх організаційних форм реформування залізничного транспорту дійшли висновку – *залізнична транспортна система може бути ефективною лише в разі наявності "ключового гравця"*. Тут у ролі ключового гравця визнається державне управління цією надскладною структурою. Загалом процеси реформування на просторі 1520 відбуваються за різними сценаріями, наприклад, Білорусь дотримується консервативної позиції щодо реформування, залишаючи власні залізниці у держвласності. Російська Федерація запозичує досвід реформування переважно в Німеччині стосовно виокремлення комерційних секторів на залізницях та створення потужного вертикально-інтегрованого холдингу, який уже зараз проводить викуп контрольних пакетів інших компаній, наприклад Вірменських залізничних доріг.

Проте, якщо в перших директивах ЄС (1991–2001 років) організаційну модель управління не було визначено, а до уваги бралися національні особливості організаційних моделей у країнах ЄС (таке розділення було здійснено, наприклад, у Німеччині в межах єдиного холдингу), то четвертий залізничний пакет ЄС 2012 р. має на меті **заборонити холдингову модель** управління залізничним транспортом у країнах ЄС взагалі

та розпочати **масштабну приватизацію залізничних мереж**.

Необхідно зазначити, що сильні країни ЄС (наприклад, Німеччина з холдинговою моделлю управління залізничним транспортом) ігнорують директиви ЄС щодо радикального розділення, з приводу чого Комісією ЄС вже були ініційовані судові процеси. Ще з 2008 р. Брюссель ініціював низку судових процесів практично проти кожного члена ЄС з метою схилити їх до виконання директив. У 2012 р. за ініціати́ви Комісії ЄС відбувся судовий процес проти німецької залізничної компанії Deutsche Bahn, яка активно виступає проти лібералізації. На ньому було визнано, що холдингова організація структури Deutsche Bahn не порушує чинні закони ЄС⁶.

*Водночас аналіз продуктивності залізничного транспорту, проведений автором на основі даних статистики робочої групи стосовно внутрішнього транспорту Європейської економічної комісії ООН за 2010 р.*⁷, показує, що українські залізниці входять у п'ятірку лідерів за такими показниками: продуктивність праці (розрахована як пас*км+т*км на одного робітника), продуктивність вантажних перевезень (розрахована як: 1) т*км на 1 км мережі та 2) т*км на одного робітника) та ефективність транспортного сполучення (розрахована як т*км нетто+пас*км на 1 км мережі), залишаючи позаду майже всі європейські країни. Цей аналіз було проведено за даними, зафіксованими за умов існуючої в Україні

⁶ Гребеник Е. Конец монополий: зачем Европа форсирует приватизацию железных дорог [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://cfts.org.ua/articles/48136>>.

⁷ Производительность на железнодорожном транспорте. Записка Комитета по внутреннему транспорту Европейской экономической комиссии ООН. – Женева, 8–9 ноября 2012 года.

моделі управління залізничним транспортом, в якій розділення на різні компанії, що окремо оперують інфраструктурою та перевізною діяльністю, не передбачалося.

Аналіз директив, спрямованих на організаційні перетворення в галузі (доступ до ринку та інфраструктури – три директиви та один регламент) та які Україні відповідно до Угоди про асоціацію необхідно впровадити у своє законодавство протягом восьми років, наведено в Додатку В.

По-п'яте, у залізничні директиви "вбудовані" норми міжнародного права та інших нормативно-правових актів ЄС. Важливим загальним зауваженням щодо імплементації залізничних директив ЄС є те, що в своєму змісті директиви містять перехресні посилання (тобто побудовані за так званим "принципом матрьошки") на виконання інших зобов'язань, що вже прийняті в ЄС або в інших міжнародних організаціях. Тобто насправді директив і регламентів, інших правил та норм, які необхідно впровадити в Україні, буде набагато більше. Зауважимо, що до деяких технічних стандартів, норм і правил перевезень вантажів та пасажирів, що розроблені в рамках Міжнародних залізничних організацій, Україна вже приєдналась або таке приєднання стоїть на порядку денному, наприклад, у двосторонніх відносинах нашої країни з іншими державами або в міжнародних залізничних організаціях.

Нагадаємо, що інституційна інтеграція (в межах міжнародних та регіональних інституцій) спрямована на гармонізацію насамперед правових систем. Для так званої гармонізації, або зближення, двох залізничних правових систем (перша з них представлена організацією ОТІФ, друга – організацією ОСЗ, до якої входять усі країни простору 1520)⁸ не є обов'язковим впровадження жорстких директив ЄС. Тобто процес поступової гармонізації та адаптації українського законодавства до міжнародних норм поступово впроваджувався і впроваджується.

Так, з метою усунення необхідності переоформлення перевізних документів на прикордонних залізничних передаточних станціях, значного скорочення часу перебування вантажів і збільшення транзитних перевезень у рамках Комітету Організації співробітництва залізниць (ОСЗ) і Міжнародного комітету залізничного транспорту (СІТ) упродовж 2004–2006 рр. було розроблено уніфіковану накладну ЦІМ/УМВС (СІМ/SMGS – англ.), яка була затверджена 1 вересня 2006 р. у рамках Комітету ОСЗ як додаток 22 до СМГС.

⁸ Міжнародні організації, конвенції та багатосторонні угоди в галузі транспорту : в 4-х т. – Т. 3 : Залізничний транспорт. – С. 10, 18.

Постановою Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2009 р. № 1391 встановлено, що під час транзиту вантажів митний контроль за доставкою залізничним транспортом непідакцизних товарів у митниці призначення здійснюється за накладною УМВС (СМГС) або ЦІМ (СІМ), або ЦІМ/УМВС (СІМ/SMGS, ЦІМ/СМГС) та її електронною копією, ідентичною за формою та змістом накладній, що гарантує скорочення часу доставки вантажів і зменшення вартості перевезень за рахунок уникнення переоформлення перевізних документів на кордоні як митного документа та забезпечує правові гарантії клієнтам.

Також Україна приєдналась до Конвенції про міжнародні залізничні перевезення (КОТІФ) від 9 травня 1980 р. та Додатка F до КОТІФ⁹ і відповідно взяла на себе зобов'язання привести технічні стандарти залізничної транспортної галузі у відповідність із міжнародними, що встановлюються Конвенцією про міжнародні залізничні перевезення. Оскільки Україна нещодавно приєдналась до КОТІФ, то практична реалізація приведення технічних стандартів до вимог вказаної Конвенції триватиме до 2015 р.

⁹ КОТІФ діє в Європейському Союзі, оскільки до зазначеного нормативного акту приєднались всі країни – члени ЄС.

Угодою про асоціацію між Україною та ЄС і його державами-членами передбачено поступову економічну інтеграцію України до внутрішнього ринку ЄС, поглиблення участі України в європейських політиках, програмах та агенціях, інтенсифікація взаємодії між Україною та ЄС в усіх сферах двостороннього співробітництва, що пов'язано з процесом широкомасштабної регуляторної адаптації. За таких умов український ринок праці, одержуючи шанс інтегруватися в єдиний європейський простір, матиме не тільки стимули до розвитку (приведення трудового законодавства до вимог ЄС, покращення інвестиційного клімату, підвищення продуктивності праці, зростання конкурентоспроможності національної робочої сили), але й зіткнеться з серйозними викликами і соціально-економічними втратами внаслідок створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС.

У контексті відповіді на новітні загрози щодо незалежності та територіальної цілісності України об'єктивна і нагальна потреба здійснення радикальних змін у безпековому просторі країни не викликає жодного сумніву. Активізація співробітництва з ЄС в усіх сферах двостороннього співробітництва матиме очевидні **позитивні наслідки** для реформування безпекового простору України. Це, зокрема, стосується посилення потенціалу Збройних сил України, силових та інших відомств шляхом:

– забезпечення активнішої участі України у режимі найбільшого сприяння стосовно заснування дочірніх підприємств, філій та представництв юридичних осіб (глава 6 ст. 88).

Важливим у цьому контексті є сприяння розвитку в Україні громадянського суспільства: поширення цінностей і норм громадянського суспільства, що домінують у більшості країн ЄС, формування інститутів громадянського суспільства, ринкової економічної культури і економічних орієнтацій населення. Формування стабільної довіри до основних інститутів держави (ст. 299).

Угодою задекларовано бажання зміцнювати міжлюдські контакти, прагнення посилення мобільності громадян і розвитку співробітництва у сфері міграції. З цієї метою Сторонами взято зобов'язання:

– посилювати діалог та співробітництво з питань міграції, надання притулку та управління кордонами, використовуючи системний підхід та приділяючи увагу законній міграції і співробітництву в боротьбі з незаконною імміграцією, торгівлею людьми, а також ефективному виконанню положень Угоди про реадмісію;

– вжити послідовних кроків до встановлення безвізового режиму для громадян України у відповідний час після створення умов для добре керованого та безпечного пересування людей (преамбула, розділ III ст. 16, 17, 18, 19, 22).

Слід зазначити, що Угодою не передбачено досягнення повної свободи руху робочої сили і створення спільного ринку праці між Україною та ЄС. Тому кардинальних змін на вітчизняному ринку праці, пов'язаних з мобільністю працівників, після підписання Угоди одразу очікувати не слід. Водночас можна очікувати на певні **позитивні наслідки** у цій сфері. Так, Угодою прописано, що існуючі можливості доступу до зайнятості для українських працівників, надані державами-членами згідно з двосторонніми договорами, мають бути збережені та, у разі можливості, покращені, а інші держави-члени повинні вивчити можливість укладання подібних договорів. Також Рада Асоціації зобов'язується розглянути можливість надання інших, більш сприятливих, положень у додаткових сферах, зокрема, можливості доступу до професійного навчання (розділ III ст. 18).

Угодою також визначено умови тимчасової присутності фізичних осіб (основного персоналу, випускників-стажерів, продавців бізнес-послуг, постачальників договірних послуг, незалежних фахівців) для цілей економічної діяльності (ст. 97, 98, 99, 100, 101, 102, 106), що сприятиме удосконаленню системи обліку та управління трудовими міграціями.

Потенційні **переваги** активізації співробітництва у сфері міграції і руху осіб, мобільності працівників і поведінки з ними, а також управління кордонами, на які можна очікувати:

– покращення ситуації у сфері забезпечення прав громадян України на свободу пересування:

а) збільшення кількості виданих громадянам України шенгенських віз, у тому числі багаторазових,

б) зменшення кількості візових відмов громадянам України щодо оформлення шенгенських віз державами – членами ЄС;

– покращення правового становища українських трудових мігрантів і членів їхніх сімей у країнах ЄС, поліпшення можливостей легалізації статусу перебування;

– покращення ситуації у сфері соціального захисту і пенсійного забезпечення українських трудових мігрантів у країнах ЄС;

– переорієнтації довгострокової трудової міграції українських громадян на циркулярну;

– збільшення вхідних потоків мігрантів:

а) трудових мігрантів з країн ЄС – працівників іноземних компаній в Україні,

б) трудових мігрантів з країн СНД – працівників компаній, орієнтованих на співпрацю з країнами ЄС;

– ліквідація різниці між міграційними процедурами в Україні та країнах ЄС, запровадження у діяльність органів державної влади сучасних технологій і підходів до регулювання міграційних процесів.

Лібералізація ЄС візового режиму для України також має потенційні **небезпеки**. Оскільки Україна відстає за рівнем оплати праці, одним із суттєвих ризиків є можливість перетікання кваліфікованих працівників на ринок праці в інших країнах, особливо якщо це буде передбачено секторальними угодами.

Існує загроза певного збільшення впливу з України кваліфікованих працівників, індивідуальних підприємців, а також молоді, яка здобула освіту за кордоном, унаслідок розширення доступу громадян України до нових діючих гнучких схем імміграції громадян третіх країн і членів їхніх сімей у країні ЄС з метою спрощення їхнього працевлаштування як кваліфікованих працівників (Блакитна карта, Червоно-біло-червона карта). Схеми імміграції створені для таких груп мігрантів: особливо висококваліфіковані кадри, фахівці дефіцитних професій, інші ключові фахівці вищої кваліфікації, ключові фахівці – індивідуальні підприємці, випускники вищих навчальних закладів із держав, що не входять до складу ЄС.

Можна також очікувати посилення тенденції виїзду за кордон членів сімей успішних довгострокових трудових мігрантів з метою возз'єднання сімей.

Оскільки в умовах Угоди не передбачається вільного перетікання робочої сили, одним з можливих ризиків підписання Асоціації для вітчизняного ринку праці є збільшення потоків нелегальної трудової міграції до країн ЄС.

Також існує ризик збільшення вхідних потоків мігрантів і біженців з третіх країн – транзитерів до країн ЄС.

Дослідження, присвячені аналізу впливу міграції у східноєвропейських країнах, пов'язаної з розширенням ЄС, доводять вплив міграції (більшою чи меншою мірою) на рівні інфляції, безробіття, ВВП на душу населення та ін. Так, для Польщі еміграція третини мільйона осіб є причиною зниження ВВП приблизно на 1%¹⁰. Загалом у нових країнах-членах ЄС міграція населення у короткостроковому періоді найбільш суттєво вплинула на ВВП Латвії, Литви і Польщі (втрати 1,1–1,8% ВВП), найменш суттєво – Словенії (0,1% ВВП). Однак такі ефекти є короткостроковими, оскільки економіка має властивість пристосовуватися до зниження обсягів робочої сили. Для українського ринку праці не очікується суттєвої хвилі трудової міграції на європейський ринок праці, однак можливі втрати слід враховувати при розробленні державної політики зайнятості, оскільки еміграція висококваліфікованих працівників загострюватиме проблему структурних диспропорцій на національному ринку праці. Оскільки підписання Угоди найімовірніше сприятиме покращенню інвестиційного клімату та збільшить приплив інвестицій до країни, відповідно логічно передбачати загострення проблеми нестачі кваліфікованої робочої сили.

Що стосується позитиву від трудової міграції, то за досвідом країн ЦСЄ, еміграція призводить до збільшення кількості вакансій та зростанню зайнятості. Також за даними досліджень, здійснених Європейською комісією, грошові перекази, що направляються емігрантами з новоінтегрованих країн на батьківщину, становлять значну частину ВВП деяких країн ЦСЄ. Так, у 2008 р. для Естонії цей показник становив 2,6% ВВП, Латвії – 2,5%, Литви 2,1% та 1,3% ВВП для Польщі¹¹.

Потенційні **переваги** далекоюсяжної лібералізації торгівлі послугами, що охоплює всі способи надання послуг, полягають у сприянні розвитку видів економічної діяльності з надання послуг. Існує перспектива розвитку сфери послуг і створення нових робочих місць у таких видах економічної діяльності: послуги транспорту і зв'язку, торгівля і ремонт, готелі і ресторани, діяльність туристичних агентств і операторів, фінансові послуги, надання інформаційних послуг, діяльність у сфері інформаційних технологій і комп'ютерних систем, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, рекламна діяльність і дослідження кон'юнктури ринку, діяльність із працевлаштування.

¹⁰R. Barrell, J. Fitzgerald, R. Riley. EU Enlargement and Migration: Assessing the macroeconomic impacts. – P. 9

¹¹Migration in an enlarged EU: a challenging solution? / by M. Kahanec and K.F. Zimmermann // Economic papers. – March 2009. – P.29

Водночас окремі неперспективні види економічної діяльності з надання послуг збанкрутують або будуть змушені трансформуватися, що може позначитись на кількості зайнятих та розмірах їхньої оплати праці. Існує **ризик** зростання безробіття на ринку праці внаслідок реорганізації суб'єктів економічної діяльності і слабкої соціальної захищеності працівників, насамперед у приватному секторі.

Існує **перспектива** створення нових робочих місць у сільському господарстві, хімічній, харчовій, легкій промисловості, будівництві доріг і комунікації унаслідок лібералізації умов торгівлі та запровадження ЗВТ, що дасть додаткові переваги вітчизняним експортерам на ринку з достатньо високим захистом (лібералізація охоплює понад 97% тарифних ліній, або понад 95% обсягу двосторонньої торгівлі між Україною і ЄС).

Водночас існує **загроза** зростання безробіття на ринку праці внаслідок закриття неконкурентоспроможних і неперспективних виробництв. Скорочення кількості зайнятих насамперед може статися у машинобудуванні (автомобілебудуванні, суднобудуванні, виробництві машин і устаткування).

У результаті реалізації положень Угоди, якими передбачено зниження або скасування мита на імпортні легкові автомобілі, посилюється **ризик** скорочення виробництва легкових автомобілів із відповідним скороченням кількості робочих місць у галузі і зростанням безробіття. При цьому Україна може застосовувати захисні заходи у формі вищої ставки ввізного мита до легкових автомобілів походженням з ЄС, якщо доведе, що за таких умов заподіяно значну шкоду національному товаровиробнику, який виробляє подібний товар. При цьому Україна не зможе застосовувати захисні заходи впродовж першого року. Тому вбачаємо за доцільне рекомендувати провести додаткові консультації з цього питання і прописати захисні чи компенсаційні механізми для працівників галузі (глава 2, ст. 44).

Вагомими **позитивними наслідками** активізації співробітництва у сфері енергоефективності та енергозбереження, на які слід очікувати, є:

- удосконалення енергетичної політики та підвищення енергетичної безпеки країни;
- покращення стану довкілля та якості трудового життя населення;
- збільшення енергоефективності, впровадження екологічно стійких моделей розвитку міст та розвиток інфраструктури їхнього за безпечення;
- залучення приватних інвестицій в енергетичний сектор;
- створення нових робочих місць у енергетиці, транспорті, будівництві, комунальному

господарстві внаслідок реалізації проектів з модернізації енергетичної, транспортної та муніципальної інфраструктури в рамках взаємодії України з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ), Європейським банком з реконструкції та розвитку (ЄБРР),

- збільшення кількості організацій і зростання оплати праці фахівців, які виконують наукові дослідження й розробки, внаслідок збільшення інвестицій у дослідження, пов'язані з захистом довкілля, відновлювальні технології (ст. 338).

Результати дослідження проблем зайнятості населення у новоінтегрованих країнах ЄС свідчать, що виникли й продовжують існувати проблеми конвергенційного зближення параметрів, які характеризують розвиток сфери зайнятості економічних лідерів і аутсайдерів ЄС. Слід зазначити, що через нещодавню світову фінансову кризу процес конвергенції у сфері зайнятості європейських держав уповільнився. Після останніх двох хвиль євроінтеграції ринки праці країн ЦСЄ зазнали певних структурних змін. Загалом можна говорити про збереження у країнах ЦСЄ відносно стабільної ситуації із зайнятістю населення після їхнього входження до ЄС (рис. 3.1).

У галузевому розрізі руйнація зайнятості упродовж перших років після інтеграції до ЄС найгостріше відчувалася у сільському господарстві (насамперед, у Литві, Латвії, Болгарії, Чехії, Угорщині), в обробній промисловості (Румунія, Естонія, Угорщина). Ринки праці новоінтегрованих країн у докризових 2004–2007 рр. характеризувались суттєвим зростанням зайнятості у будівництві. Фінансова криза, що розгорнулася у 2008–2009 рр., змінила цю тенденцію на зворотну, сформувавши найбільшу частку втрачених робочих місць.

У нових країнах – членах ЄС упродовж перших років після інтеграції відбулося зростання зайнятості у більшості секторів сфери послуг. Зокрема, зайнятість найсуттєвіше зросла у таких секторах сфери послуг, як оптова та роздрібна торгівля, готелі та ресторани, транспорт (Словаччина, Польща), фінансове посередництво і нерухомість (Латвія, Литва). Деяке скорочення зайнятості відбулось у секторі державного управління та комунальних послуг (Угорщина, Естонія).

Упродовж останнього десятиліття спостерігається інша важлива тенденція: перемищення виробництв обробної промисловості, особливо в автомобільному секторі, з країн Західної Європи до країн Центральної та Східної Європи. Це один із небагатьох великих виробничих секторів ЄС, де рівень зайнятості виріс за десятиліття і майже весь

за рахунок країн ЦСЄ – держав – членів ЄС, які приєдналися у 2004 р. і 2007 р..

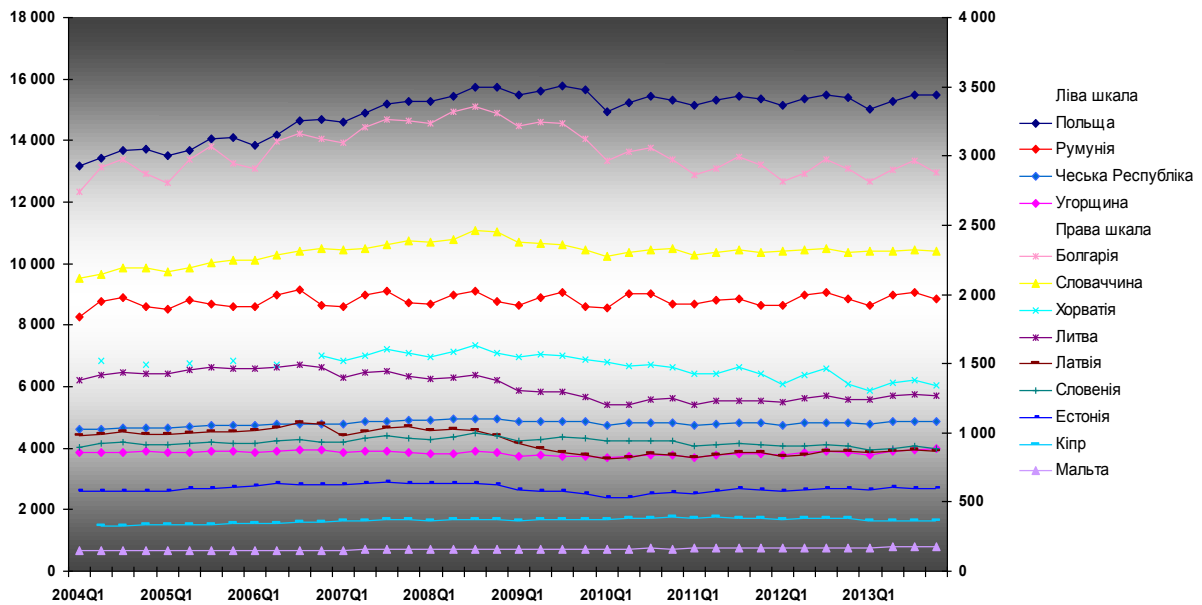
За результатами дослідження можна зробити висновок, що у середньо- та довгостроковій перспективі позитивні наслідки євроінтеграції України для вітчизняного ринку

праці значно перевищуватимуть негативні. Разом із тим на розвиток відносин України з ЄС істотно впливатиме розвиток відносин і співробітництва між Україною, Російською Федерацією й іншими країнами Митного союзу.

Зайнятість населення у новоінтегрованих країнах ЄС* у віці 15–64 роки у 2004–2013 рр., тис. осіб

3.1

рисунок

Примітка: * – п'яте і шосте розширення ЄС: Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія – з 1 травня 2004 р., Болгарія, Румунія – з 1 січня 2007 р., Хорватія - з 1 липня 2013 р.
Джерело: побудовано за даними Євростату: [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>>.

4.1 Рух капіталів

Важливими елементами поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною і ЄС мають стати лібералізація режиму надання фінансових послуг і зняття обмежень на транскордонний рух капіталів. Відповідні положення зафіксовано у підрозділі 6 глави 6 і ст. 145, 146 глави 7 Угоди про асоціацію.

Відповідно до ст. 145 "Рух капіталу" Угоди про асоціацію Україна зобов'язується завершити лібералізацію операцій з капіталом і фінансового рахунку платіжного балансу до рівня лібералізації в ЄС. У цій статті окремо вписані обов'язки сторін щодо забезпечення вільного руху прямих інвестицій, портфельних інвестицій, безперешкодного надання фінансових і торговельних кредитів. Ст. 146 обмежує застосування захисних заходів щодо руху капіталу лише випадками виникнення суттєвих труднощів при реалізації курсової та грошово-кредитної політики на строк, що не перевищує шість місяців.

Підрозділ 6 глави 6 фіксує зобов'язання сторін щодо створення національного режиму для постачальників банківських, страхових та інших видів фінансових послуг, а також забезпечення вільного доступу до ринку через транскордонне надання фінансових послуг.

У міжнародному контексті зняття обмежень на вільний рух капіталів у багатьох випадках не є умовою, обов'язковою для формування зони вільної торгівлі між окремими країнами. У ЄС такі зобов'язання покладаються лише на держави – члени економічного та валютного союзу. В Угоді про асоціацію між Україною та ЄС перспективи членства України в економічному та валютному союзі чітко не окреслені. Крім того, положення щодо беззастережної та повної лібералізації транскордонного руху капіталу між Україною та ЄС відображають застарілі погляди на мобільність капіталу як чинник економічного зростання, а їхнє впровадження може мати вкрай негативні наслідки для економіки України.

Після низки фінансових криз 1990–2000-х років багато економістів визнали, що обме-

ження та регулювання транскордонного руху капіталу посилює стійкість національних фінансових систем до впливу кризових чинників і запобігає формуванню макроекономічних дисбалансів. За результатами дослідження у 150 країнах експерти МВФ встановили, що між фактом наявності в країні контролю за рухом капіталів до глобальної фінансової кризи і фактом падіння виробництва під час кризи існує обернений взаємозв'язок. Тобто уникнення фінансової кризи в основному пов'язується із контролюванням боргових потоків у докризовий період¹².

На Канському саміті "Великої двадцятки", що відбувся 3–4 листопада 2011 р., оприлюднено "Висновки G-20 щодо управління потоками капіталів на основі досвіду окремих країн". У цьому документі зазначається, що заходи з управління потоками капіталів є елементом загальної системи захисту економіки від впливу зовнішніх шоків. За наявності масштабних і волатильних переливів іноземного капіталу заходи з управління потоками капіталів мають доповнювати монетарну, валютно-курсону політику, політику управління валютними резервами і пруденційну політику країни.

В ООН у 2010 р. під керівництвом Нобелівського лауреата Дж.Стігліца підготовлено доповідь Комісії фінансових експертів "Про реформу міжнародної валютно-фінансової системи: уроки глобальної кризи". Експерти ООН обґрунтовують, що нормативи, які регулюють транскордонний рух капіталів у країну, є одними з найважливіших в арсеналі методів із забезпечення макроекономічної стабільності. Держави, які повністю відкрили свої баланси руху капіталів і включилися в лібералізацію фінансових ринків, спираючись на приватне фінансування з міжнародних ринків капіталу, перебувають серед тих, що найбільше постраждали від глобальної кризи.

¹² J. Ostry, A. Ghosh, K. Habermeier, M. Chamon, M. Qureshi, and D. Reinhardt. Capital Inflows: The Role of Controls // IMF Staff Position Note. – 2010. – February 19.

У доповіді зазначається, що лібералізація руху капіталів може призводити до економічної нестабільності, особливо в країнах, що розвиваються. Цей феномен частково пояснюється тим, що потоки капіталів мають тенденцію до циклічності. Інша причина пов'язана з тим, що більша частина циклічного кредитування фінансує споживання, а не інвестиції.

Експерти ООН обґрунтовують, що лібералізація руху капіталів та фінансів, заохочувана торговельними угодами, наражає країни, що розвиваються, на високі ризики, і саме вона сприяла швидкому поширенню кризи у 2008–2009 рр. На думку Дж. Стігліца, розробники Угоди про фінансові послуги у межах ГАТС керувалися передусім вузькими секторальними інтересами, а не прагненнями врахувати ширший контекст проблеми. Ці секторальні інтереси часто не враховують негативного впливу лібералізації на інші аспекти економічної діяльності, а також обмежують здатність держав змінювати системи регулювання і скеровувати їх на досягнення цілей фінансової стабільності, економічного зростання, добробуту споживачів та інвесторів.

Усупереч такій критиці Україна в рамках загальних процедур вступу до СОТ у 2008 р. без застережень приєдналася до Генеральної угоди про торгівлю послугами і взяла на себе зобов'язання щодо забезпечення національного режиму та доступу на ринок у 11 основних секторах послуг, у т.ч. секторах страхування та банківських послуг. Надання національного режиму означає, що в зазначених секторах фінансовим послугам і постачальникам країн СОТ надається режим, не менш сприятливий, ніж вітчизняним послугам чи постачальникам послуг. Такий режим означає можливість розміщення депозитів українських громадян у зарубіжних банках, надання позик резидентами України нерезидентам, здійснення торгівлі цінними паперами з нерезидентами тощо.

Насправді радикальний характер зазначених нововведень був знівельований необов'язковим характером їхнього виконання. Відсутність положень щодо скасування відповідних норм валютного регулювання в Україні у "Плані заходів щодо адаптації економіки України до вимог СОТ", затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.10.2008 р. № 1381-р., та незастосування країнами – членами СОТ належних санкцій за порушення правил ГАТС дозволило Україні тривалий час зберігати базові обмеження на вивіз капіталу резидентами України і транскордонне надання фінансових послуг.

Проте повторне прийняття Україною зобов'язань щодо лібералізації режиму надання

фінансових послуг із країнами ЄС у рамках Угоди про асоціацію з ЄС навряд чи дозволить Україні аналогічним способом загальмувати процес зняття обмежень на вивіз вітчизняного капіталу за кордон у майбутньому.

Спробуємо оцінити обґрунтованість положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у частині лібералізації руху капіталів з огляду на чинні міжнародні договори ЄС з іншими країнами. З 1998 р. ЄС укладено 13 угод про асоціацію, торгівлю та економічне партнерство з країнами, вступ яких до ЄС не передбачався, переважно з країнами Північної Африки, Близького Сходу та Латинської Америки. Перелік країн, з якими укладено такі угоди, наведено у табл. 4.1.

Слід зазначити, що у 2004–2010 рр. угоди про стабілізацію та асоціацію були також підписані з Македонією, Боснією та Герцеговиною, Албанією, Сербією та Чорногорією. Але в таких угодах було чітко окреслено перспективи членства у ЄС цих країн, і спиралися вони на масовану фінансову допомогу ЄС. Угоди про стабілізацію та асоціацію стали нормативно-правовим інструментарієм реалізації політики ЄС по відношенню до західних Балкан під назвою "Процес стабілізації та асоціації" – *SAP*. Кінцевою метою політики *SAP* було проголошено повноцінне членство країн західних Балкан у ЄС.

Як свідчать дані табл. 4.1, із тринадцяти угод про асоціацію та вільну торгівлю, де відсутні положення щодо перспектив членства в ЄС, лише чотири угоди передбачали лібералізацію режиму транскордонного руху капіталів з ЄС. Причому всі чотири країни, які взяли на себе відповідні зобов'язання, – Південна Корея, Ізраїль, Мексика та Ліван порівняно з Україною мають значно розвиненіші фінансові ринки і вищий рівень економічного розвитку. Обсяг ВВП на душу населення в Україні за ПКС валют у 2013 р. становив приблизно 7,4 тис. дол. Для порівняння: у рік підписання угоди з ЄС ВВП на душу населення за ПКС у Південній Кореї становив 30,9 тис. дол., в Ізраїлі – 22,2 тис. дол., у Мексиці – 11,2 тис. дол., у Лівані – 10,6 тис. дол.

Угоди про асоціацію та вільну торгівлю, укладені ЄС із Марокко, Йорданією, Єгиптом, Тунісом, Алжиром, Південною Африкою, Чилі, Перу, Колумбією та країнами Центральної Америки, передбачали лібералізацію ПІІ при збереженні обмежень на набуття зовнішніх активів/зобов'язань в інших формах (див. табл. 4.1). Тобто вказані країни виявили готовність створити максимально сприятливі умови на своїй території лише для прямих іноземних інвесторів. Фінансові та портфельні інвестиції нерезидентів з ЄС, а також порядок набуття

резидентами зовнішніх активів, відмінних від ПІІ, мали регулюватися відповідно до національного законодавства цих країн.

Слід зазначити, що на момент укладення угод із ЄС Чилі, Колумбія, Перу, Панама та Коста-Рика мали рівень ВВП на душу населення вищий, ніж Україна, проте не брали на себе зобов'язань щодо лібералізації руху портфельних та фінансових інвестицій. Так, у Колумбії та Перу ВВП на душу населення перевищував 11 тис. дол., у Панамі становив 15,4 тис. дол., у Коста-Риці – 12,5 тис. дол., у Чилі – 10,5 тис. дол. за ПКС.

Для графічного зображення залежності лібералізації (обмеження) транскордонного руху капіталів від рівня доходів згрупуємо всі країни, які уклали угоди з ЄС, за рівнем ВВП на душу населення. Відповідні значення ВВП відкладемо

на осі абсцис. А на осі ординат значення 1 отримають країни, які лібералізували режим руху капіталів з ЄС, а значення -1 – країни, які зберегли діючі в них обмеження і зобов'язалися лібералізувати лише потоки ПІІ.

Як видно з рис. 4.1, Україна займає аномальне положення, оскільки рівень її економічного розвитку не відповідає об'єктивним можливостям ефективно управляти потоками міжнародних капіталів. За рівнем лібералізації, якого повинна досягти наша країна, Україна перебуває в одному ряду з Південною Кореєю, Ізраїлем, Мексикою та Ліваном. Усі країни з аналогічним до українського рівнем економічного розвитку не брали на себе зобов'язань щодо забезпечення вільного перетікання капіталів з національного ринку до ЄС (ці країни на графіку позначені нижче нульової осі).

Чинні міжнародні угоди ЄС про асоціацію і торгівлю та режим регулювання транскордонного руху капіталів за цими угодами

4.1

ТАБЛИЦЯ

Країна	Назва угоди	Рік підписання	Положення угод у частині регулювання руху капіталу
Туніс	Угода про асоціацію	1998	Вільний рух тільки прямих іноземних інвестицій (ПІІ), консультації щодо лібералізації руху капіталів
Південна Африка	Угода про торгівлю, розвиток і співробітництво	2000	Вільний рух тільки ПІІ, консультації щодо лібералізації руху капіталів, недопущення втечі капіталу резидентів під виглядом поточних операцій
Ізраїль	Угода про асоціацію	2000	Повна лібералізація транскордонного руху капіталів
Мексика	Угода про економічне партнерство, політичну координацію і співпрацю	2000	Гарантії взаємного зняття обмежень на рух капіталів, можливість їх збереження у певних сферах
Марокко	Угода про асоціацію	2000	Вільний рух тільки ПІІ, консультації щодо лібералізації руху капіталів
Йорданія	Угода про асоціацію	2002	Вільний рух тільки ПІІ, консультації щодо лібералізації. Набуття зовнішніх активів резидентами Йорданії регулюється нац. законодавством
Чилі	Угода про асоціацію	2002	Вільний рух тільки ПІІ
Єгипет	Угода про асоціацію	2004	Вільний рух тільки ПІІ, консультації щодо лібералізації руху капіталів
Алжир	Угода про асоціацію	2005	Вільний рух тільки ПІІ, консультації щодо лібералізації руху капіталів
Ліван	Угода про асоціацію	2006	Вільний рух капіталів у формі ПІІ, портфельних інвестицій, транскордонного надання фінансових послуг
Південна Корея	Угода про вільну торгівлю	2011	Вільний рух капіталів у формі ПІІ, пайових портфельних інвестицій, фінансових і комерційних кредитів
Гондурас, Нікарагуа, Панама, Ель Сальвадор, Гватемала, Коста-Рика	Угода про асоціацію між Центральною Америкою і ЄС	2012	Вільний рух тільки ПІІ
Колумбія, Перу	Угода про асоціацію	2013	Вільний рух тільки ПІІ, консультації щодо лібералізації руху капіталів

Джерело: складено авторами за даними Європейської комісії: [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/index_en.htm>.

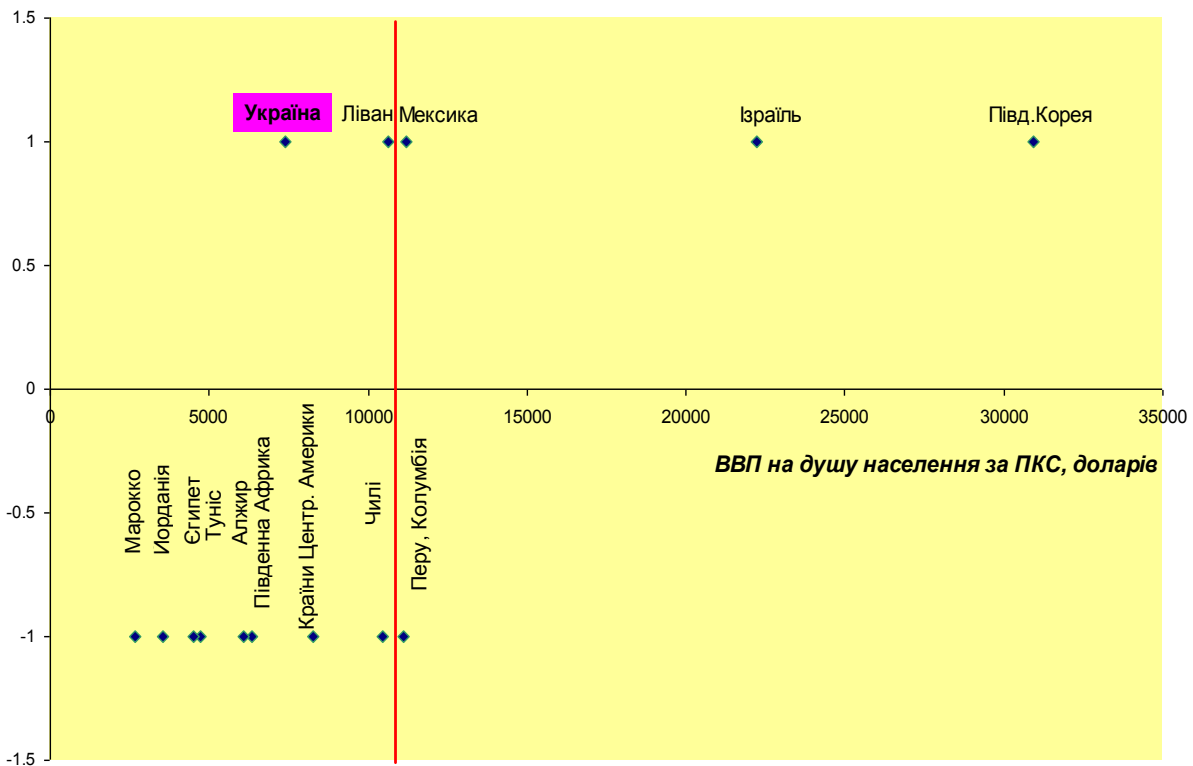

Рис. 1. Лібералізація руху капіталів з ЄС в залежності від рівня середньодушових доходів країн

Джерело: авторська розробка на основі угод відповідних країн з ЄС і даних МВФ, наведених у World Economic Outlook Database.

Положення Угоди про асоціацію/ЗВТ з ЄС із зазначеними країнами представлені у вставці 1. Примітно, що в угодах ЄС з Південною Африкою та Йорданією викладено такі застереження: "Південна Африка вживає необхідних заходів для недопущення впливу капіталу резидентів під виглядом здійснення поточних операцій"; "вплив йорданського капіталу до ЄС, крім прямих інвестицій, регулюється законодавством Йорданії".

Таким чином, зважаючи на уроки міжнародного досвіду, Україна має вагомий підстави домагатися збереження діючого режиму регулювання надання фінансових послуг та зміни редакції ст. 145, 146 Угоди про асоціацію. У цих статтях варто відобразити зобов'язання сторін забезпечити вільний рух прямих інвестицій та прибутків від таких інвестицій. А зобов'язання щодо лібералізації руху портфельних інвестицій, фінансових позик та інших інвестицій для України можуть бути відображені лише як перспективні.

У рамках чинної нормативно-правової бази України регулювання впливу національного капіталу за кордон (нагромадження

зарубіжних активів резидентами України) здійснюється переважно на основі ліцензування Національним банком. Ліцензування забезпечує вибірковий підхід до нагромадження зарубіжних активів резидентами та перешкоджає масовому виведенню фінансових ресурсів з України.

Слід враховувати, що інституційні та макрофінансові чинники у вітчизняній економіці спрацьовують як фактори виштовхування національного капіталу з України. А тому зняття юридичних перепон для зарубіжних інвестицій резидентів із високою ймовірністю призведе до масового впливу національного капіталу за кордон, що шукатиме "тихих гаваней" у ЄС на тлі політичної та економічної нестабільності в Україні, недостатнього ступеня захисту прав власності й бізнесу, стійкої недовіри до дій влади, надвисокого рівня бюрократизму та корупції, вузького внутрішнього ринку та незначного платоспроможного попиту, високого рівня тінізації вітчизняного бізнесу, нерозвиненості фондового ринку в Україні.

Вставка 1. Регулювання транскордонного руху капіталів відповідно до угод про асоціацію та вільну торгівлю, укладених ЄС у 1998–2013 рр.

Туніс (1998)

Гарантії вільного руху прямих інвестицій та їхніх вкладень у підприємства, створені відповідно до чинного законодавства, а також вільного руху прибутків від таких інвестицій та їхньої ліквідації (ст. 34).

Проведення консультацій з питань сприяння та досягнення повної лібералізації руху капіталів між Тунісом і ЄС (ст. 34).

Можливість запровадження обмежень на поточні операції з фіксованим терміном дії у випадку виникнення серйозних труднощів з платіжним балансом (ст. 35).

Південна Африка (2000)

Гарантії вільного руху прямих інвестицій та їхніх вкладень у підприємства, створені відповідно до чинного законодавства, а також вільного руху прибутків від таких інвестицій та їхньої ліквідації (ст. 33).

Проведення консультацій з питань сприяння та в кінцевому підсумку – досягнення лібералізації руху капіталів між Південною Африкою та ЄС (ст. 33).

Південна Африка вживає необхідних заходів для недопущення відпливу капіталу резидентів під виглядом здійснення поточних операцій (ст. 32).

Можливість запровадження обмежень на поточні операції з фіксованим терміном дії у випадку виникнення труднощів з платіжним балансом (ст. 33).

Марокко (2000)

Гарантії вільного руху прямих інвестицій та їхніх вкладень у підприємства, створені відповідно до чинного законодавства приймаючої країни, а також вільного руху прибутків від таких інвестицій та їх ліквідації (ст. 34).

Проведення консультацій з питань сприяння лібералізації руху капіталів між Марокко і ЄС (ст. 34).

Можливість запровадження обмежень на поточні операції з фіксованим терміном дії у випадку виникнення труднощів з платіжним балансом (ст. 35).

Йорданія (2002)

Гарантії вільного руху прямих інвестицій між ЄС і Йорданією (ст. 49).

Відплив йорданського капіталу до ЄС, крім прямих інвестицій, регулюється законодавством Йорданії (ст. 49).

Проведення консультацій з питань досягнення повної лібералізації руху капіталів між Йорданією та ЄС після виконання необхідних умов (ст. 49).

Чилі (2002)

Гарантії вільного руху прямих інвестицій та їх вкладень у підприємства, створені відповідно до чинного законодавства приймаючої країни, а також вільного руху прибутків від таких інвестицій та їх ліквідації (ст. 165).

Можливість запровадження обмежень на операції з капіталом строком до одного року у випадку виникнення труднощів із проведенням монетарної політики і з управлінням обмінним курсом (ст. 166).

Єгипет (2004)

Гарантії вільного руху прямих інвестицій та їх вкладень у підприємства, створені відповідно до чинного законодавства приймаючої країни, а також вільного руху прибутків від таких інвестицій та їх ліквідації (ст. 32).

Проведення консультацій з питань сприяння та досягнення лібералізації руху капіталів між Єгиптом і ЄС після виконання необхідних умов (ст. 32).

Можливість запровадження обмежень на поточні операції з фіксованим терміном дії у випадку виникнення труднощів з платіжним балансом (ст.35).

Алжир (2005)

Гарантії вільного руху прямих інвестицій та їхніх вкладень у підприємства, створені відповідно до чинного законодавства приймаючої країни, а також вільного руху прибутків від таких інвестицій та їх ліквідації (ст. 39).

Проведення консультацій і співробітництво у справі створення необхідних умов для сприяння лібералізації руху капіталів між Алжиром і ЄС (ст. 39).

Можливість запровадження обмежень на поточні операції з фіксованим терміном дії у випадку виникнення труднощів з платіжним балансом (ст. 40).

**Центральна Америка – Гондурас, Нікарагуа,
Панама, Коста-Рика, Гватемала, Ель Сальвадор (2012)**

Гарантії вільного руху прямих інвестицій та їх вкладень у підприємства, створені відповідно до чинного законодавства приймаючої країни, а також вільного руху прибутків від таких інвестицій та їх ліквідації (ст. 206).

Можливість запровадження обмежень на операції з капіталом строком до одного року у випадку виникнення труднощів із проведенням монетарної політики і з управлінням обмінним курсом (ст. 207).

Колумбія, Перу (2013)

Гарантії вільного руху прямих інвестицій та їх вкладень у підприємства, створені відповідно до чинного законодавства приймаючої країни, а також вільного руху прибутків від таких інвестицій та їх ліквідації (ст. 169).

Проведення консультацій з питань лібералізації фінансового рахунку і забезпечення вільного руху капіталів (ст. 171).

Можливість запровадження обмежень на операції з капіталом строком до одного року у випадку виникнення труднощів з проведенням монетарної політики і з управлінням обмінним курсом (ст. 170).

Мексика (2000)

Гарантії прогресивного і взаємного зняття обмежень на вільний рух капіталів між Мексикою і ЄС. Можливість збереження обмежень у сферах, пов'язаних з національною безпекою, обороною і цілями державної політики (розд. 4, ст. 9).

Можливість запровадження обмежень на операції з капіталом у випадку виникнення труднощів з проведенням монетарної політики і з управлінням обмінним курсом (розд. 4, ст. 9).

Ізраїль (2000)

Гарантії відсутності будь-яких обмежень для руху капіталів між Ізраїлем і ЄС, а також відсутності дискримінації за ознакою резидентності чи національності при інвестуванні капіталів (ст. 31).

Можливість запровадження обмежень на операції з капіталом строком до шести місяців у випадку виникнення труднощів із проведенням монетарної політики і з управлінням обмінним курсом (ст. 40).

Ліван (2006)

Гарантії відсутності обмежень на транскордонний рух капіталів у формі прямих інвестицій (включаючи нерухомість), надання фінансових послуг чи допуску цінних паперів до ринку капіталів (ст. 33).

Можливість запровадження обмежень на поточні операції у випадку виникнення серйозних труднощів з платіжним балансом (ст. 34).

Південна Корея (2011)

Гарантії вільного руху капіталів у формі прямих інвестицій, пайових портфельних інвестицій, фінансових і комерційних кредитів (ст. 8.2).

Лібералізація режиму торгівлі фінансовими послугами (ст. 7.37).

Джерело: вибірка авторів з відповідних угод про асоціацію та вільну торгівлю.

Згідно з нашими оцінками повна лібералізація операцій з капіталом між Україною та ЄС мала б такі негативні наслідки:

- звуження фінансової бази для фінансування продуктивних інвестицій в економіці України внаслідок впливу національних заощаджень на фінансові ринки країн ЄС;

- зменшення частки внутрішніх депозитів у структурі пасивної бази банків України внаслідок зменшення пропозиції вільних позичкових коштів вітчизняним бізнесом і населенням, що підвищуватиме нестійкість фінансового стану банків та їхню залежність від зовнішнього фінансування;

- скорочення податкової бази та збільшення дефіциту державного бюджету, які зумовлюватимуться посиленням впливом національного капіталу за кордон і гальмуванням економічної активності;

- підвищення попиту на іноземну валюту в зв'язку з конвертацією частини національних заощаджень в іноземну валюту та їхнім переведенням у європейські банки чи спрямуванням на придбання цінних паперів емітентів ЄС;

- тиск на платіжний баланс України гігантського впливу вітчизняного капіталу за

кордон, що загострюватиме проблеми з міжнародною ліквідністю країни.

Досвід Росії дає нам унікальну можливість відслідкувати наслідки зняття обмежень на зарубіжні інвестиції резидентів в умовах монополізованої економіки з недієздатною правовою системою та корумпованим державним апаратом. У Росії основні адміністративні обмеження для вкладення вітчизняних капіталів за кордон було знято, починаючи з 1 липня 2006 р. У результаті обсяги впливу російського капіталу/суми накопичення зовнішніх активів підприємствами, банками і домогосподарствами помітно збільшилися (табл. 4.2). Так, якщо у 2004 р. приріст зовнішніх активів зазначених секторів становив 42 млрд дол., у 2005 – 68 млрд, то у 2006 – вже 80 млрд, у 2007 – 119 млрд, а у 2008 – 237 млрд дол. (на показниках 2008 р. позначився також і вплив світової кризи). Суми приросту зовнішніх активів резидентів РФ стабілізувалися у 2009–2010 рр., а з 2011 р. знову почали збільшуватися. У 2013 р. Росія досягла своєрідного рекорду – лише за шість місяців обсяги впливу національного капіталу сягнули 132 млрд дол.

Відносні показники втечі російського капіталу також відображають несприятливу картину. Так, у 2004 р. приріст зовнішніх активів

банків, підприємств і домогосподарств становив 21% експорту товарів і послуг, у 2005 р. – 25%, а у 2006 р. – 24% експорту. У 2007 р. приріст зовнішніх активів збільшився до 31% експорту, а в 2008 р. – до 45% експорту. В I півріччі 2013 р. зафіксовано відплив капіталу на рівні 46% експорту.

Якщо порівняти обсяги відпливу національних капіталів з Росії та з України, то позиція Україна, яка зберегла систему валютного контролю, більш вигідна. Так, у 2006–2007 рр. відносні показники приросту зовнішніх активів банків, підприємств і домогосподарств в Україні навіть перевищували відповідні показники Росії (табл. 4.3). У відсотках до експорту товарів і послуг у 2006 р. відплив капіталу становив 31% в Україні та 24% у Росії. Проте вже у 2008 р. відмінності між лібералізованою російською фінансовою системою та нелібералізованою українською стали разючими. У кризовому 2008 р. відплив капіталу з Росії сягнув 45% експорту, а з України – 28% експорту. У 2011 р. резиденти Росії вивели капіталу на суму, еквіваленту 25% експорту, а резиденти України – 12% експорту, у 2012 р. – 20% і 12% експорту відповідно.

Доходи від експорту паливно-енергетичних ресурсів дають змогу Росії утримуватися на плаву, пом'якшуючи наслідки масового відпливу капіталів. На жаль, економіка України не має такого ж запасу міцності для проведення експериментів з лібералізацією потоків капіталу. Платіжний баланс України є хронічно дефіцитним, а обсяг міжнародних резервів не

досягає навіть мінімально допустимих значень. Дефіцит поточного рахунку становив 8,4% ВВП у 2012 р. та 9% ВВП у 2013 р. Міжнародні резерви України на 1 березня становили 15,5 млрд дол., що дорівнює 2,2 місяців імпорту та 23,6% короткострокового зовнішнього боргу України (за мінімально допустимого рівня в 100%).

Для порівняння: лібералізацію руху капіталів Росія розпочала, маючи міжнародні резерви в обсязі 250,6 млрд дол., що перевищував річний імпорт товарів і послуг в 1,5 рази. Нині міжнародні резерви РФ становлять 493,3 млрд дол., що в еквіваленті дорівнює 13 місяцям імпорту товарів і послуг.

У Казахстані Концепцію лібералізації валютного режиму було прийнято у 2002 р. після зміцнення валютно-фінансової позиції країни та формування сприятливого інвестиційного клімату. Так, у рейтингу *Doing Business* Світового банку за останні 10 років Казахстан займав місце, на 40–60 позицій краще, ніж Україна (зокрема, у 2013 р. Україна посідає 112 місце, а Казахстан – 50 місце серед 189 країн).

Тобто вихідні умови для лібералізації руху капіталів в Україні – досить несприятливі. Лібералізація режиму відпливу національного капіталу за збереження несприятливого інвестиційного клімату та загострення ситуації з міжнародною ліквідністю і платоспроможністю країни з високою ймовірністю дестабілізуватиме зовнішній сектор і знекровлюватиме економіку України.

Відплив російського капіталу за кордон (вкладення резидентів РФ – банків, підприємств і домогосподарств у зовнішні активи) у період 2004–2013 рр.

4.2

ТАБЛИЦЯ

Показник	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	I півріччя 2013
Приріст зовнішніх активів, млрд дол.	42	68	80	119	237	65	66	141	119	132
Приріст зовнішніх активів, % ВВП	7.1	8.9	8.1	9.2	14.3	5.3	4.3	7.4	5.9	13.2
Приріст зовнішніх активів, % експорту	20.6	25.2	23.9	30.5	45.4	19.0	14.8	24.6	20.2	46.3

Джерело: розрахунки ДУ "Інститут економіки і прогнозування НАНУ" за даними Платіжного балансу Російської Федерації.

Порівняння відпливу національних капіталів з Росії та України у 2006–2012 рр., % експорту товарів і послуг

4.3

ТАБЛИЦЯ

Показник	2006		2007		2008		2009		2011		2012	
	Росія	Україна	Росія	Україна	Росія	Україна	Росія	Україна	Росія	Україна	Росія	Україна
Приріст зовнішніх активів	23.9	30.5	30.5	36.9	45.4	27.9	19.0	20.2	24.6	11.7	20.2	11.7

Джерело: розрахунки Інституту економіки і прогнозування НАН України за даними платіжних балансів України та Російської Федерації.

Крім того, суперечливими й нелогічними виглядають наміри Уряду лібералізувати операції з капіталом платіжного балансу у взаємовідносинах з ЄС при встановленні нових обмежень на поточні операції, які Україна як член МВФ зобов'язалася повністю лібералізувати ще у 1994 р. Ідеться про обов'язковий продаж частини валютного виторгу експортерами, вимогу продажу всіх валютних надходжень юридичних і фізичних осіб-підприємців з-за кордону, обов'язкову конвертацію валютних переказів з-за кордону на користь фізичних осіб. У цьому контексті виникає логічне запитання: чи витримає платіжний баланс України навантаження масового виведення вітчизняного капіталу за кордон, якщо нині валютно-фінансові баланси України не дають змоги підтримувати ліберальний режим навіть для здійснення поточних операцій?

Оцінюючи сильні та слабкі сторони Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, слід вказати на високу ймовірність інтенсифікації припливу європейського капіталу до реально-го сектора економіки України у випадку її підписання. Становлення режиму вільної торгівлі з європейськими країнами, ймовірно, збільшить обсяги ПІІ в економіку України. Руйнування кредитних пірамід і розрив цінових бульбашок під час глобальної фінансово-економічної кризи, переобтяженість боргами європейських урядів і жорстке регулювання діяльності фінансових установ у ЄС змушуватиме фінансовий капітал країн ядра ЄС шукати нові ніші та сфери прикладання на міжнародних ринках. У цьому контексті лібералізація торговельних операцій між Україною та ЄС у поєднанні зі значним потенціалом розвитку сільського господарства, харчової промисловості, енергетики та окремих виробництв переробної промисловості України створюють сприятливі можливості для залучення європейського інвестиційного капіталу.

Проте, як показано вище, передчасна лібералізація операцій з капіталом для резидентів України з високою ймовірністю призведе до відпливу національних заощаджень за кордон, посилюватиме ступінь нестійкості банківського сектора і дестабілізуватиме ситуацію із зовнішньою ліквідністю та платоспроможністю країни.

З урахуванням викладених обґрунтувань вважаємо, що підрозділ 6 глави 6 і ст. 145, 146 глави 7 проекту Угоди про асоціацію у частині лібералізації транскордонного руху капіталів та надання фінансових послуг підлягають суттєвому коригуванню. Україна має більш послідовно й наполегливо відстоювати власну позицію, спираючись на чинні міжнародні стандарти і фахові оцінки реалізації різних варіантів співробітництва з ЄС. У зазначених статтях доцільно відобразити зобов'язання сторін

забезпечити вільний рух прямих інвестицій та репатріації прибутків від таких інвестицій. А положення щодо лібералізації руху портфельних інвестицій, фінансових позик та інших інвестицій для резидентів України можуть бути відображені лише як перспективні. Наразі відповідні процеси повинні регулюватися національним законодавством України.

Таким чином, ст. 145 "Рух капіталу" проекту Угоди про асоціацію має бути викладена у такій редакції: "Сторони надають гарантії вільного руху прямих інвестицій та їх вкладень у підприємства, створені відповідно до чинного законодавства приймаючої країни, а також вільного руху прибутків від таких інвестицій та можливість їхньої ліквідації".

Відплив капіталу резидентів України до країн ЄС, крім прямих інвестицій, регулюється національним законодавством України".

Відповідно до зазначених положень варто відкоригувати і положення підрозділу 6 глави 6 проекту Угоди про асоціацію, де зафіксовано зобов'язання сторін щодо створення національного режиму для постачальників фінансових послуг, а також забезпечення вільного доступу до ринку через транскордонне надання фінансових послуг.

При цьому Україні не варто виключати можливість поступової лібералізації руху національного капіталу в майбутньому в міру створення об'єктивних передумов для таких змін у національній економіці. У середньостроковій перспективі зняття юридичних перепон для зарубіжних інвестицій резидентів виглядатиме логічним і обґрунтованим при вирішенні таких завдань: формуванні сприятливого інвестиційного клімату, зміцненні валютно-фінансової позиції держави, становленні ефективної системи державного управління та підвищенні якості ринкових інститутів в економіці України. Тому ст. 145 Угоди про асоціацію доцільно доповнити положенням такого змісту: "Сторони проведуть консультації з питань лібералізації фінансового ринку та забезпечення вільного руху капіталів між Україною та ЄС".

4.2 Фінансові інститути і фінансові ринки

Зважаючи на те, що адаптація українського законодавства до норм та нормативів ЄС у сфері надання фінансових послуг та банківського управління ведеться вже майже двадцять років¹³, можна констатувати, що фінансове за-

¹³ Першим документом щодо правової адаптації була укладена в 1994 р. Угода про співробітництво і партнерство. В рамках гармонізації законодавчої бази були внесені зміни в такі Закони України, що підлягають адаптації, як "Про страхування", "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні", "Про Національну

конодавство, особливо в банківській сфері, значною мірою відповідає основним нормам ЄС (додаток Г).

Інтеграція до ЄС прискорить необхідність виконання вимог стандартів Базельських угод про капітал, зокрема Базеля II і Базеля III, та відповідних Директив ЄС, сприятиме прискоренню процесів вдосконалення існуючих механізмів регулювання діяльності банківських установ України і розширенню перспектив залучення іноземних кредитних ресурсів. При цьому слід звернути увагу на те, що досягнення вимог Базельських угод та директив ЄС є доволі складним завданням, а виконання частини з них може мати і неоднозначні наслідки. Наприклад, вимога гарантування вкладів населення у розмірі 100 тис. євро може бути виконана лише декларативно, а виконання вимоги щодо якості регулятивного капіталу та мінімального рівня його достатності (10% в Україні проти 8% у ЄС) може призвести до погіршення стану капіталізації банків.

На сьогодні Україна має відставання щодо впровадження рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду, тоді як ситуація, що склалася в банківській системі, об'єктивно вимагає прискорення впровадження міжнародних стандартів регулювання діяльності банків. Відставання у впровадженні Базеля II і Базеля III виступає стримуючим чинником розвитку банківської системи та негативно впливає на її стійкість і конкурентоспроможність.

У вересні 2010 р. Базельський комітет з банківського нагляду погодив стандарти капіталу Базель III, що передбачають поетапне підвищення вимог до мінімального розміру капіталу, зміну порядку його розрахунку (в тому числі виключення з нього деяких інструментів), створення контрциклічного буфера капіталу, підвищення вимог до системно значущих фінансових інститутів і введення двох міжнародних стандартів ліквідності. Остаточний строк впровадження стандартів Базеля III – 2019 р. Для адекватного пристосування українських банківських установ до нових тенденцій необхідно впровадити в повному обсязі вимоги Базеля I (в частині ринкового ризику) та Базеля II з одночасною імплементацією найбільш суттєвих нововведень Базеля III.

Стандарти ЄС передбачають досить високі вимоги до якості корпоративного управління у фінансових установах. Методичні рекомендації НБУ щодо вдосконалення корпоратив-

---

депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні", "Про банки і банківську діяльність", "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні", "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг", "Про недержавне пенсійне забезпечення", "Про захист прав споживачів", "Про цінні папери та фондовий ринок", "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб".

ного управління в банках України побудовані на основі Принципів ОЕСР щодо корпоративного управління, поряд із цим окремі рекомендації тісно пов'язані з чинним законодавством, а саме з вимогами Законів України "Про банки і банківську діяльність" та "Про акціонерні товариства" (додаток Д). Враховуючи стан проблеми з якістю корпоративного управління в банках України, практична імплементація стандартів ЄС у цьому питанні здатна забезпечити певні позитивні зрушення в плані зниження системних ризиків у банківському секторі.

Слабка інтеграція вітчизняного фінансового ринку в міжнародний та нерозвинена фінансова інфраструктура – у разі збільшення відкритості – роблять фінансовий ринок уразливим за багатьма позиціями: щодо припливу спекулятивного іноземного капіталу, імпорту криз, посилення залежності від міжнародних фінансових організацій тощо. Однією з проблем зближення з ЄС є також різні макроекономічні умови, в яких перебувають Україна та більшість країн – членів ЄС. З одного боку, низькі макроекономічні показники в Україні (ВВП на душу населення, рівень заробітної плати), з іншої – невідповідний розвиток фінансових ринків (капіталізація банків, умови надання фінансових послуг, ліквідність фінансових ринків, обсяги надання фінансових послуг, можливість одержання фондування тощо) ставлять вітчизняні фінансові компанії в нерівні умови з європейськими, що приходять на український фінансовий ринок.

Відкриття фінансового ринку України несе в собі певні ризики, пов'язані з можливим припливом іноземного капіталу у вигляді як прямих, так і портфельних інвестицій. Насамперед у зоні ризику може опинитися валютний ринок України. В умовах можливого припливу великих обсягів інвестицій валютний курс гривні опиниться під тиском ревальваційних процесів¹⁴. Обсяги припливу іноземного капіталу протягом 2015–2016 рр. можуть бути суттєвими: так, досвід Польщі, яка спочатку також підписала угоду про асоційоване членство з ЄС, а потім стала членом Євросоюзу,

---

¹⁴ Такий досвід Україна вже мала у 2007 р., коли приплив іноземного капіталу порівняно з попереднім 2006 р. зріс майже у 3,5 раза. Зокрема, якщо сальдо рахунку операцій з капіталом та фінансових операцій у 2006 р. дорівнювало 4025 млн дол., то у 2007 р. це сальдо вже становило 16193 млн дол. Конвертація іноземної валюти на внутрішньому валютному ринку сприяла ревальвації гривні майже на 8%, що стало однією з причин зростання негативного сальдо рахунку поточних операцій з мінус 1617 млн дол. у 2006 р. до мінус 5272 млн дол., тобто від'ємне сальдо зросло у 4 рази. Незважаючи на те, що НБУ проводив валютні інтервенції на міжбанківському ринку з метою підтримки курсу гривні, негативне сальдо рахунку поточних операцій продовжувало зростати і у 2008 р. становило мінус 12763 млн дол.

показує, що загалом за 2003–2012 рр. у країну надійшло 101,9 млрд євро (в основному, це прямі інвестиції, які спрямовувалися ЄС на модернізацію інфраструктури Польщі, підтримку наукових досліджень, розвиток малого бізнесу, фінансування освіти тощо¹⁵). Стосовно ж припливу портфельних інвестицій очікувати великих обсягів після підписання Угоди не варто.

Відповідно до змісту редакції економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачається повне впровадження положень численних євродиректив у сфері цінних паперів протягом чотирьох років з моменту набрання Угодою чинності. Імплементация європейських норм, зокрема на фондовому ринку, не лише потребує певного часу, а й буде пов'язана з численними складнощами для суб'єктів ринку та регулятора.

Так, за результатами проведеної оцінки за принципами (IOSCO, The International Organization of Securities Commissions, Міжнародної організації комісій з цінних паперів¹⁶), які оприлюднила Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України, відповідність української законодавчої бази високим стандартам регулювання ринку цінних паперів, визаним у всьому світі, досить низька (додаток Е). До цього слід додати потребу в забезпеченні адекватності міжнародним підходам українського правового поля загалом, а також судової, регуляторної, фіскальної систем – без цього неможливо *сформуванню довіри як у зовнішніх, так і у внутрішніх інвесторів*.

Отже, оцінюючи ризики та перспективи активізації інтеграційних процесів України з ЄС для фінансового сектора України, необхідно зазначити, що його розвиток потребує серйозних зрушень, і ця потреба є об'єктивною. У разі підписання Угоди є можливість забезпечити інтенсивнішу та якіснішу конвергенцію з європейською політикою розвитку і регулювання фінансових ринків. З іншого боку, щоб забезпечити реальну якість таких масштабних перетворень, головним завданням державної політики є запобігання небезпеці подальшого закріплення несприятливого профілю національного фінансового посередництва як механізму обслуговування припливів іноземного капіталу та звуження суверенітету в питаннях монетарної політики.

¹⁵ Молдован А. Интеграция в ЕС: опыт Польши и вызовы для Украины // Зеркало недели. – 2013. – 29 сентября.

¹⁶ Нові Принципи IOSCO було сформовано у червні 2010 р. Усього організацією визначено 38 принципів регулювання фондового ринку, які об'єднані у дев'ять категорій. Ці критерії дають змогу оцінити відповідність системи регулювання фондового ринку трьом цілям: захисту інвесторів, забезпеченню функціонування справедливого, ефективного та прозорого ринку та зниженню системних ризиків.

4.3 Валютна інтеграція

Одним із пріоритетів валютної політики України та вдосконалення механізму її реалізації має стати її інтеграція з валютною політикою країн, які входять до Європейського економічного та валютного союзу. До найважливіших наслідків такої інтеграції потрібно віднести поступове зменшення ролі американського долара у національній економіці як пріоритетної валюти готівкових та безготівкових розрахунків, модифікацію валютної бази курсової політики НБУ (прив'язка гривні до корзини валют), а також потенційне переключення на здійснення зовнішньоторговельних операцій у євровалюті.

Необхідно зазначити, що валютна інтеграція України з країнами ЄС не означає введення в обіг на території країни єдиної європейської валюти, що передбачається теорією оптимальної валютної зони, а це насамперед процес зближення структур національних валютних систем та методів валютної політики, координації цілей валютної політики з метою покращення зовнішньоекономічних зв'язків шляхом проведення спільних консультацій, формування механізму валютного регулювання на основі нової парадигми, приєднання до міждержавних валютно-кредитних і фінансових організацій.

Важливим на шляху до валютної інтеграції є усвідомлення її необхідності та перспективності, а також розроблення певної стратегії і тактики, в основу яких необхідно покласти принципи валютно-фінансової конвергенції, що полягає у необхідності суттєвого зменшення рівня інфляції і відсоткових ставок, поліпшення стану державних фінансів, лібералізації механізмів курсоутворення та валютного регулювання.

Переваги, які потенційно отримає Україна від валютної інтеграції з країнами ЄС, у стратегічному контексті дозволять:

1) привести макроекономічну політику відповідно до сучасних потреб та викликів світових інтеграційних процесів;

2) забезпечити країні довгострокову глобальну перспективу шляхом перетворення її на міцну економічну та політично незалежну державу;

3) підвищити ефективність валютної політики через удосконалення механізмів її формування та реалізації;

4) удосконалити структуру механізму валютного регулювання через збільшення питомої ваги інструментів опосередкованого впливу у практиці його реалізації.

Валютна інтеграція України з ЄС є складним багатофакторним процесом, який може

тривати не одне десятиріччя. Проте певні кроки необхідно здійснювати вже сьогодні. При цьому слід враховувати, що між країнами Європи та Україною існує певна якісна відмінність. Адже країни з трансформаційною економікою більш уразливі до зовнішніх шоків та флуктуацій, ніж країни з розвинутою економікою, оскільки ще не мають зрілої ринкової економіки з належними розвиненими демократичними інститутами, здорової макроекономічної ситуації, потужної банківської системи, місткого внутрішнього ринку та масштабного фінансового сектора. Тому валютна інтеграція постсоціалістичних країн з ЄС відбувається на інших засадах, ніж традиційні теоретичні принципи формування валютних союзів, які базуються на концепті оптимальних валютних зон. Зважаючи на це, проблематика реальної конвергенції для України має недостатньо важливе значення у процесі здійснення валютної інтеграції. Це підтверджується ще й тим, що у практиці інтеграції до ЄВС постсоціалістичних країн не спостерігалось процесу досягнення дуже щільної реальної конвергенції.

Необхідно визнати, що в Україні поки не існує передумов для того, щоб у близькій перспективі пройти всі етапи інтеграції, необхідні для створення економічного та валютного союзу з країнами Європи. Цьому об'єктивно заважає недостатній розвиток промислового потенціалу, дуже різний соціально-економічний устрій, багатокладність та відсутність поліцентричної структури.

Україна може отримати певні переваги від інтеграції своєї валютної політики з європейськими країнами, однак не менш важливим є зосередження на інших формах валютної інтеграції, наприклад, розширення обсягів використання єдиної європейської валюти у зов-

нішньоекономічних розрахунках створить нові можливості в майбутньому й окреслить стратегічні перспективи. Одним із перспективних засобів просування євро в Україні може стати розвиток кредитного співробітництва України та ЄС.

Щодо переваг валютної інтеграції України з країнами ЄС слід зазначити:

по-перше, основним стратегічним досягненням від збільшення обсягів євро в міжнародних розрахунках України стане зниження її залежності від американського долара;

по-друге, з розширенням обігу євро в Україні з'явиться більш широке поле для маневру у вирішенні питань вибору режиму валютного курсу, складу валютних резервів, валютної структури зовнішніх запозичень;

по-третє, одним із найперспективніших засобів просування євро в міжнародні розрахунки України може стати розвиток кредитного співробітництва України та ЄС;

по-четверте, використання єдиних підходів до формування механізмів регулювання міжнародних та внутрішніх валют;

по-п'яте, для розширення сфери застосування європейської валюти в Україні необхідно розірвати зазначене вище коло, ключовим елементом якого є обмеженість ринку євро/гривні. Здійснити це не так просто, оскільки ринок не проявляє особливого інтересу до євро. На жаль, українські оператори ще довго надаватимуть перевагу операціям з долларом США. На користь цього свідчать такі аргументи: доллар США є найбільш ліквідною світовою валютою; на доллар припадає переважна частка зовнішніх та внутрішніх розрахунків країни; тільки по долару на сьогодні в Україні існує достатньо глибокий валютний ринок; у доларах тримає заощадження значна частина українського населення.

5.1 Технічне регулювання

5.1.1. Імплементация технічних регламентів, розроблених на основі директив ЄС

У ст. 54 Угоди про асоціацію ЄС та Україна підтверджують свої існуючі права та обов'язки відносно одна до одної у рамках Угоди про технічні бар'єри та торгівлю (ТБТ) СОТ.

Станом на 1 січня 2014 р. в Україні постановами Кабінету Міністрів України прийнято 47 технічних регламентів України, з них впроваджено 22, 8 додатків до технічних регламентів, 2 зміни до технічних регламентів¹⁷. Приєднання України та Росії до СОТ відбувалося у різний час та супроводжувалося різним обсягом зобов'язань щодо реформування системи технічного регулювання. Більше того, Україна, розпочавши реформу технічного регулювання після 2000 р., взяла для себе орієнтиром систему технічного регулювання Європейського Союзу.

Усі країни – члени СОТ, у т.ч. Україна, ЄС і Росія, приєдналися до Угоди про технічні бар'єри в торгівлі (ТБТ) СОТ. Головною вимогою Угоди ТБТ до національних систем стандартів, технічних регламентів, а також до пакетування, маркування є вимога, щоб чинна національна система не створювала невідповіданих бар'єрів для міжнародної торгівлі, не ставала б перешкодою для імпорту, а також не формувала упереджене ставлення до окремих експортерів. Угодою ТБТ визначено, що ця система не повинна мати більшого обмежувального впливу на торгівлю, ніж це необхідно за певних обставин для реалізації таких непротекціоністських цілей, як охорона здоров'я та безпеки людей, охорона навколишнього середовища, збереження національної безпеки.

Високий рівень гармонізації національних стандартів будь-якої країни з міжнародними повинен стати гарантом виконання вимоги угоди ТБТ про нестворення необґрунтованих

перешкод для міжнародної торгівлі за допомогою технічного регулювання.

Важливо зазначити, що й країни Митного союзу (ЕЄП 3-х) також проводять гармонізацію з міжнародними та європейським технічними регулюваннями. Реформа технічного регулювання Росії розпочалася під час перебування у переговорному процесі щодо приєднання до Світової організації торгівлі. Крім того, Митний союз постійно декларує, що системи регулювання у сфері стандартизації, а також порядок сертифікації засновані на міжнародних стандартах і нормах. Російська Федерація не менше, ніж Україна, зацікавлена у виході на ринки держав – членів ЄС, тому технічні регламенти та стандарти враховують також європейські вимоги.

Водночас у світі існує практика стосовно взаємного визнання, яка закріплена угодами СОТ, й стандарти третіх країн можуть визнаватися еквівалентним технічним регламентом, затвердженим (прийнятим) країною, за умови, коли зазначені документи: 1) не суперечать вимогам національного законодавства; 2) таким самим чином і в такому самому обсязі сприяють виконанню цілей, передбачених чинними національними (державними) технічними регламентами і стандартами.

Проте зміни, що відбулися в Україні в системі технічного регулювання саме в напрямі гармонізації з європейськими, не створюють принципових перешкод у визнанні Митним союзом технічних регламентів та стандартів, якими керується Україна.

10 вересня 2012 р. між Україною та Митним союзом укладено Меморандум про співробітництво з питань технічного регулювання між Кабінетом Міністрів України та Євразійською економічною комісією, робочим органом якого є *Координаційна група з питань технічного регулювання під керівництвом міністрів, відповідальних за технічне регулювання*. У рамках роботи цієї групи в Україні проводиться аналіз технічних регламентів Митного союзу на відповідність українським.

Якщо якась країна – член СОТ відчуватиме дискримінацію, вона має право звернутися до

¹⁷ Інформаційний ресурс ООО "Теско" [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.tecko.com.ua/tr_ru.html>.

COT зі скаргою та ініціювати розгляд справи у COT. Тому в разі застосування МС обмежувальних заходів до українських експортерів потрібно звертатися до органу COT з вирішення суперечок, у тому числі з питань технічних бар'єрів у торгівлі.

5.1.2. Оцінка можливих ризиків України від запровадження технічних регламентів ЄС

За підсумками 2013 р. на країни ЄС припадало 26,2% експорту та 34,4% імпорту товарів та послуг України. Загальна вартість експорту українських товарів до країн ЄС становила 16,6 млрд дол. США, імпорту – 26,5 млрд дол. США. Таким чином, за підсумками року склалося негативне сальдо зовнішньої торгівлі.

26,5% від загального вартісного обсягу зовнішнього експорту України становить експорт промислових товарів до країн ЄС. У структурі експорту промислових товарів до країн ЄС домінують мінеральні добрива (17,7%), машини та обладнання (10,7%) (табл. 5.1).

Система технічного регулювання ЄС може створити певні технічні бар'єри на шляху товарів з України на ринок країн ЄС. У додатку Є наведені дані щодо деяких технічних регламентів ЄС, які вже запроваджено, або плануються до запровадження протягом найближчого періоду в Україні.

Впровадження в Україні технічних регламентів згідно з вимогами ЄС забезпечить відповідність вітчизняних регламентів і процедур європейським регламентам і процедурам, сертифіковані товари вважатимуться такими, що відповідають вимогам ЄС і не потребуватимуть додаткових перевірок. У результаті прийнятих Україною зобов'язань в частині технічного регулювання промислової продукції за міжнародними нормами та законодавчої імплементації технічні регламенти і стандарти у різних галузях промисловості слугуватимуть важливим сигналом для стратегічних західних інвесторів щодо організації в нашій країні нових виробництв та створення нових робочих місць. Крім того, адаптація законодавства України до законодавства ЄС дозволить технологічно зблизити Україну з ЄС, надасть можливість європейським експортерам та інвесторам усунути значну кількість бар'єрів (у тому числі й у вигляді недосконалого законодавства та практики його застосування), створить однакові правила гри на основі норм та стандартів ЄС та відкриє нові бізнес-можливості для розвитку.

На сьогодні в Україні:

– впроваджено 5 з 5 актів *acquis* ЄС (змінено/доповнено/ухвалено Закони України

"Про загальну безпечність нехарчової продукції", "Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції", "Про акредитацію органів з оцінки відповідності", "Про стандарти, технічні регламенти і процедури оцінки відповідності", "Про метрологію та метрологічну діяльність" тощо);

– впроваджено 22 з 27 технічних регламентів ЄС (16 технічних регламентів введено в дію, а 6 – наберуть чинності в період 2014-2020 рр.);

– з 5000 європейських стандартів уже прийнято 1427 як національні. На різних етапах розробки – ще 386 проектів національних стандартів¹⁸.

Під дію **Технічних регламентів ЄС**, поданих у додатку Є, потрапляють товари таких промислових груп, як: 04, 09, 11, 15–24, 50–63, 84–85, 87, 90. Загальна вартість експорту цих груп становить 3,9 млрд дол. США.

Приблизна оцінка вартості товарів промислових груп, які можуть підпадати під вплив Техрегламентів ЄС, здійснена нами на основі даних про обсяги експорту промислових товарів за останні три роки і становить приблизно 4,1 млрд дол.

5.2 Державна допомога

В Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони, питанням державної допомоги присвячена ч. 2 глави 10. Ст. 262 зазначеної Угоди передбачає імплементацію у вітчизняне законодавство положень ст. 107 Угоди про функціонування Європейського співтовариства. Це означає, що будь-яка державна допомога, що спотворює конкуренцію шляхом надання переваг окремим підприємствам або виробництву окремих товарів, є несумісною з належним функціонуванням Угоди про асоціацію.

Ст. 263 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС стосується надзвичайно важливого для нашої країни питання щодо забезпечення прозорості надання державної допомоги. Вона передбачає створення та надсилання іншій Стороні повідомлення про загальний обсяг, види та галузевий розподіл державної допомоги, яка може вплинути на торгівлю між Сторонами. Створення такого повідомлення потребуватиме відстеження та обліку кожного випадку надання державної допомоги в Україні. Окрім того, п. 3 ст. 263 передбачає необ-

¹⁸ Хельєр Марк. Довідник для бізнесу із поясненням поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ЗВТ+) між Україною та ЄС / М. Хельєр, С. Нерпій, В.Пятницький // СТА Economic & Export Analysts Ltd, 2014 [Електронний ресурс]. Доступний з : <<http://www.cci.neocm.com/eur/pr1.pdf>>.

хідність забезпечення прозорості фінансових стосунків між органами державної влади та державними підприємствами таким чином, щоб чітко відстежувався рух державних коштів та цілей, на які ці кошти фактично надані.

Виконання Україною вимог ст. 267 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС щодо створення національної системи контролю за державною допомогою потребуватиме прийняття Україною протягом трьох років нормативно-правового акта про державну допомогу та створення незалежного у своїй діяльності органу, що має здійснювати контроль над нею. Цей орган протягом п'яти років має підготувати повний реєстр схем державної допомоги, яка надавалася до створення такого органу.

Адаптація законодавства щодо застосування державної допомоги до вимог ЄС є законним процесом, що відбувався в усіх країнах-членах, які вступили до Союзу в останні десятиріччя. Так, Словацька Республіка в 1999 р. ухвалила закон про державну допомогу, який передбачав основні умови надання державної допомоги та процедуру контролю. Закон визначав сфери та види діяльності, для розвитку яких може бути надана державна допомога, відповідні цілі та обмеження. У Польщі в 2000 р. було ухвалено закон "Про умови надання та нагляду за державною допомогою підприємцям", який привів польське законодавство у відповідність до вимог ЄС. Хорватія, яка вступила в ЄС з 1 липня 2013 р., здійснила адаптацію свого законодавства до правил ЄС ще в 2003 р.

Отже, досвід країн, що вже адаптували своє законодавство відповідно до вимог ЄС, вказує на те, що імплементація правил ЄС до українського законодавства є необхідною умовою поглиблення інтеграційних процесів з Європейським Союзом.

Вимога про несумісність державної допомоги з функціонуванням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС потребуватиме скасування багатьох заходів державної підтримки підприємств в Україні та застосування тих, що вважаються дозволеними. Ст. 262 цієї Угоди встановлює ряд винятків із зазначеної вимоги, що стосуються, зокрема, допомоги соціального характеру та на подолання наслідків природних катастроф і надзвичайних ситуацій. Окрім того, дозволено також може бути допомога на вирівнювання економічного розвитку у відсталих регіонах, для важливих для обох сторін проектів, для розвитку культури, горизонтальна допомога і допомога для інвестицій для досягнення екологічних стандартів. Дозволено також є допомога, яка не впливає на торгівлю між ЄС та Україною.

Незважаючи на категоричну заборону застосування інструментів підтримки підприємств,

передбачену в Угоді про асоціацію, винятки, передбачені в ній, гарантують широкий простір для використання інструментів державної підтримки суб'єктів господарювання.

Підпункт е) п. 3 ст. 262 дозволяє застосувати державну допомогу щодо горизонтальних блоків винятків та правил щодо горизонтальної й галузевої державної допомоги, яка надається відповідно до умов, викладених у них. Таким чином, горизонтальна допомога, що на сьогодні застосовується в Україні, належить до дозволеної. Згідно з підходами Європейської комісії щодо оцінки горизонтальної державної підтримки до горизонтальних форм підтримки можуть бути віднесені заходи на такі цілі:

- заходи з захисту навколишнього середовища та енергозбереження;
- наукові та конструкторські розробки;
- на подолання відмінностей в економічному розвитку регіонів (регіональна підтримка);
- стимулювання малих та середніх підприємств;
- створення робочих місць;
- навчання персоналу;
- фінансування заходів із застосуванням ризикового (венчурного) капіталу;
- збереження культурного надбання;
- інші види горизонтальної підтримки.

Однак в Україні такі заходи застосовуються в невеликих обсягах. Так, державна підтримка науково-дослідних розробок підприємств представлена бюджетними програмами з фінансування прикладних та науково-прикладних розробок в окремих галузях економіки. У 2009–2012 рр. вона становила від 46,5 млн грн у 2011 р., до 302,3 млн грн у 2010 р. (табл. 5.2). Найбільш поширеним заходом горизонтальної підтримки економіки в Україні є державна підтримка малих підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності за допомогою застосування спрощеної системи оподаткування. Проте інформація щодо обсягів такої підтримки відсутня.

Деякі бюджетні програми з фінансування проектів з енергоефективності, енергозбереження та захисту з навколишнього середовища можна розглядати як допомогу підприємствам на захист навколишнього середовища. Податкові пільги для відновлюваної енергетики також можуть бути віднесені до державної допомоги на захист навколишнього середовища. Керівництво ЄС щодо державної допомоги на захист навколишнього середовища (Community Guidelines on State Aid for Environmental Protection¹⁹) однозначно вказує

¹⁹ Community Guidelines on State Aid for Environmental Protection. Notices from european union institutions and bodies. 2008/C 82/01 // Official Journal of the Europe – 01.04.2008. – 33 p.

на те, що підтримка відновлюваної енергетики належить до допустимого виду допомоги на захист навколишнього середовища. Водночас необхідно гарантувати, що всі суб'єкти господарювання мають однаковий доступ до зазначених пільг і не виникає порушень конкуренції серед них.

У цілому горизонтальна допомога в Україні представлена в порівняно невеликих обсягах. У 2012 р. її обсяг не перевищував 0,11% ВВП (табл. 5.3). Основним напрямом державної

підтримки в Україні залишаються різні програми галузевого спрямування. В 2012 р. тільки шляхом бюджетного фінансування та надання податкових пільг така допомога була надана в обсязі 3,17% ВВП. Підпункт п. 3 ст. 262 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачає, що дозволяється допомога для сприяння розвитку певної економічної діяльності або певних економічних сфер, якщо така допомога не має несприятливого впливу на умови торгівлі всупереч інтересам Сторін.

Структура експорту товарів з України до ЄС 5.1

ТАБЛИЦЯ

Галузь	Експорт, тис. дол. США	Структура, %
Усього	16597236,3	100
Харчова промисловість	1293312,5	7,8
Мінеральні добрива	2935591,9	17,7
Продукти хімічної промисловості	680386,1	4,1
Вироби з дерева і целюлозно-паперові продукти	682142	4,1
Текстиль	561477,9	3,4
Машини та обладнання	1773764,4	10,7
Засоби наземного транспорту	182155,4	1,1
Прилади та апарати оптичні	45496,7	0,3
Інші галузі	8442909,4	50,9

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу [Електронний ресурс] / Статистична інформація Державної служби статистики України. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

Розподіл державної підтримки підприємств в Україні на горизонтальну та галузеву, млн грн 5.2

ТАБЛИЦЯ

Напрямок	2009	2010	2011	2012*
Галузева підтримка	32 698,06	47 302,55	68 441,72	44 706,28
Гірнична та металургійна промисловості	51,65	56,34	2 531,65	86,05
Вугільна промисловість	6 178,84	7 343,34	10 091,17	12 583,75
Енергетика	5 126,19	11 093,67	23 149,94	6 703,31
Машинобудування, в т. ч.:	355,17	527,49	1 843,83	1 386,08
<i>суднобудування</i>	0,00	0,00	18,55	37,42
<i>авіабудування</i>	81,77	252,31	1 644,78	1 163,19
<i>космічна галузь</i>	265,42	275,18	482,44	354,01
<i>машинобудування для агропромислового комплексу</i>	7,98	0,00	70,62	33,45
Легка промисловість	0,00	0,00	68,39	70,47
Фінансові послуги	7,15	2 012,25	0,21	0,14
Фармацевтика та торгівля ліками	7 879,52	8 384,58	9 381,92	4 283,15
Інші	1 881,99	2 317,61	5 946,85	3 223,77
Сільське господарство	11 217,56	15 567,28	15 055,21	16 167,56
Горизонтальна підтримка	501,38	2 095,73	4 014,89	1 565,85
Науково-технічні розробки	89,46	302,34	46,49	189,62
Підготовка кадрів та підвищення кваліфікації персоналу	2,28	11,15	7,53	1,83
Природоохоронні заходи та енергозбереження	404,16	1 780,72	3 883,99	1 084,91
Малий та середній бізнес	0,08	0,16	0,00	1,99
Забезпечення зайнятості	0,00	0,04	0,00	15,53
Регіональний розвиток	0,00	0,00	0,00	1,01
Інші	5,40	1,33	76,88	270,95
Усього	33 199,44	49 398,28	72 456,61	46 272,13

* Показники 2012 р. потребують уточнення за рахунок податкових пільг, що було надано при імпорті товарів.

Джерело: розрахунки ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАНУ" на підставі даних Державної податкової служби України та Державної митної служби України.

**Розподіл державної підтримки підприємств в Україні
на горизонтальну та галузеву, % ВВП**

5.3

ТАБЛИЦЯ

Напрямок	2009	2010	2011	2012*
ВВП, млн грн	913 345	1 082 569	1 314 000	1 408 889
Галузева підтримка, у т.ч.	3,58	4,37	5,21	3,17
Гірнична та металургійна промисловості	0,01	0,01	0,19	0,01
Вугільна промисловість	0,68	0,68	0,77	0,89
Енергетика	0,56	1,02	1,76	0,48
Машинобудування, в т. ч.:	0,04	0,05	0,14	0,10
суднобудування	0,000	0,000	0,001	0,003
авіабудування	0,009	0,023	0,125	0,083
космічна галузь	0,029	0,025	0,037	0,025
машинобудування для агропромислового комплексу	0,001	0,000	0,005	0,002
Легка промисловість	0,00	0,00	0,01	0,01
Фінансові послуги	0,00	0,19	0,00	0,00
Фармацевтика та торгівля ліками	0,86	0,77	0,71	0,30
Інші	0,21	0,21	0,45	0,23
Сільське господарство	1,23	1,44	1,15	1,15
Горизонтальна підтримка, у т.ч.	0,05	0,19	0,31	0,11
Науково-технічні розробки	0,010	0,028	0,004	0,013
Підготовка кадрів та підвищення кваліфікації персоналу	0,00	0,00	0,00	0,00
Природоохоронні заходи та енергозбереження	0,04	0,16	0,30	0,08
Малий та середній бізнес	0,00	0,00	0,00	0,00
Забезпечення зайнятості	0,00	0,00	0,00	0,00
Регіональний розвиток	0,00	0,00	0,00	0,00
Інші	0,00	0,00	0,01	0,02
Усього	3,63	4,56	5,51	3,28

* Показники 2012 р. потребують уточнення за рахунок податкових пільг, що було надано при імпорті товарів.

Джерело: розрахунки ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАНУ" на підставі даних Державної податкової служби України та Державної митної служби України.

Однак поняття "несприятливий вплив на умови торгівлі" в Угоді не розкривається. А тому залишається незрозумілим, в якому обсязі і на яких умовах можливо здійснювати підтримку певних економічних сфер, щоб не відбувалося несприятливого впливу на торгівлю з ЄС. У зв'язку з цим виникає питання щодо того, які заходи галузевої державної підтримки будуть визнані законними відповідно до Угоди про асоціацію, а які Україні доведеться скасувати або змінити. Очевидно, що в першу чергу можуть бути переглянуті заходи щодо тих галузей, які мають найбільшу вагу в торгівлі між Україною та ЄС.

Так, до країн ЄС Україна експортує в основному продукцію галузей металургії, хімічної промисловості, сільського господарства²⁰ та мінеральну сировину. Натомість переважно імпортує з ЄС продукцію машинобудування, апарати й механічні пристрої, наземні транспортні засоби, електричні машини й устат-

кування, фармацевтичну продукцію тощо. Тому саме державна допомога виробникам зазначених товарів розглядатиметься в першу чергу щодо наявності несприятливого впливу на торгівлю між Україною та ЄС.

Станом на 2012 р. основними галузями, що отримували в Україні державну підтримку, були: вугільна промисловість, енергетика, машинобудування, фармацевтична галузь, сільське господарство тощо. Підтримка фармацевтичної галузі не має особливого впливу на торгівлю між Україною та ЄС, оскільки представлена пільгами з ПДВ для ліків та лікарських засобів, в тому числі при їх імпорті на територію України. Але щодо можливості підтримки всіх інших галузей можуть виникнути питання.

Водночас необхідно відзначити, що впровадження нових правил застосування державної допомоги в Україні є доброю нагодою до інвентаризації всіх випадків її надання та скасування або переосмислення тих інструментів, що мають найбільш негативний вплив на ринкове конкурентне середовище.

Вимоги ст. 263 Угоди щодо транспарентності в процесах надання державної допомоги є дуже важливим елементом забезпечення прозорості бюджету та підвищення ефективності використання державних коштів, а також дозволяють відтворити всеохопну

²⁰ Домовленості щодо державної допомоги Угоди про асоціацію не розповсюджуються на сільське господарство і не стосуються сільськогосподарських субсидій. Відповідно до ст. 266 "Сфера застосування" у ч. 2 "Державна допомога" Угоди положення цієї частини не застосовуються до товарів, які підпадають під дію Додатку 1 до Угоди СОТ про сільське господарство та інших субсидій, які підпадають під дію Угоди про сільське господарство.

картину застосування державної допомоги в Україні.

Важливо також відзначити, що впровадження згідно зі ст. 267 Угоди системи моніторингу за державною допомогою, що відповідає підходам ЄС, безумовно, сприятиме підвищенню транспарентності як процесу прийняття рішень про державну підтримку, так і державних фінансів у цілому.

Забезпечення прозорості процесу прийняття рішень про державну допомогу суб'єктам господарювання є основною перевагою регулювання державної допомоги, передбаченого Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Досягнення цієї мети вимагає проведення інвентаризації всіх випадків надання державної допомоги, створення реєстру такої допомоги та забезпечення його публічності.

5.3 Державні закупівлі

Базові умови України на ринку держзакупівель. Закупівля товарів, робіт, послуг за державні кошти є істотною сферою непрямого державного регулювання економіки, важливим джерелом коштів для формування попиту й пропозиції, поживлення ділової активності та розвитку конкурентних засад господарювання. Ринок держзакупівель становить вагомую частину внутрішнього споживчого ринку, з річним обсягом попиту, що сягає близько половини державного бюджету України. Відповідно до ролі цього ринку в економіці йому приділяється значна увага в тексті проекту Угоди.

За період 2010–2013 рр. в Україні за всіма процедурами закупівлі було фактично витрачено 713,2 млрд грн державних коштів, без застосування процедур закупівель сума витрачених таких коштів становила 728,4 млрд грн, загалом за чотири останні роки на закупівлі для державних потреб витрачено державних коштів на суму 1441,6 млрд грн (додаток Ж).

Як впливає із розрахунків на підставі згаданої таблиці, протягом останніх років в Україні зберігається тенденція щорічного зростання обсягів закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти, що, на перший погляд, здається не характерним для останнього звітнього періоду – 2013 року. Проте за абсолютними цифрами зниження обсягів закупівель із 259,2 млрд у 2012 р. до 125,2 млрд грн у 2013 р. приховується реальна картина витрачання ресурсів державного сектора економіки на закупівлі, оскільки значна частина обсягів закупівель, що здійснювалися за рахунок коштів державних, казенних, комунальних підприємств та господарських товариств із часткою

держави понад 50%, виведені з-під дії відповідного законодавства та перестали бути публічною інформацією.

Починаючи з 2010 р., динамічно збільшується частка закупівель за державні кошти поза конкурентними процедурами, а саме – закупівлі в одного учасника та без застосування процедур закупівлі, що певною мірою відображає підвищення рівня монополізації ринку держзакупівель суб'єктами господарювання (як наслідок тотальної корумпованості посадових осіб державних замовників). Це підтверджується тим, що, як випливає із розрахунків на підставі показників додатку Ж, частка осіб, які отримали право на укладення договорів на закупівлю за процедурою закупівлі в одного учасника у загальній кількості учасників – переможців торгів зростає з 4,9% у 2010 р. до 48,3% у 2013 р., або майже у десять разів. Відповідно, частка договорів, укладених за процедурою закупівлі в одного учасника, у загальній кількості договорів, укладених за підсумками торгів, зростає з 5,5% у 2010 р. до 47,6% у 2013 р.

Водночас залишається стабільно високою кількість договорів на закупівлю товарів (продукції, робіт, послуг) за державні кошти, укладених без застосування процедур закупівлі, яка щорічно, за період 2010–2013 рр., перевищувала кількість договорів, укладених згідно з процедурами держзакупівель, більш як у 20 разів. Крім того, звертає на себе увагу зменшення питомої ціни договорів, укладених за процедурою закупівлі в одного учасника, – з 8,3 млн до 1,2 млн грн на один договір, що, поряд із уже згаданим зростанням частки таких договорів (яка відображає зростання їх у кількісному вираженні – з 2010 р. по 2013 р. в 11,9 раза), відображає негативну тенденцію поширення застосування зазначених неконкурентних способів закупівлі (в одного учасника та без застосування процедур) через механізм дроблення предмета закупівлі.

У 2013 р. за процедурою закупівлі в одного учасника було проведено 41% торгів, які виправдовувалися відсутністю конкурентного товару або конкурентного виробника²¹, що, як правило, є безпідставним і протиправним обмеженням конкуренції.

Зростає частка фактичних витрат на закупівлі в одного учасника у загальній фактичній сумі державних коштів, витрачених за рік за всіма процедурами закупівлі, з 33,6% у 2010 р. до 49,9% у 2013 р. До речі, за оцінками

²¹Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України від 03.04.2014 р. на проект Закону України "Про здійснення державних закупівель (нова редакція)", внесений Кабінетом Міністрів України (реєстр.№ 4587 від 27.03.2014) [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50444> .

експертів і за даними анонімних опитувань суб'єктів підприємництва, так звані "відкати" під час державних закупівель становлять щонайменше від 30 до 40%. За інформацією першого заступника Міністра доходів і зборів України І.Білоуса, оприлюдненою на засіданні Громадської ради при Міністерстві 8 квітня 2014 р., лише у 2013 р. тіньовий оборот коштів в Україні становив 280 млрд грн, причому близько 30% цієї астрономічної суми становлять кошти, виведені із державних підприємств. Одним із каналів такого тіньового обороту є закупівлі за кошти державних підприємств, на які не поширювалася дія чинного у 2013 р. законодавства про держзакупівлі²².

Факти порушень, що виявляються контролюючими органами, становлять лише мізерну частку існуючих зловживань з державними коштами. Наприклад, згідно з даними Центру політичних студій та аналітики, оприлюдненими на підставі узагальнених офіційних повідомлень територіальних відділень Антимонопольного комітету України за дев'ять місяців 2012 р., АМК виявив змови на більш ніж 150 тендерах і притягнув до відповідальності близько 300 компаній та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. Накладені АМК штрафи не приносять позитивного результату, бо вони занадто малі порівняно з тими надприбутками, які отримують недобросовісні суб'єкти господарювання.

Значні обсяги перерозподілу державних коштів через систему держзакупівель свідчать про істотний потенціал цього інституту ринкової економіки для стимулювання розвитку внутрішнього виробництва. Проте його належній реалізації з користю для вітчизняного ринку заважають непрозорі і неконкурентні процедури закупівель та критичний рівень корупції під час проведення торгів і виконання договорів на закупівлю товарів (робіт, послуг) за державні кошти.

При цьому непомірне зростання за останні роки обсягів держзакупівель загалом відбувалося в умовах дії кризових факторів в економіці і державних фінансах, при зростанні дефіциту державного і місцевих бюджетів, зниженні рентабельності державних підприємств тощо.

Нині частка нерезидентів – переможців торгів на вітчизняному ринку держзакупівель – як за кількістю учасників, так і за кількістю укладених з ними договорів не перевищує 0,2%. У перспективі, згідно з Угодою, ринок держзакупівель України стане повністю відкри-

тим для участі в ньому іноземних учасників, причому на умовах реальної і вільної конкуренції з вітчизняними суб'єктами господарювання, яка, вочевидь, буде не на користь останніх.

На нашу думку, Україна на сьогодні не зовсім готова до відкриття цього ринку, оскільки за останні роки конкуренція на ньому значно спотворена, ефективні вітчизняні товаровиробники фактично були усунені від участі в закупівлях, переважну частку учасників становлять фірми-посередники, багато з яких є афілійованими із замовниками або створюються за кілька днів до оголошення торгів та беруть участь у закупівлях, як правило, за попередньою неформальною змовою з посадовими особами замовника.

У цьому контексті обнадійливим є те, що новий уряд країни одним із пріоритетів вбачає наведення ладу у сфері використання державних коштів під час держзакупівель. Незважаючи на значний спротив частини депутатів Верховної Ради України, які свого часу спотворили правові інститути у сфері держзакупівель нормами, що стимулювали можливість і безкарність застосування корупційних діянь під час держзакупівель, після кількох спроб 10 квітня 2014 р. було ухвалено новий Закон України "Про здійснення державних закупівель" у редакції, запропонованій Кабінетом Міністрів України, що стало вагомим кроком у позитивному напрямі інституційного вдосконалення цього важливого для економіки сектора економічної діяльності держави і органів місцевого самоврядування. Це також має непересічне позитивне значення в контексті імплементації норм законодавства ЄС у сфері держзакупівель у правове поле України у зв'язку з очікуваним підписанням економічної частини Угоди про асоціацію та перспективою входження країни до числа країн – членів ЄС.

Зазначений Закон в ухваленій новій редакції передбачає ряд істотних новацій, насамперед антикорупційного і антимонопольного спрямування. Так, скорочується перелік випадків, на які не поширюється дія Закону (з 44 до 10 випадків), з метою запобігання непрозорого використання державних коштів та більшої відкритості сфери державних закупівель. Крім того, вводиться нове поняття замовників закупівель згідно з принципами Директив ЄС, скорочується перелік підстав для застосування неконкурентних процедур закупівлі, а процедура закупівлі в одного учасника враховує практику здійснення подібної процедури в країнах ЄС.

Спрощено інформаційні процедури, що супроводжують процес закупівель, зокрема, з початком дії Закону інформація про держзакупівлі в обов'язковому порядку оприлюд-

²² Игорь Білоус: В прошлом году теневой оборот средств в Украине достиг 280 млрд гривен – это больше, чем налоговые поступления в бюджет за год [Електронний ресурс] / сайт Міністерства доходів і зборів України. – Доступний з : <<http://minrd.gov.ua/ru/media/news/141762.html>>.

новатиметься лише на веб-порталі уповноваженого органу, а необхідність її публікації у державному офіційному друкованому виданні з питань державних закупівель та у міжнародному інформаційному виданні з питань державних закупівель скасована. На цьому ж порталі розміщуватиметься річний план держзакупівель. Це підвищить рівень прозорості й доступності до інформації про державні закупівлі, сприятиме економії бюджетних коштів, що витрачалися на згадані вище публікації. Важливою новацією є заборона участі в торгах пов'язаних осіб і юридичних осіб, що зареєстровані в офшорних зонах, та ряд інших норм щодо посилення конкуренції учасників торгів.

Державні підприємства та підприємства-монополісти будуть зобов'язані оприлюднювати звіти про виконання тендерних договорів, що дозволить моніторити їх виконання, контролювати динаміку цін на придбані товари чи послуги. Важливою умовою відкритості торгів стане право представників засобів масової інформації та уповноважених представників громадських об'єднань бути присутніми під час проведення процедур розкриття пропозицій конкурсних торгів та використовувати засоби фото-, кінозйомки, відео- та звукозапису.

Ухвалений Закон підтримали представництва ЄС і Світового банку в Україні, підкреслюючи його позитивне спрямування на більш якісне наближення до вимог ЄС²³.

Позитивні зміни у законодавстві та взаємне відкриття доступу суб'єктів господарювання до ринку держзакупівель в Україні та в країнах ЄС дозволить, насамперед, по-перше, вітчизняним суб'єктам господарювання спробувати вийти на цей ринок країн ЄС, який, за даними Євростату, оцінювався за підсумками 2006 р. у обсязі близько 380 млрд євро²⁴, хоча реальних підстав розраховувати на позитивні наслідки чи результативність їхньої участі у закупівлях на цих ринках поки що немає. І, по-друге, сприятиме швидшому подоланню корупції, вибіркового позаконкурентного визначення переможців закупівель, встановленню бар'єрів, у тому числі засобами незалежного нагляду та судового контролю, розкраданню та неефективному витрачання державних коштів, розширенню кола суб'єктів-замовників за рахунок державних підприємств та недержавних організацій, уповноважених на виконання функцій держави, створенню

дійових засад рівного, недискримінаційного і відкритого конкурсного процесу закупівель.

Багатьма вітчизняними й зарубіжними науковцями й експертами, наприклад відомим шведським економістом А.Аслундом, проблема корупції визнається найбільшою проблемою України та служить тільки для збагачення в існуючій системі влади вузького кола так званої "еліти", що сповідує хижацькі підходи до держави, а не для розвитку країни. На цьому тлі Україна, стикаючись зі світовими проблемами економічної стагнації й уповільнення зростання, піддається високому ризику чергової хвилі кризи на внутрішньому ринку²⁵.

Насамкінець слід зауважити, що ринку держзакупівель притаманні ряд специфічних рис, які роблять його привабливим для бізнесу і завдяки яким цьому ринку приділена така значна увага у тексті Угоди. Це, по-перше, ринок з гарантованим і прогнозованим попитом, по-друге, ринок зі значним обсягом обороту, і, по-третє, ринок прозорий і конкурентний. Забезпеченню саме прозорості і конкурентності має сприяти Угода в частині імплементації законодавства і практики ЄС.

Застереження щодо окремих положень глави 8 розділу IV Угоди

1. Главою 8 розділу IV Угоди передбачається забезпечення взаємного доступу до ринків державної закупівлі на основі принципу національного режиму на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях для державних контрактів та концесій у традиційних галузях економіки, а також у комунальному господарстві. Принцип національного режиму означає, що відносини між учасниками закупівель регулюватимуться законодавством України.

Водночас Угода передбачає обов'язковою умовою послідовне наближення законодавства України у сфері державних закупівель до норм права ЄС у сфері державних закупівель, що супроводжуватиметься інституційною реформою та створенням ефективної системи державних закупівель на основі принципів, якими регулюють державні закупівлі Сторони ЄС. Тобто з часом національне законодавство буде приведено у відповідність до законодавства ЄС та повністю залежатиме від останнього в частині його вдосконалення чи змін, оскільки Україна буде зобов'язана невідкладно імплементувати у національну законодавчу систему всі наступні зміни

²³ Верховна Рада прийняла закон про держзакупівлі [Електронний ресурс] // Лігалінформ. – Доступний з : <http://news.liga.net/ua/news/economics/1307574-verkhovna_rada_priynjala_zakon_pro_derzhzakup_vl.htm> .

²⁴ База даних Eurostat, 2008 р.

²⁵ Україну в пропасть толкает коррупция "януковичей", – европейский эксперт [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.rupor.info/news-politika/2013/05/22/ukrainu-v-propast-tolkaet-korrupciya-yanukovichej-/>> .

законодавства ЄС у сфері держзакупівель за принципом *mutatis mutandis*²⁶.

2. Потребують уточнення особливості застосування Угоди, а отже, й визначень та понять, що в ній наведені, стосовно постачання товарів, робіт і послуг за державним замовленням, та порядок поширення на відносини щодо держзамовлення положень Угоди в частині державних закупівель.

Це актуально тому, що в Україні існує дві сфери закупівель за державні кошти: *державне замовлення*, що виконується за кошти державного бюджету; та *державні закупівлі*, які регулюються окремими Законами, а саме: "Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб" та "Про здійснення державних закупівель". Дія останнього Закону поширюється і на державне замовлення, але лише в певній частині.

Крім того, державне замовлення, що стосується насамперед оборонного замовлення, підготовки кадрів, продукції чи робіт природних монополістів тощо здебільшого формується згідно з особливими умовами, встановленими Порядком формування та розміщення державних замовлень на поставку продукції для державних потреб і контролю за їхнім виконанням, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29.02.1996 р. №266 (з наступними змінами).

З 17 червня 2012 р. діє Закон України "Про особливості здійснення закупівель в окремих сферах господарської діяльності". Окремими актами законодавства регулюється здійснення *соціального замовлення* за рахунок бюджетних коштів, а саме: Законом України "Про соціальні послуги" від 19.06.2003 р. (із змінами) та відповідним Порядком, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2013 р. №3241, який визначає механізм формування, виконання і фінансування соціального замовлення соціальних послуг, що надаються недержавними суб'єктами, за рахунок бюджетних коштів, а також організацію та проведення конкурсів із залучення таких коштів. І лише коли вартість закупівлі соціальних послуг дорівнює або перевищує розмір, установлений ч. 1 ст. 2 Закону України "Про здійснення державних закупівель", соціальне замовлення здійснюється відповідно до зазначеного Закону про держзакупівлі.

Множинність законодавства про держзакупівлі закріплюється у новоприйнятій редакції Закону України "Про здійснення державних закупівель", ст. 2 якого передбачено, що особливості здійснення процедур закупівлі у певних сферах господарської діяльності та сто-

совно деяких товарів, робіт і послуг, наведений перелік яких є вичерпним, можуть визначатися на підставі окремих законів.

Варто зауважити, що загальне застереження Угоди (ст. 149, п. 1) про те, що ця глава (глава 8, розділ IV) застосовується до державних контрактів на виконання робіт, постачання товарів та надання послуг, а також до контрактів на виконання робіт, постачання товарів і надання послуг у комунальному господарстві, і концесій на виконання робіт та надання послуг, не виключає поширення її дії також і на державне замовлення без жодних обмежень, що, на нашу думку, потребує певних застережень з метою урахування національних інтересів України.

3. П. 2 глави 8 розділу IV передбачено, що ця глава застосовується до будь-якого органу-замовника та будь-якої організації-замовника, що відповідає відповідним визначенням у праві ЄС у сфері державних закупівель (далі вони позначені терміном "замовники"). Це визначення включає також осіб публічного права та суб'єктів господарювання, які керуються публічним правом і здійснюють діяльність у сфері комунальних послуг, таких як державні підприємства, що займаються відповідною господарською діяльністю, а також приватних суб'єктів господарювання, які здійснюють відповідну діяльність на підставі спеціальних та виключних прав у сфері комунальних послуг.

З цього випливає, що не лише державні підприємства, на закупівлі якими товарів (робіт, послуг) не поширювалися норми колишнього Закону України "Про здійснення державних закупівель", проти чого постійно заперечував ряд фахівців та міжнародних організацій, у тому числі й Світовий банк, але і приватні суб'єкти підприємництва, що здійснюватимуть діяльність у сфері комунальних послуг на підставі спеціальних чи виключних прав, повинні будуть дотримуватися вимог європейського законодавства про держзакупівлі. У новій редакції згаданого Закону відповідні норми значною мірою відображають цю європейську практику і нині державні органи та органи місцевого самоврядування мають забезпечити їх дотримання у сфері держзакупівель.

4. Ст. 150 Угоди передбачено створення в Україні двох органів, а саме:

– центрального органу виконавчої влади, відповідального за економічну політику, наділеного повноваженнями щодо забезпечення послідовної політики в усіх аспектах, пов'язаних із державними закупівлями, який би сприяв та координував впровадження положень цієї Глави та керував процесом адаптації законодавства;

²⁶ Із заміною того, що підлягає заміні; з урахуванням відповідних відмінностей; зі змінами, що випливають із обставин; з необхідними змінами (лат.)

– неупередженого і незалежного органу, завданням якого був би контроль рішень, ухвалених державними органами чи суб'єктами господарювання – замовниками в процесі укладання контрактів. При цьому поняття "незалежний" означає, що цей орган є органом державної влади, відокремленим від усіх замовників та економічних операторів. До того ж має бути передбачена можливість переглядати рішення, ухвалені таким органом, у судовому порядку.

Стосовно першого органу, то ним може бути Мінекономрозвитку України, який нині наділений відповідними повноваженнями щодо підзаконного регулювання відносин у сфері держзакупівель.

Що стосується другого органу (яким може бути, наприклад, бюро нагляду за державними закупівлями), то його створення може бути досить проблематичним, особливо в частині забезпечення його неупередженості та незалежності.

Слід особливо наголосити, що більшість із вимог Угоди, що стосуватимуться адаптації законодавства України до законодавства ЄС, вимагатимуть сильної політичної волі до побудови принципово нової і дійсно правової і демократичної системи законодавства у сфері держзакупівель, за якої інтереси держави і суспільства матимуть безумовний пріоритет перед інтересами кланово-олігархічних груп, що лобіюються відповідними суб'єктами владних повноважень в уряді та парламенті, яким буде вкрай важко відмовитися від ставлення до державних коштів як до приватного джерела збагачення. Тому ті вимоги Угоди, що мають для України безумовно прогресивний характер, будуть найбільш проблемними для імплементації (про це свідчать труднощі, з якими лише з другої спроби 226 голосами народних депутатів була ухвалена нова редакція Закону України "Про здійснення державних закупівель"), а сподівання на вирішення відповідних проблем пов'язуються з роботою спільних з ЄС координуючих і контролюючих інститутів, передбачених Угодою.

5. Нечітко викладені умови співробітництва між Україною та ЄС у сфері імплементації положень Угоди та законодавства ЄС щодо держзакупівель (ст. 152, 153, 156), а власне надання ЄС технічної допомоги передбачається тоді, "коли це доцільно". Проте критерії чи порядок визначення доцільності такої допомоги в Угоді відсутні, що фактично означає визначення доцільності на власний розсуд ЄС, а отримання достатньої допомоги за нинішнього стану справ у ЄС – досить проблематичним і непередбачуваним.

6. Окремо слід обумовити межі адаптації законодавства про держзакупівлі до законо-

давства ЄС в частині обмежень та правил його застосування у сфері відносин державно-приватного партнерства (ДПП). Адже чинний Закон України "Про державно-приватне партнерство" потребує істотних змін і в нинішній редакції не забезпечує ані належного регулювання відносин у сфері такого партнерства (навіть не окреслює коло цих відносин), ані визначення особливостей застосування конкурентних процедур держзакупівель під час формування проектів ДПП.

Крім того, в праві ЄС термін "державно-приватне партнерство" застосовується як неюридичний, спеціального законодавства щодо такого партнерства у Європі теж не існує. Цей термін у праві ЄС описує лише певну ситуацію, в якій держава і приватний сектор можуть співробітничати з метою досягнення спільного інтересу, а з юридичної точки зору для кожного окремого випадку це може бути державний підряд чи концесія, згідно з чим визначається право на користування та передаються відповідальність і ризики експлуатації об'єкта, встановлюються правила розподілу ризиків між державним і приватним партнерами.

Відповідно до практики ЄС, якщо ДПП кваліфікується як підряд на будівництво об'єктів соціального призначення чи як підряд на обслуговування з пріоритетами, то в цьому разі мають застосовуватися відповідні Директиви ЄС щодо держзакупівель. Якщо ж ДПП кваліфікується як концесія на громадські роботи чи підряд на обслуговування без пріоритетів, то застосовуються лише окремі з положень зазначених директив. Якщо ж ДПП здійснюється у формі сервісних концесій, то до таких відносин застосовуються лише принципи Договору про ЄС. Тому порядок поширення актів ЄС на сферу партнерства держави і бізнесу варто обумовити у застереженнях до Угоди.

7. Вбачається необхідним також обґрунтувати пропозиції щодо певних винятків та застережень для України із загального правила застосування європейського законодавства про держзакупівлі стосовно тих чи інших секторів економіки чи видів діяльності з метою забезпечення інтересів України та її економічної безпеки, з урахуванням – як для класичного сектора, так і для комунального господарства – тих винятків, що мають місце у Директивах ЄС. Ця робота може бути виконана спеціально створеною групою фахівців і потребує значного часу та детального аналізу всіх актів ЄС, на які є посилання в Угоді стосовно держзакупівель.

Для всебічної характеристики переваг та недоліків Угоди, у т.ч. щодо регулювання ринку держзакупівель, доцільно провести окремі

дослідження у розрізі груп товарів, робіт та послуг, де європейські фірми можуть скласти конкуренцію вітчизняним суб'єктам господарювання, а також оцінити потенційні сфери участі українських фірм у закупівлях для державних потреб країн ЄС. Проте таке дослідження є досить проблематичним унаслідок браку адекватної статистичної та іншої спеціальної інформації, зокрема у сфері держзакупівель.

Проте ряд очікуваних наслідків укладення Угоди можна сформулювати таким чином.

1. Наслідки *позитивного* характеру:

1) істотне підвищення рівня прозорості й конкуренції у сфері закупівель, розширення числа суб'єктів господарювання, що братимуть участь у тендерах; створення ефективних перешкод корупції у сфері закупівель; значне скорочення "тіньової" складової держзакупівель;

2) скорочення витрат державних коштів на закупівлі і навантаження на державний і місцеві бюджети;

3) підвищення ефективності державних інвестицій в Україні (через нижчі, більш конкурентні цінові пропозиції зарубіжних учасників), що має зумовити економію державних коштів на закупівлі;

4) перерозподіл державних ресурсів на користь більш ефективних компаній, особливо малих та середніх, які за умови дотримання принципу недискримінаційності учасників зможуть одержати доступ до процедур закупівлі;

5) потенційна можливість розширення для вітчизняних суб'єктів господарювання ринків збуту й географії поставок для державних і місцевих органів влади країн – членів ЄС;

6) поширення правил закупівлі на держпідприємства та інших суб'єктів, що виконують делеговані їм державою повноваження з надання послуг і виконання робіт соціально значущого змісту, що забезпечить контроль та ефективне використання державних коштів;

7) упорядкування відносин щодо вирішення спорів під час процедур закупівель та оскарження результатів торгів на основі забезпечення верховенства права й скорочення числа випадків використання незаконних судових рішень для спотворення конкуренції і порушення принципу рівного доступу до торгів;

8) можливість для вітчизняних учасників на ринку держзакупівель країн – членів ЄС скористатися безоплатною допомогою Public Procurement Network (PPN) – організації, що надає таку допомогу при вирішенні спорів, пов'язаних із держзакупівлями, виступаючи неофіційним посередником у досудовому врегулюванні спорів (сайт PPN: <http://www.publicprocurementnetwork.org/>). У разі неможливості досудового вирішення спору учасник матиме можливість звернутися до

офіційного наглядового органу країни, резидентом якої є замовник, і далі у відповідні судові органи;

9) належна відкритість інформації про держзакупівлі, що забезпечуватиметься обов'язковим оприлюдненням такої інформації на веб-порталі відповідного уповноваженого державного органу та безперешкодним доступом до неї.

2. Наслідки *негативного* характеру і застереження:

1) істотне позбавлення можливості застосування протекціоністської політики щодо вразливих галузей та сфер діяльності шляхом надання відповідним суб'єктам господарювання певних переваг у доступі до виконання державних контрактів;

2) можлива зацікавленість окремих державних органів у виведенні з-під сфери застосування законодавства про держзакупівлі ряду видів продукції, робіт і послуг шляхом надання їм у законодавчому порядку "особливого статусу та суспільного значення", через що вони можуть виконуватися обмеженим чи наперед визначеним колом пов'язаних з владою суб'єктів господарювання, або переведення таких об'єктів закупівель у статус державного замовлення, яке виконуватиметься за спеціальними законами, відмінними від Закону про держзакупівлі;

3) унаслідок "відкриття" ринку держзакупівель слід очікувати тенденції до підтримки за рахунок державних коштів іноземних суб'єктів господарювання (забезпечення для іноземних фірм ринків збуту замість підтримки вітчизняних виробників), оскільки вони, здебільшого під час проведення процедур закупівлі, будуть більш конкурентоспроможними порівняно з вітчизняними;

4) труднощі у доступі вітчизняних суб'єктів господарювання на ринки держзакупівель країн ЄС у зв'язку з відсутністю досвіду міжнародних тендерів, незнання законодавства та судової практики ЄС, мовні бар'єри (англійська мова не є офіційною для всіх країн ЄС, замовники у кожній окремій країні можуть подавати оголошення про торги чи вимагати подання пропозицій їхньою національною мовою) тощо.

5.4 Сільський розвиток

У проєкті Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом відсутні прямі вимоги й зобов'язання щодо сільського розвитку. Водночас ряд положень згаданих документів опосередковано пов'язаний з сільським сектором суспільства, що спонукатиме до відповідних змін у державному регулюванні цього сектора в Україні. Це, по-перше, дотримання

санітарних, ветеринарних і фітосанітарних заходів при виробництві сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів (ст. 59–65, Дод. V Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами – з іншої); по-друге, включення малотоварних господарств, які виробляють унікальну чи специфічну продукцію, до Європейської системи захисту назви та географічного походження продукту (ст. 193–211 Угоди); по-третє, інтеграція екологічних вимог у сільськогосподарську політику й практику (ст. 292 Угоди); по-четверте, використання можливостей запровадження у вітчизняну практику сільського розвитку інституціональних моделей і механізмів (чи їх елементів), апробованих в інших країнах (ст. 403–406 Угоди). Слід підкреслити, що назрілі зміни в державному регулюванні розвитку села в Україні диктуються вимогами загальноцивілізаційного розвитку.

Відповідність товарної продукції, виробленої в селянських господарствах, встановленим вимогам щодо безпечності та якості.

Дотримання санітарних, ветеринарних та фітосанітарних норм і правил при виробництві сільськогосподарської продукції та вимог щодо її безпечності та якості передбачено установчими документами Угоди про асоціацію. Виконання цієї вимоги дозволить: підвищити конкурентоспроможність селянських господарств; зменшити негативний вплив виробництва та переробки сільськогосподарської продукції на довкілля; підвищити доходність селянських господарств.

Від продажу продукції, виробленої у власних господарствах, сільське населення отримує приблизно 22 млрд грн на рік (2012 р.): це понад 12% усіх грошових доходів сільських домогосподарств і майже 20% їхніх грошових доходів без урахування соціальних трансфертів (пенсій, стипендій, допомог, аліментів тощо). У зазначеній сумі на доходи від продажу тваринницької продукції припадає 12,8 млрд грн (58,2%). Основну частину в надходженнях становить виторг від продажу молока, при цьому близько 2 млрд грн селяни отримують від продажу м'яса і м'ясної продукції.

Згідно з Законом "Про безпечність та якість харчових продуктів" з 1 січня 2015 р. продаж необробленого молока, сиру домашнього виробництва і м'яса подвірного забою буде заборонено. Таким чином, актуалізується необхідність відповідного організаційного забезпечення органами, відповідальними за розвиток аграрного сектора економіки і фінансової підтримки для адаптації селянських товарних господарств до сучасних санітар

них, ветеринарних і фітосанітарних вимог у виробництві сільськогосподарської продукції (табл. 5.4).

Невпровадження зазначених заходів щодо відповідності товарної продукції селянських господарств встановленим вимогам щодо безпечності і якості посилять ризики витіснення її з вітчизняного ринку в разі приєднання до ЗВТ з ЄС. Як наслідок, відбудеться: звуження і без того обмеженої сфери прикладання праці на селі; зменшення доходів сільських домогосподарств; подальша деградація сімейного типу господарювання в аграрній сфері і погіршення демографічної ситуації в сільській місцевості.

Результати будуть досягнуті в короткостроковому періоді за 1–3 роки.

Включення малотоварних господарств, які виробляють унікальну чи специфічну продукцію, до Європейської системи захисту назви та географічного походження продукту.

Споживачі і продовольча торгівля у Європейському Союзі виявляють дедалі більший інтерес до географічного походження їжі та її інших специфічних характеристик. Політика ЄС щодо якості сільськогосподарської продукції і продуктів харчування у законодавчому порядку захищає спеціальні назви продуктів, що пов'язані з територією або специфічним методом виробництва. Головна перевага таких заходів аграрної політики у тому, що громадянам ЄС гарантується безпечність і висока якість продуктів, захищених знаками якості. Приєднання до цієї системи маркованого продукту гарантує не тільки його якість, а й справжність. У системі асоційованого членства з ЄС українським дрібнотоварним виробникам відкриваються можливості для одержання найбільшої доданої вартості зі специфічно вироблюваної продукції. Реалізація цих можливостей за активної державної підтримки стає важливішою, ніж пряме бюджетне фінансування виробничих програм. Для цього дрібнотоварний виробник певної продукції має бути включений до Європейської системи захисту назви продукту з описом умов, за яких продукція виробляється.

Європейський Союз є світовим лідером у цій сфері і нині має понад 6 тис. захищених географічних знаків і знаків походження, у тому числі понад 800 таких, що не пов'язані з алкогольними напоями.

Імплементация у європейську систему реєстрації знаків якості дає виключні права вітчизняним дрібнотоварним виробникам використовувати зареєстровану назву своєї про-

дукції як цінне право інтелектуальної власності, яке є специфічним капіталом і приносить додану вартість (табл. 5.5).

Відтермінування або недостатня державна підтримка призведуть до: поступового скорочення сектора дрібнотоварного виробництва в Україні через посилення влади корпоративного сектора та пов'язаного з ним виробництва експортоорієнтованої сільськогосподарської продукції; подальшої пролонгації практики реалізації малоефективної державної підтримки виробничих програм; звуження внутрішнього ринку виробництва й споживання сільськогосподарської продукції, виробленої за національними традиціями; погіршення процесів сільського розвитку і депопуляції сільського населення країни.

Запровадження визначених заходів можливе у короткостроковому періоді, 1–3 роки.

Інтеграція екологічних вимог у галузеву сільськогосподарську політику і практику.

В Угоді про асоціацію між Україною та ЄС є ряд зобов'язань у сфері екології сільського

господарства. Запровадження передбачених в Угоді екологічних положень у вітчизняне сільське господарство дозволить: закласти прогресивні екологічні основи аграрного виробництва й сільського розвитку на загальноєвропейських засадах; зменшити деградацію агровиробничих природних ресурсів, насамперед землі; поліпшити середовище проживання сільського населення; полегшити вихід вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейський і світовий ринки (табл. 5.6).

За подальшого ігнорування агроекологічних вимог в Україні у нинішній неблагополучній структурі і способах ведення сільського господарства екологічні проблеми посилюватимуться, зокрема, й щодо масштабної деградації сільськогосподарських угідь. Збитки від їх деградації вже нині офіційно визнаються на рівні 9 млрд грн, а за оцінками експертів становлять понад 80 млрд грн.

Результати від запровадження заходів можливі у середньостроковій перспективі.

Заходи щодо адаптації селянських товарних господарств до сучасних санітарних, ветеринарних і фітосанітарних вимог у виробництві сільськогосподарської продукції

5.4

ТАБЛИЦЯ

Захід	Затрати	Результати
Створення мережі забійних пунктів худоби та птиці, що належатимуть громаді (на засадах державно-приватного/державно-громадського партнерства)	500 млн грн	Сільське населення не втратить близько 2 млрд грн щорічного доходу

Джерело: авторська розробка.

Включення малотоварних господарств, які виробляють унікальну чи специфічну продукцію, до Європейської системи захисту назви та географічного походження продукту

5.5

ТАБЛИЦЯ

Захід	Затрати	Результати
Державна підтримка патентування й отримання знаків походження і захищених географічних знаків малотоварними виробниками, що виробляють унікальну продукцію високої вартості з метою їх інтеграції у міжнародну торгівлю		<p>1. І споживачі, і виробники отримують вигоду від участі у європейській системі захисту якості. У споживачів є гарантія, що через емблеми якості вони купують справжнє високоякісне продовольство. Виробники, у яких є навички і здатність виробити такі продукти, отримують вигоду з вищої ринкової ціни як нагороду за додаткові зусилля і вартість виробництва за підвищеними стандартами.</p> <p>2. Виробництво зазначеної продукції сприятиме сільському розвитку шляхом збереження традиційних методів, які зберігають місцеві різновиди флори і фауни, залучають місцевих жителів, підтримують сільську різноманітність і соціальну згуртованість, розвивають нові можливості участі сільських мешканців у виробництві, переробці, зберіганні та інших зв'язаних послугах.</p> <p>3. Суспільна корисність застосування захищених знаків якості проявляється у захисті споживачів від шкідливих низькоякісних продуктів харчування</p>

Джерело: систематизовано авторами.

Інтеграція екологічних вимог у галузеву сільськогосподарську політику і практику

5.6

ТАБЛИЦЯ

Захід	Затрати	Результати
Розроблення національного екологічного законодавства, формування уповноваженого органу (органів), розроблення планів дій і програм моніторингу здійснюватиметься фахівцями структур із залученням наукових установ	0,8 млн грн	Україна матиме переваги швидшого руху прогресивним шляхом запровадження загальноновизнаних у світі екологічних засад ведення сільського господарства. Це дозволить піднести агроекологічний імідж країни. Для екологічно безпечного розвитку агросфери необхідні витрати на рівні держави і бізнесу, а у кінцевому рахунку виграє у виграші все суспільство. Витрати держави і господарюючих суб'єктів сільськогосподарського сектора сприятимуть покращенню досить неблагополучної нині якості водних ресурсів в Україні
Визначення зон, вразливих до (накопичення) нітратів, проведення польових досліджень, навчання й оплата роботи фахівців	2,0 млн грн	
Витрати на започаткування моніторингу дотримання сільськогосподарськими виробниками екологічних вимог щодо діяльності у вразливих до нітратів зонах	0,7 млн грн	
Надання дотацій для виведення з активного обробітку деградованих малопродуктивних земель, які належать ОСГ та здійснення на них екологобезпечного господарювання (<i>консервація земель з їх залуженням, створенням лісосмуг і лісонасаджень</i>). <i>Компенсується втрачена вигода (середня орендна плата) і вартість проведених робіт</i>	1800,0 млн грн	
Започаткування державної підтримки господарств населення для розвитку сертифікованого органічного сільського господарства шляхом надання фіксованих виплат на гектар на перші 20 га сільгоспугідь у розмірі 200 грн/га	10,0 млн грн	
Фінансова підтримка ОСГ, які функціонують в особливо складних кліматичних умовах (надання фіксованих виплат у розмірі 50 грн на 1 га сільгоспугідь)	55,0 млн грн	

Джерело: авторська розробка.

Формування політики та інституціоналізація сільського розвитку.

Метою політики сільського розвитку в Європейському Союзі є досягнення високих стандартів якості життя сільського населення шляхом підтримки конкурентоспроможності сільського та лісового господарства, збереження сільських ландшафтів та біорізноманіття, охорони довкілля, примноження культурно-побутової спадщини тощо. Досягнення зазначених цілей підтримується фінансуванням із фондів ЄС заходів, які здійснюються за чотирма напрямками ("осями"): 1) конкурентоспроможність сільських територій; 2) охорона навколишнього середовища та екологічний менеджмент; 3) диверсифікація сільської економіки та якість життя; 4) програма "Лідер".

У проекті Угоди про асоціацію України з ЄС (глава 17) передбачено, що співробітництво між Сторонами охоплюватиме обмін знаннями та найкращими практиками щодо політики розвитку сільських територій з метою сприяння економічному добробуту сільських громад і обмін найкращими практиками щодо механізмів підтримки політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських

територій. Передбачається, зокрема, посилення адміністративних спроможностей на центральному й місцевому рівнях щодо планування, оцінки та реалізації політики, поширення знань шляхом проведення інформаційних заходів тощо, а також співробітництво в розвитку туризму на базі місцевих громад із дотриманням принципу поваги самобутності та інтересів місцевих громад, особливо у сільській місцевості (глава 16).

Формування та реалізацію вітчизняної політики сільського розвитку доцільно здійснювати на засадах, апробованих і використуваних у Європейському Союзі. Імплементация в Україні заходів сільського розвитку передбачає впровадження відповідних програм: полегшення селянським господарствам доступності до чинних бюджетних програм підтримки аграрного сектора і запровадження нових бюджетних програм, спеціально призначених для цих господарств; сприяння становленню мережі громадських та інших організацій і об'єднань з метою захисту інтересів дрібних виробників сільськогосподарської продукції та економічних прав сільських громад; підвищення готовності і здат-

ності селян до самостійного господарювання на сімейних засадах.

Першочерговим кроком у цьому напрямі є створення системи державного регулювання сільського розвитку, що передбачає удосконалення структури органів виконавчої влади, які відповідають за розвиток аграрної сфери і села (табл. 5.7).

В Україні відпрацьовуються аспекти трансформації аграрної політики, які є одночасно й елементами сільського розвитку, наближені до практики ЄС: екологізація сільськогосподарського виробництва, підтримка малоприбутних господарств, обмеження розміру бюджетних субсидій одному суб'єкту господарювання тощо. Логічно, щоб й інші напрями (складові) сільського розвитку в Україні формувалися за цими ж зразками. При цьому ключову роль у реалізації політики сільського розвитку слід відвести підтримці місцевих

ініціатив щодо розвитку сільської економіки і поліпшення умов життєдіяльності на селі, заохоченню населення до згуртування з метою розв'язання цих завдань і саморозвитку громад (за принципом знизу-вгору).

Наслідки підписання Угоди про асоціацію для сільського розвитку у короткостроковій перспективі будуть неоднозначними, у довгостроковому періоді – однозначно позитивними.

Запропоновані заходи (суми, які розраховані на п'ятирічний перехідний період) дозволять не втратити наявний ресурсний потенціал сільської місцевості і забезпечити його адаптацію до вимог Європейського Союзу. Для країн – членів ЄС усі визначені заходи фінансуються за рахунок фондів САП ЄС і національних урядів. Україна також могла би претендувати на часткове покриття витрат за рахунок коштів ЄС.

Заходи щодо створення системи державного регулювання сільського розвитку **5.7**

ТАБЛИЦЯ

Захід	Затрати	Результати
Удосконалення структури інституційного регулювання розвитку аграрного сектора і села: створення і функціонування мережі первинних ланок системи підтримки сільського розвитку; перепідготовка керівників і навчання координаторів-тренерів сучасного розвитку аграрного сектора і села. Держзамовлення на підготовку фахівців з сільського розвитку у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації	500 млн грн	<ol style="list-style-type: none"> Збереження і удосконалення людського капіталу сільської місцевості. Забезпечення продуктивної зайнятості сільського населення. Підвищення добробуту селян. Формування постійно функціонуючої мережі первинних ланок системи підтримки сільського розвитку на низовому рівні
Формування груп самокредитування селянських господарств: <ul style="list-style-type: none"> підтримка інформаційно-організаційної роботи щодо створення груп самокредитування; надання субсидій на збільшення фондів самокредитування 	367 млн грн	
Розроблення та запровадження механізму надання субсидій товарним селянським господарствам на покриття частини витрат зі сплати відсотків за кредитами	583 млн грн	
Стимулювання інтеграції господарств населення в ланцюги доданої вартості на основі розвитку партнерства, колективних дій та кооперації	177 млн грн	

Джерело: авторська розробка.

ПІДХОДИ ДО ЗМЕНШЕННЯ РИЗИКІВ ЗВТ З ЄС ДЛЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

6

РОЗДІЛ

Основні ризики ЗВТ з ЄС пов'язані не тільки з необхідністю проведення модернізації

економіки України, але і з втратами ринків країн ЄП.

6.1 Оцінка втрат у торгівлі України від втрати ринків ЄП

У торговельних війнах з Україною РФ активно застосовує систему технічного регулювання – найчастіше під заборону на ввезення до РФ підпадають саме ті види продукції, за якими уже розроблені нові Технічні регламенти МС. Тому найбільш чутливими галузями вітчизняної економіки до впливу зниження експорту до країн ЄП, насамперед РФ, через політику імпортозаміщення та наявність технічних бар'єрів (існування або перспектива введення в дію відповідних Технічних регламентів МС) найближчими роками стануть хімічна промисловість (побутова хімія, лакофарбові вироби, добрива, парфумерно-косметичні вироби), піротехнічні вироби, автомобілебудування, енергомашинобудування, виробництво сільськогосподарських та морських транспортних засобів, легка промисловість, деревообробна промисловість, нафтопереробна промисловість, харчова промисловість.

За нашими оцінками, максимальні втрати надходжень від експорту України до країн Митного союзу через існування технічних бар'єрів, а саме – використання технічних регламентів МС на аналогічну промислову продукцію, сумарно по групі промислових товарів становлять 473 млн дол. США на рік (табл. 6.1)²⁷.

Результати аналізу динаміки зовнішньої торгівлі показують, що Україна вже за 2013 р. порівняно з 2012 р. втратила близько 15% експорту та 19% імпорту в зовнішньому товарообігу з країнами Митного союзу (табл. 6.2).

Найбільше падіння експорту спостерігається за такими групами товарів, як літальні апарати, плавучі засоби, залізничні локомотиви, засоби наземного транспорту, крім залізничного, судна.

Оцінки потенційних втрат у торгівлі сільськогосподарською та харчовою продукцією від запровадження нової системи технічного регулювання МС

У структурі вітчизняного сільськогосподарського експорту до МС найбільшу частку у 2013 р. посідали молочні продукти (15,9%), продукти з какао (14,4%), алкогольні та безалкогольні напої (9,9%) та готові продукти із зерна (8,9%). Загальна вартість сільськогосподарського експорту у країни МС у 2013 р. становила 2,70 млрд дол. США проти 2,78 млрд дол. США у 2012 р.

Заходи технічного регулювання неодноразово застосовувалися РФ для обмеження імпорту на її територію товарів продукції тваринного походження з України. Зокрема, вони застосовувалися після набуття чинності з 26 липня 2011 р. новим технічним регламентом на молоко і молочну продукцію відповідно до Федерального закону РФ від 22.06.2010 р. №2010 № 163-ФЗ "Про внесення змін у Федеральний закон "Технічний регламент на молоко і молочну продукцію". Після набуття чинності цим регламентом під заборону опинилася продукція підприємств, які забезпечують 70% від обсягів експорту українського сиру. Крім ринку сиру, обмеження торгівлі заходами технічного регулювання застосовувалися РФ до вітчизняного м'яса і м'ясних продуктів.

У результаті застосування обмежувальних заходів відбувається поступове скорочення експорту вітчизняної продукції тваринного походження у Російську Федерацію. Протягом 2013 р. обсяги експорту свинини скоротилися у 4,6 раза, а обсяги експорту сирів – на 12,5%. Натомість обсяги експорту до Російської Федерації м'яса та їстівних субпродуктів свійської птиці, на які не поширюється дія технічного регламенту МС "Про безпеку м'яса і м'ясної продукції", у 2013 р. зросли на 26%.

²⁷ Втрати розраховано на базі офіційної статистики зовнішньої торгівлі України за 2012 та 2013 рр. за окремими товарами, які охоплюються дією технічних регламентів МС. При розрахунку втрат зроблено припущення, що дія за окремими товарними групами у 2013 р. порівняно з 2012 р.

Масштаби потенційних втрат для зовнішньоторговельного балансу України від обмеження експорту м'ясної та молочної продукції після набуття чинності новими ТР МС можна оцінити на основі даних про вартість експорту цих товарів до країн МС/ЄЕП у 2013 р. (табл. 6.3).

Якщо врахувати, що загальна вартість експорту цих товарів (за винятком м'яса та їстівних субпродуктів свійської птиці, на які не розповсюджується дія технічного регламенту МС "Про безпеку м'яса і м'ясної продукції") до країн МС/ЄЕП становила у 2013 р. 440 млн дол. США, то, враховуючи тенденції минулої торговельних воєн, коли під заборону потрапляли до 70% експортованої продукції цих галузей, Україна може втратити понад **300 млн дол. США** експортного виторгу.

Аналіз показав, що внаслідок запровадження МС нових технічних регламентів інші сектори вітчизняної харчової промисловості також можуть скоротити експортні поставки до країн Митного союзу (МС). Серед нових технічних регламентів на продукцію харчової промисловості, що набули чинності з 1 липня 2013 р., є такі: "Про безпеку харчової продукції", "Харчова продукція в частині її маркування", "Технічний регламент на сокову продукцію з фруктів і овочів", "Технічний регламент на олійно-жирову продукцію", "Про безпеку окремих видів спеціалізованої харчової продукції, у тому числі дієтичного лікувального і дієтичного профілактичного харчування", "Вимоги до безпеки харчових добавок, ароматизаторів і технологічних допоміжних засобів".

На стадії внутрішньодержавного узгодження країн МС перебувають: "Технічний регламент на тютюнову продукцію", "Про безпеку алкогольної продукції", "Про безпеку риби і рибної продукції".

Чинні технічні регламенти МС загальної дії більшою чи меншою мірою торкаються усіх

товарів харчової промисловості. Ґрунтуючись на даних про обсяги експорту до країн МС після запровадження нових технічних регламентів, можна орієнтовно оцінити втрати вітчизняних виробників у 2014 р. Зокрема, очікується зменшення поставок: шоколаду та іншої готової харчової продукції з вмістом какао (код за УКТ ЗЕД – 1806) – на 29% (або 104 млн дол.); кондитерських виробів з цукру (включаючи білий шоколад) без вмісту какао (код за УКТ ЗЕД – 1704) – на 24% (або 19 млн дол.); солодового пива (код за УКТ ЗЕД – 2203) – на 22% (або 15 млн дол.); соків з плодів і соків овочевих (код за УКТ ЗЕД – 2009) – на 10% (або 8 млн дол.); соняшникової олії (код за УКТ ЗЕД – 1512) – на 1% (або 1 млн дол.).

Чинні технічні регламенти найбільш імовірно не вплинуть на експорт до країн МС виноградного вина (код за УКТ ЗЕД – 2204) і міцних алкогольних напоїв (код за УКТ ЗЕД – 2208).

Таким чином, мінімальні втрати експортного виторгу від запровадження нових технічних регламентів МС у харчовій промисловості (додатково до втрат стосовно м'ясо-молочної продукції) вітчизняних виробників можуть досягти **147 млн дол. США** на рік.

Таким чином, обсяги втрат експорту товарів з України до країн ЄЕП унаслідок технічних бар'єрів, а саме чинних технічних регламентів МС, які не відповідають українським або взагалі відсутні в Україні, становитимуть на рік щонайменше 1,020 млрд дол. США (473 млн дол. США за промисловими товарами, 300 млн дол. США щодо продукції сільського господарства та 147 млн дол. США щодо харчової промисловості). Відзначимо, що це лише частина потенційних втрат у торгівлі, зумовлена використанням технічних бар'єрів країнами ЄЕП/МС.

Оцінка втрат від застосування технічних регламентів Митного союзу для аналогічних українських товарів

6.1

ТАБЛИЦЯ

Сфера застосування діючих технічних регламентів Митного союзу	Оціночні втрати, млн дол. США
Загальні ²⁸	10
Промислові вироби (легка промисловість та деякі товари хімічної промисловості)	9
Продукція нафтохімічної промисловості	294
Промислові вироби, машини та обладнання	160
Загалом	473

Джерело: авторська розробка.

²⁸ Технічний регламент МС "Про безпеку упаковки".

Експорт-імпорт за окремими країнами світу за 2013 р. 6.2

ТАБЛИЦЯ

Країна	Експорт		Імпорт		Сальдо
	млрд дол. США	% до 2012 р.	млрд дол. США	% до 2012 р.	
Білорусь	1,98	88,10	3,60	71,10	-1,62
Казахстан	2,12	86,20	0,68	45,70	1,44
Російська Федерація	15,06	85,40	23,23	84,70	-8,17
Митний союз	19,16	85,79	27,51	81,00	-8,35
Інші країни світу	41,25	94,80	49,03	97,70	-7,78
<i>Усього</i>	63,31	92,00	76,96	90,90	-13,65

Джерело: розроблено за даними Державної служби статистики України.

Вартість експорту м'ясних та молочних товарів до країн МС/ЄЕП у 2013 р. 6.3

ТАБЛИЦЯ

Товар/країна-імпортер	Обсяг експорту з України, 2013 р., тис. т	Вартість експорту з України, 2013 р., тис. дол. США
<i>М'ясо ВРХ свіже або охолоджене</i>		
Російська Федерація	11,4	45972,6
<i>М'ясо ВРХ морожене</i>		
Російська Федерація	5,78	22656,7
Казахстан	0,34	1495,9
<i>свинина, свіжа, охолоджена або морожена</i>		
Російська Федерація	4,2	19487,7
Казахстан	0,02	102,4
<i>М'ясо та їстівні субпродукти свійської птиці, свіжі, охолоджені або морожені</i>		
Російська Федерація	39,13	71606,4
Казахстан	21,35	36133,4
<i>сири</i>		
Російська Федерація	49,86	314157,9
Казахстан	6,0	35632,2
<i>Разом вартість експорту</i>		547245,0

Джерело: розроблено за даними Державної служби статистики України "Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу за січень-грудень 2013 року" [Електронний ресурс]. – Доступний з: < <http://ukrstat.gov.ua> >.

6.2 Напрями зниження ризиків ЗВТ з ЄС для економіки України

Враховання сформульованих у доповіді застережень при реалізації положень Угоди дозволить знизити ризики і отримати найбільший можливий ефект для економіки України.

Необхідне стимулювання підприємств до розроблення та реалізації інвестиційних програм для виведення на сучасний технологічний рівень. Якщо вітчизняні виробники машинобудування, металургії та хімічної промисловості не вживатимуть дієвих заходів стосовно модернізації виробництва, диспропорції технологічної структури випуску поглиблюватимуться та спричинюватимуть подальші втрати внутрішнього та зовнішнього ринків.

Важливим завданням є географічна диверсифікація експорту для підприємств, які втрачають ринки збуту в країнах ЄЕП, для чого їм здебільшого також буде потрібно модернізувати виробництво.

Необхідно створити робочі місця для працівників підприємств, які вивільняться в резуль-

таті втрати ринків ЄЕП. Їхня зайнятість може бути забезпечена за рахунок стимулювання припливу прямих іноземних інвестицій в Україну та вдосконалення підприємницького середовища для розвитку малого і середнього бізнесу. Важливо залучити фінансову допомогу ЄС під вирішення цих завдань.

Для зниження ризиків ЗВТ з ЄС важливе посилення ролі галузевих асоціацій і поглиблення співпраці між владою та бізнесом з урахуванням досвіду країн ЄС.

Можливості інтеграції в європейський торговельний простір можуть бути реалізовані тільки за умов вдосконалення інституційного середовища у сфері технічного регулювання, дотримання санітарних, фітосанітарних, екологічних вимог тощо. Імплементация відповідного законодавства у строки 2–3–5–7 років, передбачена Угодою про асоціацію з ЄС, є проблемною і також потребуватиме акумуляції значних коштів у модернізацію техноло-

гій. Відповідно до ст. 57 "Зближення технічного регулювання, стандартів і оцінки відповідності" допускається зміна графіка імplementації із самостійним визначенням Україною нового графіка імplementації, тому необхідно вести перемови з представниками бізнесу щодо узгодження зміни строків імplementації положень Угоди у сфері технічного регулювання для підготовки проведення переговорів з ЄС у разі необхідності.

Зазначимо, що успішне проходження адаптаційного періоду можливе за активного залучення досвіду та ресурсів Європейського Союзу. Зокрема, це стосується вирішення проблеми географічних зазначень. На сьогодні українські виробники користуються цілим набором зарубіжних географічних зазначень для просування власної продукції, наприклад: шампанське, коньяк, херес, мадера, які мають гарну репутацію, довіру споживачів щодо безпечності та якості товару. Зі вступом у дію положень про зону вільної торгівлі з ЄС використовувати такий підхід українським виробникам буде неможливо. Впродовж перехідних періодів Україна зобов'язана буде вивести з обігу назви, що позначають товар та збігаються з географічними найменуваннями ЄС, при цьому заборони на виробництво немає, неможливо буде лише застосовувати відповідні назви у маркуванні товару. Результатом переговорного процесу зі створення ЗВТ з ЄС стало досягнення 7–10-річного перехідного періоду та компенсаційного пакета, умови якого перебувають у стадії узгодження. Потенційно для підприємств, котрі виявлять бажання модернізуватися і у котрих виникнуть проблеми щодо ребрендингу асортиментного ряду, можлива фінансова підтримка з європейської сторони, зокрема, кредитна підтримка ЄБРР. Також передбачається технічна та фінансова допомога ЄС для просування на ринки продукції з новими найменуваннями.

Для країн – членів ЄС заходи підтримки сільського розвитку фінансуються за рахунок фондів САП (Спільної аграрної політики) ЄС і національних урядів. Україна також могла би претендувати на часткове покриття витрат за рахунок коштів ЄС.

Ефективна реалізація положень Угоди та зниження пов'язаних із нею ризиків неможливі також без використання інституційних можливостей, які передбачені в Угоді щодо координації виконання її положень. Відповідно до ст. 466 Рада асоціації, створення якої передбачене Угодою, може вирішити сформувати інші спеціальні комітети або органи у конкретних сферах, куди увійдуть представники урядів України та ЄС. Так, наприклад, у рамках ЗВТ з ЄС передбачено створення Комітету з питань торгівлі та низки підкомітетів,

зокрема, підкомітету з управління СФЗ (санітарними і фітосанітарними заходами), який регулярно проводитиме моніторинг імplementації процесу наближення українського законодавства до європейського з метою підготовки рекомендацій щодо заходів з наближення (ст. 74). Для підтримки позиції України у створених в рамках Асоціації комітетах і підкомітетах необхідно активно залучати галузеві асоціації.

На фінансову підтримку виконання положень Угоди спрямований Пакет підтримки України, схвалений Європейською Комісією 5 березня 2014 р., що становить 11 млрд євро, з яких 5 млрд євро надійдуть від Європейського банку реконструкції та розвитку.

Обсяги підтримки України зівставні з обсягами підтримки країн – кандидатів на вступ до ЄС. Відомо, що найбільші обсяги фінансової підтримки від ЄС у період підготовки до вступу отримала Польща²⁹. Підтримка здійснювалася в основному через три програми – PHARE, ISPA and SAPARD. Тільки за програмою PHARE (Poland and Hungary Assistance for Reconstructing of their Economies) Польща отримала 3,9 млрд євро – найбільшу частку ресурсів цієї програми серед 10 країн Центральної та Східної Європи – кандидатів до вступу у ЄС, які брали участь у цій програмі. Програма PHARE припинила планування своєї діяльності у 2003 р. З 2000 р. ЄС започаткував дві нові програми для країн-кандидатів – SAPARD для сільського господарства і ISPA для модернізації транспортної інфраструктури і проектів охорони довкілля (діяли до 2006 р.). Протягом 2000–2006 рр. Польща отримувала 30–37% коштів програми ISPA (у середньому 348 млн євро щорічно). За програмою SAPARD упродовж 2000–2003 рр. Польща отримала 708,2 млн євро. За даними Комітету європейської інтеграції Польщі, протягом 1990–2003 рр. загальна сума підтримки вступу Польщі до ЄС оцінюється у 5,7 млрд євро.

Пакет підтримки України частково буде спрямовано на підтримку політичних та економічних реформ включно із визначеними в Угоді про асоціацію/поглиблену та всеохоплюючу ЗВТ з ЄС. Економічна підтримка надаватиметься у формі макрофінансової допомоги (кредити на суму 1,6 млрд євро) та пакета підтримки розвитку у формі грантів на суму 1,4 млрд євро, що надаватиметься упродовж семи років.

²⁹ Pre-accession funds. Polish experiences [Електронний ресурс] / Office of the Committee for European Integration. – Warszawa. – Доступний з : <[http://archiwum-ukie.polskawue.gov.pl/HLP/files.nsf/0/8A25581477E1ED88C1256FE10047F1A9/\\$file/Pre-accession_funds_Polish_experiences-publikacja.pdf](http://archiwum-ukie.polskawue.gov.pl/HLP/files.nsf/0/8A25581477E1ED88C1256FE10047F1A9/$file/Pre-accession_funds_Polish_experiences-publikacja.pdf)>.

ДОДАТКИ

Географічна структура зовнішньої торгівлі з країнами ЄС за групами товарів, 2013, тис. дол. США

A

додаток

Країна ЄС	Експорт			Імпорт		
	Вартість, тис. дол. США	до 2012, %	% до загального обсягу	Вартість, тис. дол. США	до 2012, %	% до загального обсягу
АВСТРІЯ	554607,7	106,5	100,0	968517,4	132,1	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	46912,4	152,2	8,5	11937,3	118,9	1,2
45. Корець та вироби з нього	-	-	-	0,1	317,9	0,0
46. Вироби із соломи	41,3	101,7	0,0	-	-	-
БЕЛЬГІЯ	401869,4	85,9	100,0	692905,6	97,8	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	13868,1	111,6	3,5	9383,6	117,9	1,4
46. Вироби із соломи	-	-	-	0,2	-	0,0
БОЛГАРІЯ	591262,5	104,0	100,0	300944,5	107,3	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	2236,0	35,8	0,4	573,7	370,2	0,2
45. Корець та вироби з нього	0,1	31,3	0,0	0,1	135,3	0,0
ВЕЛИКА БРИТАНІЯ	547214,5	99,2	100,0	1132419,4	98,5	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	13246,9	146,2	2,4	287,5	102,1	0,0
45. Корець та вироби з нього	-	-	-	6,0	267,2	0,0
46. Вироби із соломи	0,1	38,7	0,0	0,0	8,6	0,0
ГРЕЦІЯ	227886,3	108,9	100,0	277510,1	144,6	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	1153,3	69,1	0,5	8,5	188,2	0,0
46. Вироби із соломи	-	-	-	-	-	-
ДАНІЯ	163887,2	107,3	100,0	314078,4	111,4	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	9016,3	112,0	5,5	489,0	52,7	0,2
45. Корець та вироби з нього	-	-	-	0,1	-	0,0
46. Вироби із соломи	288,3	86,7	0,2	-	-	-
ЕСТОНІЯ	103208,1	40,6	100,0	93290,9	96,7	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	6382,4	88,8	6,2	4979,3	322,7	5,3
ІРЛАНДІЯ	120847,1	159,1	100,0	191487,2	125,5	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	43,7	40,0	0,0	11,3	68,7	0,0
46. Вироби із соломи	0,1	54,2	0,0	-	-	-
ІСПАНІЯ	987671,7	64,2	100,0	863381,3	115,6	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	6306,9	103,6	0,6	1420,8	156,9	0,2
45. Корець та вироби з нього	-	-	-	137,6	70,7	0,0
46. Вироби із соломи	-	-	-	1,3	60,9	0,0
ІТАЛІЯ	2357633,7	95,1	100,0	2086658,2	93,4	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	65006,6	118,0	2,8	13560,2	129,5	0,6
45. Корець та вироби з нього	-	-	-	1133,6	701,5	0,1
46. Вироби із соломи	-	-	-	3,8	30,6	0,0

Країна ЄС	Експорт			Імпорт		
	Вартість, тис. дол. США	до 2012, %	% до загального обсягу	Вартість, тис. дол. США	до 2012, %	% до загального обсягу
ЛАТВІЯ	182580,2	60,9	100,0	104176,6	103,4	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	3507,5	119,1	1,9	1346,3	70,7	1,3
ЛИТВА	324835,1	116,4	100,0	966681,9	106,0	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	29577,7	109,8	9,1	3158,7	115,9	0,3
45. Корок та вироби з нього	0,3	65,2	0,0	-	-	-
46. Вироби із соломи	-	-	-	-	-	-
ЛЮКСЕМБУРГ	4582,3	116,8	100,0	25499,8	82,9	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	1062,7	208,5	23,2	128,2	1610,9	0,5
МАЛЬТА	6263,4	65,5	100,0	10857,7	53,3	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	163,3	825,2	2,6	-	-	-
НІДЕРЛАНДИ	1041336,6	125,5	100,0	1061746,9	94,6	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	17444,5	119,9	1,7	280,2	100,1	0,0
45. Корок та вироби з нього	-	-	-	30,4	2622109,5	0,0
46. Вироби із соломи	-	-	-	0,3	6,6	0,0
НІМЕЧЧИНА	1603784,9	97,5	100,0	6771002,9	99,5	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	85830,1	117,8	5,4	42862,8	113,8	0,6
45. Корок та вироби з нього	-	-	-	98,5	68,6	0,0
46. Вироби із соломи	106,2	138,7	0,0	3,7	8,9	0,0
ПОЛЬЩА	2547823,1	98,9	100,0	4068686,0	114,1	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	103850,7	81,2	4,1	96753,6	107,6	2,4
45. Корок та вироби з нього	1,1	4,4	0,0	570,1	111,6	0,0
46. Вироби із соломи	3,0	55,4	0,0	70,9	25,8	0,0
ПОРТУГАЛІЯ	267163,9	77,7	100,0	75657,5	104,9	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	214,8	523,0	0,1	617,7	232,0	0,8
45. Корок та вироби з нього	-	-	-	10359,1	78,3	13,7
РУМУНІЯ	558219,2	101,2	100,0	897019,5	96,5	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	80285,1	120,2	14,4	78175,3	140,5	8,7
46. Вироби із соломи	-	-	-	0,1	-	0,0
СЛОВАЧЧИНА	752825,8	111,9	100,0	663665,7	112,9	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	30961,3	109,6	4,1	8501,6	136,6	1,3
45. Корок та вироби з нього	-	-	-	0,3	-	0,0
46. Вироби із соломи	-	-	-	4,3	57,7	0,0
СЛОВЕНІЯ	12948,0	124,8	100,0	287481,1	114,5	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	1448,5	124,3	11,2	132,6	140,0	0,0
УГОРЩИНА	1556952,7	103,1	100,0	1400516,1	120,8	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	45864,9	116,4	2,9	6297,3	84,4	0,4
4. Корок та вироби з нього	-	-	-	32,0	535,2	0,0
46. Вироби із соломи	-	-	-	0,1	1,2	0,0
ФІНЛЯНДІЯ	60784,8	126,2	100,0	466710,8	96,2	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	590,6	73,3	1,0	1165,8	61,6	0,2
45. Корок та вироби з нього	-	-	-	1,3	-	0,0
ФРАНЦІЯ	690507,2	125,7	100,0	1729727,6	103,9	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	11649,2	124,8	1,7	1231,1	92,3	0,1
45. Корок та вироби з нього	-	-	-	159,8	39,2	0,0

Країна ЄС	Експорт			Імпорт		
	Вартість, тис. дол. США	до 2012, %	% до загального обсягу	Вартість, тис. дол. США	до 2012, %	% до загального обсягу
з нього						
46. Вироби із соломи	-	-	-	34,7	120,5	0,0
ХОРВАТІЯ	43252,8	107,5	100,0	36257,2	52,3	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	974,0	122,3	2,3	156,0	78,6	0,4
ЧЕХІЯ	823749,5	116,5	100,0	999325,2	80,2	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	22084,1	107,8	2,7	3498,5	106,4	0,4
45. Корок та вироби з нього	-	-	-	0,0	-	0,0
46. Вироби із соломи	-	-	-	-	-	-
ШВЕЦІЯ	63538,6	111,3	100,0	481302,5	88,5	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	11562,3	140,7	18,2	1949,7	420,6	0,4
45. Корок та вироби з нього	-	-	-	0,6	238,9	0,0
КІПР	161554,9	96,1	100,0	70320,8	88,4	100,0
44. Деревина і вироби з деревини	369,7	109,6	0,2	123,7	2474385,6	0,2
46. Вироби із соломи	0,1	-	0,0	-	-	-

Джерело: складено на основі даних Держстату України: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу [Електронний ресурс] / Статистична інформація Державної служби статистики України. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

Директиви та регламенти стосовно залізничного транспорту, які необхідно прийняти відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС

Б

додаток

	Назва нормативно-законодавчого акту	Питання, на вирішення якого спрямована директива	Графік імплементації в законодавство України
1	Директива Ради 91/440/ЄЕС від 29 липня 1991 року про розвиток залізниць Співтовариства	Доступ до ринку та інфраструктури: а) запровадження незалежності в управлінні та покращення фінансової ситуації (ст. 2,3,4,5 та 9); б) розподіл між управлінням інфраструктурою та транспортними операціями (ст. 6, 7 та 8)	Ці положення Директиви мають бути впроваджені протягом восьми років з дати набрання цією Угодою чинності
2	Директива Ради № 95/18/ЄС від 19 червня 1995 року про ліцензування залізничних підприємств	Доступ до ринку та інфраструктури: запровадження ліцензій згідно з умовами, переліченими в ст. 1, 2, 3, 4 (за винятком підстатті 4, 5), 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 та 15	Ці положення Директиви мають бути впроваджені протягом восьми років з дати набрання цією Угодою чинності
3	Директива 2001/14/ЄС Європейського парламенту і Ради від 26 лютого 2001 року про розділення пропускної здатності залізничної інфраструктури і стягнення зборів за користування залізничною інфраструктурою	Доступ до ринку та інфраструктури	Положення Директиви мають бути впроваджені протягом восьми років з дати набрання цією Угодою чинності
4	Регламент (ЄС) № 913/2010 Європейського парламенту та Ради від 22 вересня 2010 року стосовно Європейської залізничної мережі для конкурентоспроможності вантажних перевезень	Доступ до ринку та інфраструктури	Положення Регламенту мають бути впроваджені протягом восьми років з дати набрання цією Угодою чинності
5	Директива 2004/49/ЄС Європейського парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року про безпеку залізниць у Співтоваристві, яка вносить зміни до Директиви Ради 96/18/ЄС про ліцензування підприємств залізничного транспорту і до Директиви 2001/14/ЄС про розділення пропускної здатності залізничних інфраструктур та стягнення платежів за використання залізничної інфраструктури і про сертифікацію безпеки (Директива про безпеку на залізницях)	Технічні умови та техніка безпеки	Положення Директиви мають бути впроваджені протягом восьми років з дати набрання цією Угодою чинності
6	Директива № 2007/59/ЄС Європейського парламенту та Ради від 23 жовтня 2007 року про сертифікацію машиністів локомотивів та поїздів у залізничній системі Співтовариства	Технічні умови та техніка безпеки	Положення Директиви мають бути впроваджені протягом восьми років з дати набрання цією Угодою чинності. Зокрема, слід взяти до уваги ст. 9.2 цієї Директиви, що дозволяє Україні застосовувати більш жорсткі вимоги, ніж наразі застосовуються в європейському законодавстві
7	Директива № 2008/68/ЄС Європейського парламенту та Ради від 24 вересня 2008 року про перевезення небезпечних вантажів наземним транспортом	Технічні умови та техніка безпеки	Положення Директиви мають бути впроваджені для усіх перевезень небезпечних вантажів при виконанні міжнародних залізничних перевезень після набрання цією Угодою чинності; при виконанні національних перевезень – протягом восьми років після набрання цією Угодою чинності
8	Регламент Ради (ЄЕС) № 1192/69 від 26 червня 1969 року про спільні правила стандартизації звітності підприємств залізничного транспорту	Стандартизація рахунків та статистики	Положення Директиви мають бути впроваджені протягом восьми років з дати набрання цією Угодою чинності
9	Директива № 2008/57/ЄС Європейського парламенту та Ради від 17 червня 2008 року про інтероперабельність залізничної системи в межах Співтовариства (доопрацьована)	Інтероперабельність	Положення Директиви мають бути впроваджені протягом восьми років з дати набрання цією Угодою чинності
10	Директива Ради 92/106/ЄЕС від 7 грудня 1992 року про встановлення спільних правил для окремих видів комбінованих перевезень вантажів між державами-членами	Комбіновані перевезення	Положення Директиви мають бути впроваджені протягом восьми років з дати набрання цією Угодою чинності
11	Регламент (ЄС) № 1370/2007 Європейського парламенту та Ради від 23 жовтня 2007 року про громадські пасажирські перевезення залізничним та автомобільним транспортом та скасування Регламентів Ради (ЄЕС) № 1191/69 та № 1107/70.	Пасажирські перевезення	Положення Регламенту мають бути впроваджені протягом восьми років після набрання цією Угодою чинності, за винятком ст. 7.2
12	Регламент Ради (ЄЕС) № 1371/2007 Європейського парламенту та Ради від 23 жовтня 2007 року про права та обов'язки пасажирів, які користуються залізничним транспортом	Пасажирські перевезення	Положення Регламенту мають бути впроваджені протягом восьми років з дати набрання цією Угодою чинності, а стосовно ст. 13, 16 та 17 Рада асоціації прийме рішення щодо строку імплементації

Джерело: складено за Додатком ХХХІ до глави 7 "Транспорт" розділу V "Економічна і галузева співпраця" Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Аналіз директив ЄС стосовно залізничного транспорту, які спрямовані на організаційні перетворення в галузі (доступ до ринку та інфраструктури), та перспективи їхнього застосування в Україні

B

додаток

Директиви ЄС	Застереження щодо їхнього впровадження в Україні
<p>Доступ до ринку та інфраструктури</p> <p>1) Директива Ради 91/440/ЄЕС від 29 липня 1991 року про розвиток залізниць Співтовариства <u>"Запровадження незалежності в управлінні та покращення фінансової ситуації"</u> (ст. 2, 3, 4, 5 та 9). Ст. 2 і 3 відносяться до розділу 1 "Мета і сфера застосування" (директиви), і пояснюють застосування цієї директиви (ст. 2) і її термінологію (3). Ст. 4 і 5 стосуються незалежності управління залізничними підприємствами (компаніями) та їхньої самостійності на ринку перевезень, а саме вимагають і декларують: – основна вимога для держави це – вживати необхідних заходів щодо забезпечення незалежного статусу залізничних підприємств у сфері управління, адміністрування і внутрішнього контролю за адміністративними, економічними і фінансовими питаннями з правом мати майно, бюджет і рахунки, відокремлені від майна, бюджету і рахунків держави; – залізничні компанії повинні управлятися відповідно до принципів, які застосовуються до комерційних компаній і мати право вільно створювати міжнародні об'єднання з одним або більше залізничним підприємством, розширювати свою частку на ринку, розвивати нові технології, впроваджувати нові інноваційні методи управління тощо</p>	<p>Розділення адміністративної і комерційної функції Укрзалізниці було передбачено ще Указом Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України" від 11.04.2000 р. "Про стан залізничного транспорту України та заходи щодо забезпечення його ефективного функціонування", де в п. 1. пп. 6. прописані питання реорганізації структури управління залізничною галуззю та забезпечення <u>повного розмежування функцій державного та господарського управління</u>; центральним моментом при цьому визначено зміну організаційно-правового статусу Державної адміністрації залізничного транспорту України та залізниць. Проте обов'язковою умовою реформування управління було визначено збереження цілісної єдиної системи залізничного транспорту як цілісного виробничо-господарського комплексу. Активні ініціативи щодо реформування залізничного транспорту України були вжиті з ухваленням Закону України "Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування" від 23.02.2012 року № 4442-VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 49, ст.553), відповідно до якого Кабінет Міністрів України повинен був у тримісячний строк прийняти рішення про утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування. Проект нормативно-правового акта про утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування існує, проте його досі не затверджено</p>
<p><u>Розподіл між управлінням інфраструктурою та транспортними операціями</u> (ст. 6, 7 та 8) декларує:</p> <p>1. Відокремлення рахунків діяльності, пов'язаної з перевезеннями, та діяльності, пов'язаної з управлінням залізничною інфраструктурою.</p> <p>2. Держава має вимагати організації окремих підрозділів у структурі одного підприємства або здійснення управління інфраструктурою окремих підприємством.</p> <p>Ст. 7 передбачає, що держави-члени можуть покласти на залізничні підприємства або будь-який інший орган управління інфраструктурою відповідальність за керівництво залізничною інфраструктурою (інвестування, технічне обслуговування та фінансування), як того вимагають технічні, комерційні та фінансові аспекти такого керівництва</p>	<p>В Україні цю вимогу частково вже виконано. Адже в структурі управління Укрзалізниці (УЗ) існували і продовжують існувати <u>інфраструктурні підрозділи</u>, а саме першому заступнику генерального директора УЗ підпорядковується головне управління колійного господарства, головне управління електрифікації та електропостачання, головне управління автоматики, телемеханіки та зв'язку, центральна станція зв'язку, на які покладено відповідальність за керівництво залізничною інфраструктурою. Проте ці управління не є <u>цілісним окремим органом управління залізничною інфраструктурою</u>, хоча на вимогу цієї директиви <u>ці підрозділи</u> Укрзалізниці відповідальні "за створення та утримання залізничної інфраструктури, а також за управління системами контролю і безпеки". Необхідно зазначити, що термін "залізнична інфраструктура" вперше з'явився в законодавстві України саме в ЗУ "Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування" від 23.02.2012 року № 4442-VI, де він трактувався як <u>"магістральні залізничні лінії загального користування та розміщені на них технологічні споруди, передавальні пристрої, що безпосередньо використовуються для забезпечення процесу перевезень, а саме: залізничні станції та колії загального користування, тягові підстанції, контактна мережа та інші пристрої технологічного електропостачання, системи сигналізації, централізації, блокування та управління рухом поїздів, об'єкти і майно, призначені безпосередньо для виконання аварійно-відновлювальних робіт"</u>, що є державною власністю та закріплюються за Товариством на праві</p>

Директиви ЄС	Застереження щодо їхнього впровадження в Україні
	<p>господарського відання. Зважаючи на це, можна зробити висновок, що регулювання інфраструктури залізничного транспорту в Україні перебуває на стадії формування.</p> <p>Важливий пункт Директиви – ст. 10, що стосується доступу на рівних умовах до інфраструктури інших держав-членів з метою надання міжнародних комбінованих залізничних перевезень, – для України вилучено і не передбачено впровадити в наше законодавство.</p>
<p>2) Директива Ради № 95/18/ЄС від 19 червня 1995 року про ліцензування залізничних підприємств</p> <ul style="list-style-type: none"> – запровадження ліцензій згідно з умовами, переліченими в ст. 1, 2, 3, 4 (за винятком ст. 4, 5) – ст. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 та 15 	<p>Ст. 4 (за винятком пп. 4, 5 цієї статті) містить дискримінаційний характер стосовно ліцензій, виданих на території України, тому що у вилученому пп. 5 саме йдеться про те, що "ліцензія є дійсною по всій території Співтовариства". Таким чином, ліцензії, видані в Україні, не будуть дійсними в інших країнах по всій території Співтовариства. А українські перевізники повинні будуть платити за ліцензії не українським уповноваженим органам з ліцензування, а Європейській залізничній агенції</p>
<p>3) Директива 2001/14/ЄС Європейського парламенту і Ради від 26 лютого 2001 року про розділення пропускної здатності залізничної інфраструктури і стягнення зборів за користування залізничною інфраструктурою</p>	<p>Законодавством України не передбачено існування окремого регуляторного органу, який би окремо виконував функції з розподілення пропускної здатності інфраструктури, стягував плату за використання інфраструктури з залізничних підприємств та міжнародних об'єднань, які використовують цю інфраструктуру. Щоб виконати положення цієї директиви, необхідно розробити і внести відповідні зміни в ЗУ "Про залізничний транспорт" і створити цей регуляторний орган</p>
<p>4) Регламент (ЄС) № 913/2010 Європейського парламенту та Ради від 22 вересня 2010 року стосовно Європейської залізничної мережі з метою конкурентоспроможності вантажних перевезень.</p> <p>Документ затверджує правила створення та організації міжнародних залізничних перевезень для конкурентних залізничних вантажних перевезень і застосовується до управління та використання залізничної інфраструктури, що входить до коридорів вантажних перевезень</p>	<p>Початкові коридори вантажних перевезень, які містяться в додатку до цього Регламенту, не мають переліку залізничних ліній на території України. Тобто Україна має внести пропозиції до перегляду цього регламенту з метою включення до цих коридорів українських ділянок залізничної інфраструктури, хоча два коридори – №№ 6 і 9 – закінчуються на угорсько-українському та словацько-українському кордоні. Тим більше, що Україна в межах багатьох міжнародних організацій уже є учасником проектів із розвитку міжнародних транспортних коридорів своєю територією.</p>

Джерело: складено автором.

**Ключові аспекти угоди про асоціацію між Україною та ЄС,
що стосуються ринків фінансових послуг**

Г
додаток

Питання	Стаття	Основний зміст	Коментар
Нові фінансові послуги	Ст. 128	Кожна Сторона зобов'язується дозволити постачальникам фінансових послуг іншої Сторони, заснованим на території цієї Сторони, надавати будь-яку нову фінансову послугу, подібну до тих послуг, які ця Сторона дозволила б надавати своїм власним постачальникам фінансових послуг згідно з національним законодавством у подібних умовах. Сторона може самостійно визначити юридичну форму надання послуги та вимагати попереднього отримання дозволу на надання такої послуги. У разі, якщо необхідне отримання дозволу, відповідне рішення має бути ухвалене протягом прийнятного періоду часу, а підставою відмови у дозволі на надання послуг може бути тільки підстава, визначена у ст. 126 цієї Угоди	Можливе розширення переліку доступних фінансових послуг на ринку
Пруденційний виняток	Ст. 126	1. Кожна Сторона може застосовувати або підтримувати певні заходи з пруденційних міркувань , таких як: (a) захист інвесторів, депозитаріїв, власників полісів або осіб, перед якими постачальник фінансових послуг має зобов'язання довірчої особи; (b) забезпечення цільності та стабільності фінансової системи відповідної Сторони. 2. Такі заходи не повинні бути більш обтяжливими, ніж це необхідно для досягнення їхньої мети, та дискримінаційними щодо постачальників фінансових послуг іншої Сторони порівняно з подібними власними постачальниками фінансових послуг	Цей механізм може використовуватися для протидії певним ініціативам та крокам щодо змін на ринку
Клірингові та платіжні системи	Ст. 132	Відповідно до строків та умов національного режиму, кожна Сторона зобов'язується надавати постачальникам фінансових послуг іншої Сторони, заснованим на її території, доступ до платіжних та клірингових систем, операторами яких є державні установи, та до офіційних механізмів фінансування та рефінансування, які є доступними за звичайних умов ведення бізнесу. Ця стаття не спрямована на те, щоб надати доступ до механізмів кредитора останньої інстанції Сторони	Гарантується доступ до механізмів фінансування та рефінансування, проте не на забезпечення функції кредитора останньої інстанції
Наближення законодавства	Ст. 133	1. Сторони усвідомлюють важливість наближення чинного законодавства України до права Європейського Союзу. Україна забезпечить поступове приведення у відповідність своїх чинних законів та майбутнього законодавства до acquis ЄС. 2. Таке наближення розпочинається з дати підписання цієї Угоди, та поступово поширюватиметься на всі елементи acquis ЄС, зазначені у Додатку XVII до цієї Угоди.	Додаток XVII містить перелік положень, що мають бути прийняті протягом 2–8 років з моменту підписання Угоди у галузях: а) банківська сфера; в) страхування; с) цінні папери; d) інститути спільного інвестування; e) ринкова інфраструктура; f) платежі; g) запобігання відмиванню грошей; h) вільне переміщення капіталу та платежів
Поточні платежі	Ст. 144	Сторони зобов'язуються не обмежувати і дозволяти відповідно до положень ст. VIII Угоди Міжнародного валютного фонду 1944 року, будь-які платежі та перекази у вільно конвертованій валюті за поточними рахунками платіжного балансу між Сторонами	Передбачається лібералізація сфери поточних платежів
Рух капіталу	Ст. 145	1. Стосовно операцій на рахунку операцій з капіталом та фінансовому рахунку платіжного балансу, то з дати набрання цією Угодою чинності Сторони повинні забезпечувати вільний рух капіталу, пов'язаного з надходженням прямих інвестицій (у тому числі придбання нерухомості, пов'язане з прямими інвестиціями) відповідно до законодавства приймаючої країни та інвестуванням відповідно до положень глави 6 "Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля" розділу IV цієї Угоди та виплати або репатріації цих інвестованих капіталів та будь-якого прибутку, отриманого з них.	Передбачається лібералізація руху капіталу: прямих іноземних інвестицій, портфельних інвестицій, кредитів, позик та репатріації інвестованих капіталів та отриманого прибутку

Питання	Стаття	Основний зміст	Коментар
		<p>2. Що стосується інших операцій на рахунку операцій з капіталом і фінансовому рахунку платіжного балансу, з дати набрання чинності цією Угодою і без шкоди для інших положень цієї Угоди, Сторони повинні забезпечити:</p> <p>a) вільний рух капіталу пов'язаний з наданням кредитів, які стосуються торговельних операцій, або з наданням послуг, в яких бере участь резидент однієї із Сторін;</p> <p>b) вільний рух капіталу, пов'язаний з портфельними інвестиціями і фінансовими позиками та кредитами інвесторів іншої Сторони.</p> <p>3. Україна зобов'язується завершити лібералізацію операцій на рахунку операцій з капіталом і фінансовому рахунку платіжного балансу відповідно до рівня лібералізації в ЄС до дати надання режиму внутрішнього ринку у сфері фінансових послуг відповідно до ст. 4.3 Додатку XVII до цієї Угоди. Позитивна оцінка законодавства України щодо руху капіталу, його впровадження і постійного дотримання відповідно до принципів, викладених у ст. 4.3 Додатку XVII до цієї Угоди, є необхідною передумовою для будь-якого рішення Комітету з питань торгівлі щодо надання статусу внутрішнього ринку у сфері фінансових послуг.</p> <p>4. Без шкоди для інших положень цієї Угоди, Сторони не вводитимуть будь-яких нових обмежень на рух капіталу і поточні платежі між резидентами України та Сторони ЄС і не робитимуть існуючі умови більш обмежувальними.</p>	
Захисні заходи	Ст. 146	<p>Без шкоди для інших положень цієї Угоди у разі, якщо за особливих обставин, платежі та рух капіталу між Сторонами спричиняють або загрожують спричинити серйозні труднощі з точки зору реалізації операцій курсової або грошово-кредитної політики (включаючи серйозні труднощі з платіжним балансом) в Україні або одній чи кількох державах – членах Європейського Союзу, відповідні Сторони можуть вдатися до захисних заходів щодо руху капіталу між Стороною ЄС і Україною на строк, що не перевищує шість місяців, якщо такі заходи вкрай необхідні. Сторона, яка вживає захисні заходи, повинна негайно інформувати іншу Сторону про прийняття такого заходу та надати, за можливості, часові рамки скасування таких заходів.</p>	<p>Передбачається можливість застосування обмежувальних заходів щодо руху капіталу для стабілізації ситуації на валютному або грошово-кредитному ринку строком до 6 місяців</p>
Сприяння виконанню та подальша лібералізація положень	Ст. 147	<p>1. Сторони консультуватимуться одна з одною з метою полегшення руху капіталу між Сторонами, з тим, щоб сприяти досягненню цілей цієї Угоди.</p> <p>2. Протягом перших чотирьох років з дати набрання чинності цією Угодою, Сторони повинні вживати заходи для створення необхідних умов для подальшого поступового застосування правил Сторони ЄС про вільний рух капіталу.</p> <p>3. До кінця п'ятого року з дати набрання чинності цією Угодою, Комітет з питань торгівлі повинен розглянути вжиті заходи та визначити умови подальшої лібералізації</p>	<p>Додаток XVII регламентує повноваження та можливості Комітету з питань торгівлі, а також часові рамки виконання Україною положень лібералізації та впровадження змін у законодавство</p>

Джерело: складено А.І.Шкляром.

**Стан корпоративного управління в банках України
у контексті дотримання вимог, які діють в ЄС**

Д

додаток

Зміст Принципів ОЕСР	Відображення в Методичних рекомендаціях і законодавстві України	Стан виконання банками України
<p>I. Права акціонерів</p> <p>Е. Ринки для цілей корпоративного контролю повинні мати можливість функціонувати ефективно і прозоро.</p> <p>1. Правила та процедури, що регулюють придбання контролю над корпорацією на ринках капіталу, а також угоди надзвичайного характеру, такі як злиття та продаж значної частини активів корпорації, повинні чітко формулюватися й оприлюднюватися, з тим, щоб інвестори розуміли свої права та засоби правового захисту. Угоди повинні укладатися за прозорими цінами і на справедливих умовах, що захищають права усіх акціонерів відповідно до їхньої категорії.</p> <p>2. Механізми, що перешкоджають поглинанню компанії, не повинні використовуватися для того, щоб захистити адміністрацію від підзвітності</p>	<p>Права акціонерів визначені у розділі V "Права та обов'язки акціонерів" Закону України "Про акціонерні товариства" (ст. 25–29)</p>	<p>Сума укладених угод з продажу або злиття банків в Україні не оголошується, у відкритих джерелах є лише приблизні вартості угод або інформація взагалі відсутня. Варто зауважити, що в Україні не створено єдиного офіційного реєстру угод, що передбачають передачу прав власності від одних інституційних інвесторів до інших. На 01.01.2013 р. в організаційно-управлінській структурі 90 банків України (11 банків I групи, 13 — II групи, 18 — III групи, 48 — IV групи), або 51,43% діючих банківських установ, створено відділи по роботі з акціонерами. Станом на 01.01.2012 р. таких установ було 98, або 54% діючих банків.</p>
<p>II. Однакове ставлення до акціонерів</p> <p>Структура корпоративного управління повинна забезпечувати однакове ставлення до акціонерів, включаючи дрібних та іноземних. У всіх акціонерів повинна бути можливість отримати ефективний захист у разі порушення їхніх прав</p>	<p>Мінімальна рекомендована кількість членів спостережної ради має становити п'ять осіб згідно зі згаданими рекомендаціями, при цьому загальна їхня кількість повинна бути непарною (Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, затверджені Постановою Правління НБУ від 28.03.2007 р. №98)</p> <p>У спостережній раді банку має забезпечуватися представництво всіх акціонерів та заінтересованих сторін. Незалежність та об'єктивність спостережної ради можна зміцнити, включивши до її складу як мінімум 25% кваліфікованих незалежних членів (Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, затверджені Постановою Правління НБУ від 28.03.2007 р. №98)</p>	<p>Станом на 01.01.2012 р. у 91 банку України спостережна рада включає становлять менше ніж п'ять представників, у 31 банку – парна кількість членів спостережної ради, в т.ч. 20 банків не виконують обох рекомендацій щодо формування ефективної спостережної ради. Станом на 01.01.2013 р. у 104 банках України спостережна рада включає менше, ніж п'ять представників, у 44 банках – парна кількість членів спостережної ради, в т.ч. 33 банки не виконують обох рекомендацій щодо формування ефективної спостережної ради.</p> <p>Станом на 01.01.2012 р. у 44 банках (25,29% усіх діючих банків) у спостережній раді є лише представники мажоритарних акціонерів, у 19 банках (10,92%) – представники лише міноритарних акціонерів, у 41 банку (23,56%) – представники мажоритарних, і міноритарних акціонерів, у 37 банках (21,26%) відсутні представники акціонерів, інформація про спостережну раду 33 банків (18,97%), є неповною, інформація про спостережну раду одного банку відсутня. Станом на 01.01.2013 р. у 53 банках (30,29% усіх діючих банків) у спостережній раді є лише представники мажоритарних акціонерів, у 23 банках (13,14%) – представники лише міноритарних акціонерів, у 43 банках (24,57%) – представники і мажоритарних, і міноритарних акціонерів, у 52 банках (29,71%) представники акціонерів відсутні, інформація про спостережну раду чотирьох банків відсутня.</p> <p>Станом на 01.01.2012 р. в Україні лише в 23 банках було створено комітети спостережної ради, а ста-</p>

Зміст Принципів ОЕСР	Відображення в Методичних рекомендаціях і законодавстві України	Стан виконання банками України
<p>III. Роль зацікавлених осіб в управлінні корпорацією</p> <p>Структура корпоративного управління має визнавати передбачені законом права зацікавлених осіб та заохочувати активне співробітництво між товариством та зацікавленими особами в створенні добробуту, робочих місць та забезпеченні фінансової стабільності підприємства.</p> <p>D. Якщо зацікавлені особи беруть участь у процесі корпоративного управління, вони повинні мати доступ до необхідної інформації</p>		<p>ном на 01.01.2013 р. у 33 банках, у 44 банках відсутні будь-які дані щодо комітетів спостережної ради</p> <p>Інформація фінансової звітності є найбільш доступною для ознайомлення, як у самому банку, так і у відкритих джерелах. Інформація про акціонерів, які володіють 10% та більше статутного капіталу (власники істотної участі) та інформація про склад органів управління товариства найбільш поширена в загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР про ринок цінних паперів. Статут та внутрішні документи, а також протоколи загальних зборів акціонерів після їх проведення найчастіше надаються для ознайомлення акціонерам безпосередньо в акціонерному товаристві. Найбільш закритою є інформація про розмір винагороди посадових осіб банку та протоколи загальних зборів акціонерів після їх проведення – як для загального доступу, так і для внутрішніх користувачів банку. Варто зазначити, що в деяких банках повна інформація недоступна навіть акціонерам</p>
<p>IV. Розкриття інформації та прозорість</p> <p>Структура корпоративного управління повинна забезпечувати своєчасне і точне розкриття інформації з усіх суттєвих питань, що стосуються товариства, включаючи його фінансовий стан, результати діяльності, власність та управління компанією.</p> <p>A. Суттєва інформація, що підлягає розкриттю, включає, не вичерпуючи цим, таке:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Результати фінансової та операційної діяльності компанії. 2. Завдання компанії. 3. Власність на великі пакети акцій та права голу. 4. Список членів правління та головних посадових осіб, а також отриману ними винагороду. 5. Прогнозовані істотні фактори ризику. 6. Істотні питання, пов'язані з найманими працівниками та іншими заінтересованими особами. 7. Структура і політика управління. <p>B. Інформація повинна готуватися, перевірятися та розкриватися відповідно до високих стандартів якості бухгалтерського обліку, розкриття фінансової та нефінансової інформації та аудиту.</p> <p>C. Слід щорічно проводити аудиторські перевірки з використанням незалежного аудитора, щоб забезпечити зовнішню та об'єктивну оцінку того, як підготовлена і надана фінансова звітність.</p> <p>D. Канали розповсюдження інформації повинні забезпечувати рівноправний, своєчасний та не пов'язаний із надмірними витратами доступ користувачів до необхідної інформації</p>	<p>Національний банк України згідно з листом від 27 липня № 47-412/10144-8833 зобов'язав комерційні банки розміщувати (оприлюднювати) протягом місяця, наступного за звітним періодом, на їх сайтах і в приміщеннях структурних підрозділів (відділеннях і філіях), куди мають доступ клієнти і вкладники, власні квартальні баланси і звіти про фінансові результати. Національний банк підкреслює, що відповідна норма введена у зв'язку з набуттям чинності з 17 червня 2011 р. змін до Закону України "Про банки і банківську діяльність"</p>	<p>Банки України повинні вести звітність за міжнародними стандартами з 1998 р. Таким чином, відбувається невиконання вимог законодавства України щодо підготовки фінансової звітності відповідно до міжнародних стандартів: на 01.01.2013 р. ведуть звітність відповідно міжнародним стандартам лише 108 зі 175 діючих банків (дев'ять банків I групи, 14 — II групи, 20 — III групи, 65 — IV групи). Фінансова звітність банків публікується щоквартально на сайті Національного банку України, на сайтах банків та інформаційних порталах емітентів цінних паперів SMIDA та ЕСКРІН.</p> <p>Інформація про власників істотної участі публікується на сайті Національного банку України щоквартально із зазначенням часток власників істотної та опосередкованої участі. Зазначення посадового складу осіб, що належать до органів управління банку у багатьох банках відсутнє.</p> <p>Станом на 01.01.2013 р. в 93 банках (53,14%) члени спостережної ради не отримують винагороди за свою діяльність (на 01.01.2012 р. в 100 банках, або 57,47% діючих банків), у 69 банках (39,43%) винагорода є фіксованою сумою (станом на 01.01.2012 р. у 51 банку, або 31,03% діючих банків), у 18 банках (10,29%) використовуються інші способи виплати винагороди (на 01.01.2012 р. у 22 банках, або 12,64% діючих банків), а такі способи виплати винагороди, як відсоток від прибутку або ринкової вартості акції та у вигляді цінних паперів акціонерного товариства не використовуються взагалі.</p> <p>Відповідно до ст. 37 Закону України</p>

Зміст Принципів ОЕСР	Відображення в Методичних рекомендаціях і законодавстві України	Стан виконання банками України
		<p>"Про банки і банківську діяльність" органом контролю є не лише ревізійна комісія, а і служба внутрішнього аудиту. Є ряд банків, де перевірка фінансово-господарської діяльності службою внутрішнього аудиту не здійснювалась.</p> <p>Станом на 01.01.2013 р. в одному банку перевірок зовнішнього аудитора протягом останніх трьох років не відбувалось, в одному банку перевірки відбувались менше одного разу на рік, у 75 банках — раз на рік, у 94 банках — більше ніж раз на рік. Поряд з цим існує невідповідність щодо оприлюдненої інформації про кількість перевірок зовнішнього аудиту та органів, що здійснювали перевірку фінансово-господарської діяльності: не зазначають перевірок зовнішньої компанії-консультанта 43 із 75 банків, котрі в оприлюдненій звітності вказують на те, що перевірки відбувались раз на рік, 47 із 94 банків, котрі в оприлюдненій звітності вказують на те, що перевірки відбувались частіше одного разу на рік</p>
<p>V. Обов'язки правління</p> <p>Структура корпоративного управління повинна забезпечувати стратегічне управління підприємством, ефективний контроль правління за адміністрацією, а також підзвітність правління перед компанією та акціонерами.</p> <p>A. Члени Ради повинні діяти на основі всієї необхідної інформації, сумлінно, з належною дбайливістю і обережністю, в інтересах компанії та акціонерів.</p> <p>B. Якщо рішення Ради можуть порізно впливати на різні групи акціонерів, вона має справедливо ставитися до всіх акціонерів.</p> <p>C. Рада повинна забезпечити дотримання відповідного законодавства та враховувати інтереси зацікавлених осіб.</p> <p>D. Рада повинна виконувати певні ключові функції, в тому числі:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Переглядати й спрямовувати корпоративну стратегію, основні плани дій, політику управління ризиками, річні бюджети та бізнес-плани, планувати цілі діяльності, здійснювати контроль за виконанням планів і діяльністю корпорації, а також контролювати основні витрати, покупки і продажу. 2. Підбирати головних посадових осіб, призначати їм оплату, здійснювати контроль за їхньою діяльністю і, в разі необхідності, замінювати їх і стежити за плануванням кадрового оновлення. 3. Переглядати винагороду, що отримується головними посадовими особами та членами правління компанії, забезпечувати дотримання формальностей і прозорості в процесі висування членів правління. 4. Контролювати і регулювати потенційні конфлікти інтересів адміністрації, членів правління та акціонерів, включаючи використання активів корпорації в особистих цілях і зловживання під час 	<p>Правління (рада директорів) згідно зі ст. 40 Закону України "Про банки і банківську діяльність" є виконавчим органом банку, здійснює управління поточною діяльністю банку, формування фондів, необхідних для статутної діяльності банку, та несе відповідальність за ефективність його роботи відповідно до принципів і порядків, встановлених статутом банку, рішеннями загальних зборів учасників і спостережної ради банку.</p> <p>Згідно з Методичними рекомендаціями НБУ щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України банк вживає заходи для запобігання ризикам, що виникають у процесі визначення прав та обов'язків правління банку. Типовими ризиками у цій сфері є:</p> <ul style="list-style-type: none"> – дублювання сфер повноважень; – передача правління повноважень спостережної ради банку або навпаки; – недостатність або неефективність контролю за роботою правління; – заміна дворівневої структури органів управління в банку (спостережна рада і правління) на однорівневу (правління або спостережна рада) 	<p>На 01.01.2012 р. у 49 банках України (7 банків I групи, 4 банки II групи, 9 банків III групи, 29 банків IV групи) порушуються вимоги Закону України "Про банки і банківську діяльність" (у 14 банках окремі повноваження, що належать до виключної компетенції загальних зборів учасників, покладено на спостережну раду банку) і Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України (у 35 банках повноваження загальних зборів учасників та спостережної ради дублюються), згідно з якими дублювання повноважень органів управління банком рекомендується уникати, оскільки це може спричинити виникнення конфлікту інтересів.</p> <p>Станом на 01.01.2013 р. у 50 банках України (6 банків I групи, 5 банків II групи, 11 банків III групи, 28 банків IV групи) відбуваються порушення вимог Закону України "Про банки і банківську діяльність" (у 10 банках окремі повноваження, що належать до виключної компетенції загальних зборів учасників покладено на спостережну раду банку) і Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України (у 40 банках відбувається дублювання повноважень спостережної ради і загальних зборів акціонерів), згідно з якими дублювання повноважень органів управління банком рекомендується уникати, оскільки це може спричинити виникнення конфлікту інтересів.</p> <p>Оскільки банки в Україні можуть створюватись у вигляді публічних акціонерних товариств і кооперативних банків, розглянемо, яким чином вони дотримуються вимог ч. 2, ст. 33 Закону України "Про акціонерні това-</p>

Зміст Принципів ОЕСР	Відображення в Методичних рекомендаціях і законодавстві України	Стан виконання банками України
<p>укладання угод з пов'язаними сторонами.</p> <p>5. Забезпечувати цілісність систем бухгалтерського обліку та фінансової звітності корпорації, включаючи проведення незалежних аудиторських перевірок, а також забезпечувати наявність необхідних систем контролю, зокрема, системи моніторингу ризиків, фінансового контролю та відповідності законодавству.</p> <p>6. Контролювати ефективність практики управління, в рамках якої діє правління, і за необхідності вносити до неї зміни.</p> <p>7. Контролювати процес розкриття та поширення інформації.</p> <p>Е. Рада повинна мати можливість вносити об'єктивне судження в справах акціонерів, не будучи залежною, зокрема, від адміністрації.</p> <p>1. Правління має розглянути питання про покладання на достатню кількість своїх членів, які не займають в корпорації адміністративних посад, здатних виносити незалежні судження, вирішення питань, які можуть призвести до виникнення конфлікту інтересів. Прикладами таких ключових обов'язків можуть бути фінансова звітність, висунення, а також винагорода посадовим особам та членам правління.</p> <p>2. Члени Ради повинні приділяти достатньо часу для виконання своїх обов'язків.</p> <p>Ф. Для того щоб мати можливість виконувати свої обов'язки, члени правління повинні мати доступ до точної щодо справи і своєчасної інформації.</p>		<p>риства" стосовно повноважень виключної компетенції загальних зборів акціонерного товариства. Поряд з цим згідно з ч. 3 ст. 33 Закону України "Про акціонерні товариства" повноваження, що належать до виключної компетенції загальних зборів, не можуть бути передані іншим органам товариства.</p> <p>Із 174 діючих банків на 01.01.2012 р. у 42 банках України (два банки I групи, чотири банки II групи, п'ять банків III групи, 31 банк IV групи) повноваження виключної компетенції загальних зборів учасників покладено на спостережну раду банку; у 21 банку – не належать до компетенції жодного з органів управління; у 21 банку відбувається дублювання повноважень загальних зборів учасників та спостережної ради, чого кодексами найкращої практики корпоративного управління рекомендується уникати, оскільки дублювання функцій органів управління банком може стати причиною виникнення конфлікту інтересів.</p> <p>Із 175 діючих банків на 01.01.2013 р. у восьми банках України (один банк I групи, два банки III групи, п'ять банків IV групи) повноваження виключної компетенції загальних зборів учасників покладено на спостережну раду банку; у восьми банках – не належать до компетенції жодного з органів управління; у 18 банках відбувається дублювання повноважень загальних зборів учасників та спостережної ради, у чотирьох банках — повноважень загальних зборів учасників і правління, у двох банках повноважень загальних зборів учасників, спостережної ради і правління, якого кодексами найкращої практики корпоративного управління рекомендується уникати, оскільки дублювання функцій органів управління банком може стати причиною виникнення конфлікту інтересів.</p> <p>Поряд із цим виникнення додаткових ризиків негативно впливає на фінансовий стан банку, за який відповідає спостережна рада. Розглядаючи стан дотримання законодавства та Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України стосовно виконання повноважень, що належать до виключної компетенції спостережної ради банків, можна констатувати, що повноваження спостережної ради та інших органів управління дублюються, а повноваження виключної компетенції спостережної ради передаються іншим органам управління. Отже, в таких банках спостережна рада не здійснює належного нагляду за управлінням комплаєнс-ризиком, хоча згідно з Методичними рекомендаціями щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України спостережна рада та її комітети</p>

Зміст Принципів ОЕСР	Відображення в Методичних рекомендаціях і законодавстві України	Стан виконання банками України
	<p>До членів спостережної ради згідно з Методичними рекомендаціями щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України висувуються такі освітні та кваліфікаційні вимоги: вища освіта в галузі економіки, права чи бізнес-адміністрування, відповідний професійний досвід.</p> <p>Рекомендується, щоб члени спостережної ради мали принаймні п'ятирічний досвід діяльності в банківській сфері або у сфері фінансів та не менше трьох років досвіду роботи на керівних посадах. Для роботи в аудиторському комітеті або в інших комітетах ради член спостережної ради має володіти відповідними спеціальними знаннями у цих сферах</p>	<p>повинні оцінювати ефективність дотримання законодавства України і внутрішніх процедур банку принаймні щороку.</p> <p>На 01.01.2012 р. у 28 банках України (16,09% усіх діючих банківських установ) вимоги до професійної належності членів спостережної ради відсутні, на 01.01.2013 р. – у 24 банках України (13,71% усіх діючих банківських установ). Найбільше значення критерію "особисті якості" надають 95 банків, або 54,60% усіх діючих банківських установ (99 банків, або 56,57% усіх діючих банківських установ станом на 01.01.2013 р.), далі йдуть критерії "відсутність конфлікту інтересів" — 76 банків, або 43,68% усіх діючих банківських установ (станом на 01.01.2013 р. 72 банки, або 41,14% усіх діючих банківських установ), "знання у сфері фінансів та менеджменту" — 67 банків, або 38,51% усіх діючих банківських установ (станом на 01.01.2013 р. 71 банк, або 40,57% усіх діючих банківських установ), "галузеві знання та досвід роботи в галузі" — 52 банки, або 29,89% усіх діючих банківських установ (56 банків, або 32,00% усіх діючих банківських установ станом на 01.01.2013 р.). До категорії "інше" банки, як правило, відносили законодавчі вимоги (60 банків, або 34,48% усіх діючих банківських установ станом на 01.01.2012 р. та 70 банків, або 40,00% усіх діючих банківських установ станом на 01.01.2013 р.).</p> <p>Поряд із цим не вказуються інші важливі критерії, як, наприклад, відсутність перебування на посаді члена спостережної ради партнера або керівника підприємства, установи, організації, що перебувала в стадії банкрутства, ліквідації або тимчасової адміністрації; відсутність історії примусового звільнення з посади через порушення фідучіарних обов'язків тощо</p>

Джерело: складено К.І.Рожковою.

Оцінка рівня і якості імплементації принципів та цілей IOSCO щодо регулювання фондового ринку України

E

додаток

Принципи	Ступінь імплементації	Проблеми імплементації
Принципи, пов'язані з діяльністю регулятора	Частково впроваджені	<p>НКЦПФРУ (Комісія) підпорядковується Президенту України та підзвітна ВРУ, що і не відповідає принципу операційної незалежності. На рішення Комісії можуть впливати політичні та фінансові чинники у зв'язку з тим, що вона повністю фінансується з Державного бюджету України, не маючи окремих джерел доходів</p> <p>Фінансування Комісії здійснюється не в повному обсязі її потреб, що обмежує впровадження нових ІТ-технологій, які повинні відповідати сучасним потребам розвитку фондового ринку</p> <p>Проблема забезпечення Комісії досвідченими та кваліфікованими кадрами та належного виконання ними їх функцій стосується недостатності фінансування. Фінансові винагороди комерційного сектора фондового ринку та спеціалістів ІТ-сфери значно вищі за заробітну плату працівників Комісії, що призводить до відпливу кваліфікованих кадрів із державного сектора</p> <p>Потрібно впровадити систему повноцінного макропруденційного нагляду, налагодити механізм взаємодії між регуляторами фінансового ринку для більш швидкого обміну інформацією та прийняття оперативних рішень</p> <p>Впровадження регуляторного арбітражу для забезпечення прав інвесторів та захисту ринку від ризиків</p>
Принципи щодо саморегулювання	Не впроваджено	<p>Не має чітко визначеного розділу повноважень між Комісією та саморегулювними організаціями (СРО)</p> <p>Закон не передбачає делегування певних повноважень Комісії до СРО</p> <p>Не регулюються відносини між Комісією та СРО</p> <p>Не врегульовані правила взаємодії СРО та учасниками ринку при виникненні конфліктів інтересів</p>
Принципи щодо правозастосування під час регулювання ринку цінних паперів	Не впроваджено	<p>Національна комісія має часткові обмеження щодо співпраці з Генеральною прокуратурою та Міністерством внутрішніх справ України у виявленні правопорушень, що несуть цивільне та кримінальне впровадження при порушенні законодавства на ринку цінних паперів</p> <p>Комісія не має повноважень щодо застосування санкцій до фізичних осіб які не підпадають під регулювання в частині правопорушень на ринку цінних паперів</p> <p>Повноваження Комісії потрібно розширити стосовно перевірки осіб, які працюють на ринку без ліцензії у разі наявності обґрунтованої підозри</p> <p>Комісія не має права отримувати інформацію, що стосується банківської таємниці, навіть в частині її регуляторних повноважень</p> <p>Потрібна ефективна система, яка б могла автоматично аналізувати договори, укладені на фондовому ринку, на предмет маніпулювання</p>
Принципи співробітництва у регулюванні	Не впроваджено	<p>Комісія не має права обмінюватися персональними закритими даними з іноземними регуляторними органами та гарантувати конфіденційність надання такої інформації</p> <p>Комісія не має повноважень надавати допомогу іноземним регуляторам</p>
Принципи щодо діяльності емітентів	Впроваджені частково	<p>Емітент не зобов'язаний розкривати інформацію про найбільші ризики впливу на їх діяльність у річному звіті або проспекті емісії</p> <p>Не передбачена необхідність та періодичність розкриття інформації щодо фізичної або юридичної особи акціонера, який має істотну участь у статутному капіталі товариства у прямому або опосередкованому володінні</p> <p>Не розкривається інформація про посадових осіб акціонерного товариства, які володіють його акціями</p> <p>Не розроблено процедуру "сквіз-аут" при злитті та поглинанні компаній</p>
Принципи щодо діяльності аудиторів, кредитних рейтингових агентств та інших надавачів інформаційних послуг	Не впроваджено	<p>У вітчизняному законодавстві не передбачена процедура нагляду за діяльністю рейтингових агентств з боку Комісії, оскільки вони не є ліцензованими учасниками фондового ринку</p> <p>Не врегульовані правила та обов'язкові процедури щодо розкриття інформації рейтинговими агентствами, їх відповідальності за надані рейтинги, прозорості діяльності</p> <p>Жодним чином не врегульовані відносини між Комісією та особами, що пропонують аналітичні або послуги з оцінки ринку</p>
Принципи щодо схем колективного інвестування	Частково впроваджено	<p>На ринку не має загальних правил управління ризиками для компаній з управління активами, щоб дало змогу мінімізувати вплив таких ризиків на їх роботу</p>

Принципи	Ступінь імплементції	Проблеми імплементції
		<p>Не встановлено вимог щодо порядку делегування КУА своїх повноважень чи порядку контролю Комісії за такими діями</p> <p>Не узагальнено вимог щодо ідентифікації, розкриття та управління діями при виявленні конфлікту інтересів</p> <p>Немає вимоги щодо надання звітності інститутами спільного інвестування згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності</p> <p>Відсутні вимоги та загальні критерії оцінки інформації, яка повинна бути віднесена до суттєвої та підлягати негайному розкриттю ІСІ для інвесторів</p> <p>Немає вимог, які б зобов'язували ІСІ розкривати інформацію щодо ціни на цінні папери на постійній основі</p> <p>Не встановлюються вимоги щодо визначення вартості більшості видів активів, в які інвестує ІСІ</p> <p>Комісія не має повноважень щодо нагляду за діями ІСІ у разі виявлення помилки при проведенні розрахунку вартості активів</p> <p>Немає механізму, який би регулював дії ІСІ у разі виявлення помилки при розрахунку вартості активів</p> <p>Немає нормативно-правових актів, які б забезпечували окреме регулювання та контроль за діяльністю компаній, що належать до хедж-фондів</p> <p>Законодавчо обмежується застосування інвестиційними фондами інструментів, що забезпечують функціонування хедж-фондів</p>
Принципи, пов'язані з діяльністю ринкових посередників	Не впроваджено	<p>На сьогодні Національна комісія не має технічної та правової змоги аналізувати розмір поточного капіталу, фінансовий стан та ліквідність ринкових посередників на фондовому ринку з щоденною періодичністю</p> <p>Ліцензовані учасники фондового ринку можуть надавати консультативні послуги без отримання спеціалізованої ліцензії</p>
		<p>Вітчизняне законодавство не містить положень, що зобов'язували б посередників надавати повну інформацію щодо рішень, які приймає клієнт, та послуг, які надає посередник</p> <p>Комісія не має прав щодо обмеження фінансового посередника при невиконанні ним своїх професійних обов'язків для мінімізації ризиків втрат інвестора</p> <p>Комісія не може призначати тимчасову адміністрацію</p> <p>Інвестори жодним чином не захищені у разі втрати ними коштів</p>
Принципи, які стосуються вторинного ринку	Частково впроваджено	<p>Комісія не має технічної можливості впровадити систему безперервного регуляторного нагляду, що включала б у себе автоматизований передторговельний контроль та обмеження щодо управління ризиками</p> <p>Обмежень щодо здійснення торгів на біржах на підставі адресних заявок законодавчо не встановлено.</p> <p>Для позабіржового ринку та ринку заявок немає вимог щодо розкриття інформації про укладені угоди у системі реального часу</p> <p>Ринок не має змоги дізнатися про ціну та обсяги продажу у системі реального часу для більшості укладених угод</p>

Джерело: складено С.І.Брус.

Назва Технічного регламенту	Затверджений Технічний регламент	Товари, які можуть підпадати під вплив Техрегламентів ЄС
Технічний регламент ліфтів (Директива Європейського парламенту та Ради №95/16/ЄС від 29 червня 1995 р. про наближення законодавства держав-членів щодо ліфтів)	Постанова КМУ від 22.04.2009 № 465 (перегляд: Постанова КМУ від 08.04.2013 № 235, Постанова КМУ від 28.08.2013 № 632)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 84
Технічний регламент водогрійних котлів, що працюють на рідкому чи газоподібному паливі (Директива Ради №92/42/ЄЕС від 21 травня 1992 року щодо вимог з раціональної експлуатації до нових водонагрівачів, які працюють на рідких або газоподібних видах палива)	Постанова КМУ від 27.08.2008 № 748 (перегляд: Постанова КМУ від 08.04.2013 № 235, Постанова КМУ від 28.08.2013 № 632)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 84
Технічний регламент приладів, що працюють на газоподібному паливі (Директива Ради №90/396/ЄЕС від 29 червня 1990 року щодо гармонізації законів держав-членів стосовно приладів, які спалюють газоподібні види палива)	Постанова КМУ від 24.09.2008 № 856 (перегляд: Постанова КМУ від 08.04.2013 № 235)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 90
Технічний регламент безпеки обладнання, що працює під тиском (Директива Ради № 97/23/ЄС від 29 травня 1997 року про наближення законодавства держав-членів стосовно обладнання, що працює під тиском)	Постанова КМУ від 19.01.2011 № 35 (перегляд: Постанова КМУ від 07.12.2011 № 1258, Постанова КМУ від 28.08.2013 № 632)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 90
Технічний регламент неавтоматичних зважувальних приладів (Директива 2009/23/ЄС Європейського парламенту та Ради від 23 квітня 2009 року щодо неавтоматичних зважувальних приладів)	Постанова КМУ від 11.03.2009 № 190 (перегляд: Постанова КМУ від 08.04.2013 № 235, Постанова КМУ від 28.08.2013 № 632)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 90
Технічний регламент електромагнітної сумісності обладнання (Директива Європейського парламенту та Ради № 2004/108/ЄС від 15 грудня 2004 року про наближення законодавств держав-членів щодо електромагнітної сумісності)	Постанова КМУ від 29.07.2009 № 785 (перегляд: Постанова КМУ від 20.06.2012 № 631, Постанова КМУ від 28.08.2013 № 632)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 90
Технічний регламент низьковольтного електричного обладнання (Директива Європейського парламенту та Ради №73/23/ЄЕС від 19 лютого 1973 р. про гармонізацію законодавства держав-членів щодо електричного обладнання для використання в межах певної напруги)	Постанова КМУ від 29.10.2009 № 1149 (перегляд: Постанова КМУ від 08.04.2013 № 235, Постанова КМУ від 28.08.2013 № 632)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 90
Технічний регламент максимально дозволеного споживання електроенергії холодильними приладами (Директива Європейського парламенту та Ради № 96/57/ЄС від 3 вересня 1996 року про вимоги ефективного використання енергії у побутових електричних холодильниках, морозильних камерах та комбінованих холодильних шафах)	Постанова КМУ від 03.09.2008 № 787 (перегляд: Постанова КМУ від 10.05.2012 № 368)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 90
Технічний регламент безпеки машин (Директива Європейського парламенту та Ради №2006/42/ЄС від 17 травня 2006 р. щодо машин та механізмів)	Постанова КМУ від 30.01.2013 № 62, Постанова КМУ від 12.10.2010 № 933 (втратила чинність), (перегляд: Постанова КМУ від 28.08.2013 № 632)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 85, 87
Технічний регламент морського обладнання (Директива Ради №96/98/ЄС від 20 грудня 1996 р. щодо морського обладнання)	Постанова КМУ від 05.09.2007 № 1103	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 90
Технічний регламент закритих джерел іонізуючого випромінювання (Директива Ради № 2003/122/Євроатом від 22 грудня 2003 року щодо контролю за високоактивними закритими та безгоспними джерелами)	Постанова КМУ від 05.12.2007 № 1382 (перегляд: Постанова КМУ від 08.04.2013 № 235)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 90
Технічний регламент щодо медичних виробів (Директива Ради 93/42/ЄЕС від 14 червня 1993 року про медичні прилади)	Постанова КМУ від 11.06.2008 № 536 (перегляд: Постанова КМУ від 16.11.2011 № 1171, Постанова КМУ від 28.08.2013 № 632)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 90

Назва Технічного регламенту	Затверджений Технічний регламент	Товари, які можуть підпадати під вплив Техрегламентів ЄС
Технічний регламент щодо активних медичних виробів, які імплантують (Директива Ради 90/385/ЄЕС від 20 червня 1990 року про наближення законів держав-членів про активні медичні прилади для імплантації)	Постанова КМУ від 09.07.2008 № 621 (перегляд: Постанова КМУ від 16.11.2011 № 1171, Постанова КМУ від 28.08.2013 № 632)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 90
Технічний регламент щодо медичних виробів для лабораторної діагностики in vitro (Директива 98/79/ЄС Європейського парламенту та Ради від 27 жовтня 1998 року про медичні діагностичні засоби in vitro)	Постанова КМУ від 16.07.2008 № 641 (перегляд: Постанова КМУ від 16.11.2011 № 1171, Постанова КМУ від 28.08.2013 № 632)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 90
Технічний регламент пересувного обладнання, що працює під тиском (Директива Ради № 1999/36/ЄС від 29 квітня 1999 року про пересувне обладнання, що експлуатується під тиском)	Постанова КМУ від 05.11.2008 № 967 (перегляд: Постанова КМУ від 08.04.2013 № 235)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 90
Технічний регламент обмеження використання деяких небезпечних речовин в електричному та електронному обладнанні (Директива Європейського парламенту та Ради №2002/95/ЄС від 27 січня 2003 року щодо обмеження використання деяких небезпечних речовин в електричному та електронному обладнанні)	Постанова КМУ від 03.12.2008 № 1057	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 90
Технічний регламент щодо назв текстильних волокон і маркування текстильних виробів (Директива Європейського парламенту та Ради 96/74/ЄС від 16 грудня 1996 року про етикетування текстильних виробів)	Постанова КМУ від 14.01.2009 № 13	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 50-63
Технічний регламент щодо суттєвих вимог до засобів виміральної техніки (Директива Європейського парламенту та Ради №2004/22/ЄС від 31 березня 2004 р. щодо вимірвальних приладів)	Постанова КМУ від 08.04.2009 №332 (перегляд: Постанова КМУ від 08.04. 2013 р. № 235, Постанова КМУ від 28.08.2013 № 632)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 90
Технічний регламент радіоблагоднання і телекомунікаційного кінцевого (термінального) обладнання (Директива Європейського парламенту та Ради №1999/5/ЄС від 9 березня 1999 р. щодо радіоустаткування та телекомунікаційного термінального устаткування, а також взаємного визнання їх відповідності)	Постанова КМУ від 24.06.2009 №679 (перегляд: Постанова КМУ від 15.05.2013 № 446, Постанова КМУ від 28.08.2013 № 632)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 90
Технічний регламент щодо правил маркування харчових продуктів (Директиви 2000/13/ЄС від 20.03.2000 щодо наближення законодавств держав-членів про етикетування, оформлення та рекламування продуктів харчування)	Наказ Держспоживстандарту від 28.10.2010 № 487, реєстрації Мін'юсту 11.02.2011 р. за № 183/18921 (внесені зміни наказом Мінекономрозвитку від 28.05.2012 №639, реєстр Мін'юсту 15.06.2012 за № 979/21291)	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 04, 09, 11, 15-24,
Технічний регламент затвердження типу сільськогосподарських та лісгосподарських тракторів, їх причепів і змінних причіпних машин, систем, складових частин та окремих технічних вузлів (Директива Європарламенту та Ради 2003/37/ЄС щодо затвердження типу сільськогосподарських або лісгосподарських тракторів, їх причепів та змінних причіпних машин, разом з їх системами, складовими частинами та окремими технічними вузлами)	Постанова КМУ від 28.12.2011 № 1367	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 87
Технічний регламент щодо складових частин і характеристик колісних та сільськогосподарських тракторів (Директива Ради ЄС від 4 травня 1974 р. 74/151/ЄЕС щодо наближення законодавства держав-членів ЄС, яке регулює вимоги до запасних частин колісних сільськогосподарських та лісгосподарських тракторів)	Постанова КМУ від 28.12.2011 № 1368	Під дію технічного регламенту можуть підпадати товари, віднесені до груп 84, 87

Джерело: авторська розробка.

Показники закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти в Україні

Ж

додаток

Показник	За всіма процедурами закупівлі				З них за деякими видами процедур закупівель:								Без застосування процедур закупівлі			
	2010	2011	2012	2013	відкриті торги				закупівлі у одного учасника				2010	2011	2012	2013
Кількість учасників – переможців, од. , усього,	49991	66268	89533	66907	32924	51552	46009	29694	2476	5442	36338	32286	x	x	x	x
у т.ч. резидентів	49842	66015	89259	66778	32820	51398	45881	29620	2433	5348	36198	32233	x	x	x	x
нерезидентів	149	253	274	129	104	154	128	74	43	94	140	53	x	x	x	x
Кількість укладених договорів, од. , усього	55337	79139	103052	76478	37230	63223	54911	34959	3068	6186	40799	36403	1593171	1905020	2065944	1836047
з них: з резидентами	55188	78791	102754	76343	37133	62975	54772	34876	3018	6092	40642	36353	1592713	1904298	2065462	1835241
з нерезидентами	149	348	298	135	97	248	139	83	50	94	157	50	458	722	482	806
Ціна укладених за рік договорів для закупівлі, млрд грн, усього	172,1	325,1	428,1	185,5	96,7	216,5	208,2	95,98	70,1	97,3	215,2	87,96	181,4	158,3	194,5	95,3
з них – за рахунок коштів:																
- Державного бюджету	23,1	55,4	65,3	49,7	12,8	31,8	37,9	28,5	8,4	21,7	27,0	21,0	10,8	10,6	11,5	12,9
- бюджету АР Крим	0,36	0,6	2,9	0,54	0,32	0,36	0,8	0,4	0,007	0,013	2,1	0,15	0,32	0,3	0,3	0,3
- місцевих бюджетів	13,4	21,4	34,0	30,6	10,2	18,2	17,5	16,4	2,2	2,6	15,4	13,8	15,4	19,4	16,8	14,9
- державних, казенних, комунальних підприємств	58,9	86,3	95,9	40,9	44,9	66,7	77,4	34,9	12,9	12,9	15,6	5,4	12,2	25,6	34,2	29,1
- господарських товариств з часткою держави понад 50%	73,8	157,0	225,5	55,7	27,2	97,2	72,1	11,2	45,4	58,3	153,2	44,3	140,7	100,7	129,1	35,4
Обсяг фактичних видатків за рік за договорами, укладеними поточного року, млрд грн	77,4	135,9	202,4	79,7	48,2	79,1	64,0	35,7	25,6	53,2	137,3	43,4	204,8	91,5	60,7	53,6
Обсяг фактичних видатків за рік за договорами, укладеними в попередні роки, що виконуються, млрд грн	24,8	90,7	56,8	45,5	14,9	61,7	36,8	25,8	8,7	28,2	18,7	19,1	30,6	112,6	125,3	49,3
Загальна сума фактичних видатків за рік на закупівлі за державні кошти, млрд грн	102,2	226,6	259,2	125,2	63,1	140,8	100,8	61,5	34,3	81,4	156,0	62,5	235,4	204,1	186,0	102,9

Джерело: складено за даними Держстату України

Наукове видання

Барановська Ірина Вікторівна
Береславська Олена Іванівна
Биконя Олександр Сергійович
Близнюк Вікторія Валеріївна
Богдан Тетяна Петрівна
Бородіна Олена Миколаївна
Брус Світлана Іванівна
Бублик Євген Олександрович
Булана Олександра Олександрівна
Венгер Віталій Васильович
Гахович Наталія Георгіївна
Герасимова Олена Аркадіївна
Гуменюк Василь Васильович
Дейнеко Людмила Вікторівна
Дячук Олександр Анатолійович
Жовнір Світлана Михайлівна
Завгородня Марія Юріївна
Зарудна Ольга Станіславівна
Карпов Валерій Михайлович
Киризюк Сергій Вікторович
Кобута Ірина Вікторівна
Крисанов Дмитро Федосович
Купчак Павло Миронович

Лєнінова Ганна Володимирівна
Лір Віктор Еріхович
Луніна Інна Олександрівна
Никифоруk Олена Ігорівна
Олефір Володимир Костянтинович
Осташко Тамара Олексіївна
Подолець Роман Здиславович
Попова Ольга Леонтіївна
Прокопа Ігор Васильович
Прокопенко Катерина Олексіївна
Риковська Оксана Володимирівна
Рожкова Катерина Ігорівна
Романюк Ірина Михайлівна
Серебренніков Богдан Сергійович
Чепелєв Максим Григорович
Шелудько Елла Ігорівна
Шелудько Наталія Михайлівна
Шинкарук Лідія Василівна
Шкляр Андрій Ігорович
Шовкун Інна Анатоліївна
Шпенюк Ольга Євгенівна
Шубравська Олена Василівна
Якубовський Микола Миколайович

Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України

Наукова доповідь

За редакцією
академіка НАН України В.М.Гейця
д-ра екон. наук, чл.-кор. НААН України Т.О.Осташко
д-ра екон. наук, чл.-кор. НАН України Л.В.Шинкарук

Редактори: *І.І.Бажал, Т.П.Тацій*
Оригінал-макет: *С.В.Чимбай*

Підписано до друку 11.06.2014 р.
Формат 64x84/8. Ум. друк. арк. 13,7 Обл.-вид. арк. 6,4
Тираж 350 прим.
Замовлення №

Поліграфічна дільниця ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"
вул. Панаса Мирного, 26, м. Київ, 01011